

SONGKLANAKARIN LAW JOURNAL

Vol.8 No.1 (July - December 2025)

ISSN 2730 - 3721 (online)

SONGKLANAKARIN LAW JOURNAL

Vol.8 No.1 (July - December 2025) ISSN: 2730-3721 (Online)

วารสารกฎหมายสงขลานครินทร์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2568)

ได้รับการจัดอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่มที่ 2 (พ.ศ. 2568-2572)

วัตถุประสงค์ของวารสาร

- 1) เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้อาจารย์และบุคลากรภายในคณะได้สร้างสรรค์บทความวิชาการหรือบทความวิจัยที่สอดคล้องต่อยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยและยุทธศาสตร์ชาติ
- 2) เพื่อเป็นช่องทางการเผยแพร่ผลงานวิจัยรวมถึงผลงานวิชาการของอาจารย์และบุคลากรภายในคณะอันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม
- 3) เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปได้เผยแพร่ผลงานวิจัยรวมถึงผลงานวิชาการ
- 4) เพื่อมุ่งสู่ความเป็นวารสารที่ได้มาตรฐานตามเกณฑ์คุณภาพวารสารระดับชาติรวมถึงระดับนานาชาติและการเป็นวารสารวิชาการที่อยู่ในฐานข้อมูล TCI
- 5) เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ให้บุคคลทั่วไปได้รับทราบและประจักษ์ถึงความมีชื่อเสียงของคณะและมหาวิทยาลัย

ขอบเขตของบทความในวารสาร

วารสารกฎหมายสงขลานครินทร์ เปิดกว้างรับพิจารณาบทความวิชาการ บทความวิจัยรวมถึงบทวิจารณ์หนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับกฎหมาย การปรับใช้กฎหมายกับข้อเท็จจริง หรือประเด็นปัญหากฎหมาย ตลอดจนบทความที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการปรับใช้ศาสตร์แขนงต่าง ๆ กับกฎหมาย เช่น การพัฒนากับกฎหมาย เศรษฐศาสตร์กับกฎหมาย วิทยาศาสตร์กับกฎหมายหรือมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์กับกฎหมาย เป็นต้น

กระบวนการกลั่นกรองบทความ

เมื่อผู้เขียนได้ส่งต้นฉบับบทความตามรูปแบบที่วารสารกำหนดแล้ว กองบรรณาธิการจะพิจารณา รูปแบบและเนื้อหาของบทความพร้อมทั้งให้คำแนะนำเบื้องต้นแก่ผู้เขียนเพื่อแก้ไขบทความ หากมีกรณีที่ต้องแก้ไขเพิ่มเติม เมื่อผู้เขียนแก้ไขเพิ่มเติมและชำระค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์บทความแล้ว จึงสรรหาผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 3 คนที่มาจากหลากหลายหน่วยงาน และส่งบทความให้กับผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อทำหน้าที่ประเมินบทความ (Double-blind peer review) จากนั้นจึงให้ผู้เขียนบทความแก้ไขบทความตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ เมื่อผู้เขียนบทความได้แก้ไขเพิ่มเติมบทความตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว กองบรรณาธิการจะพิจารณาการตอบรับบทความเข้าสู่กระบวนการพิจารณาตีพิมพ์ต่อไป

กำหนดเวลาเผยแพร่

วารสารกฎหมายสงขลานครินทร์ จัดพิมพ์และเผยแพร่วารสารปีละ 2 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม-ธันวาคม) และฉบับที่ 2 (มกราคม-มิถุนายน)

บทบาทและหน้าที่ของผู้พิมพ์

- 1) รับรองว่าผลงานดังกล่าวยังไม่ได้รับการตีพิมพ์และเผยแพร่ในแหล่งใดมาก่อน หรือไม่ได้อยู่ในระหว่างการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ของวารสารอื่นใด
- 2) ยินยอมให้ตรวจพิจารณาและแก้ไขต้นฉบับได้ตามที่เห็นสมควรรวมถึงเผยแพร่ทั้งในแบบรูปเล่มและวารสารอิเล็กทรอนิกส์
- 3) ระบุผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of interest) ในผลงานแก่บรรณาธิการ ถ้าหากมี
- 4) ปฏิบัติตามคำแนะนำการเขียนบทความตามที่วารสารกำหนด
- 5) เคารพและยึดมั่นในจริยธรรมทางวิชาการอย่างเคร่งครัด

บทบาทและหน้าที่ของบรรณาธิการ

- 1) จัดทำและบริหารงานการจัดทำวารสาร
- 2) สรรหา พิจารณากลับกรองและคัดเลือกบทความที่จะตีพิมพ์ในวารสาร
- 3) สรรหาผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญเพื่อทำหน้าที่ประเมินบทความเพื่อตีพิมพ์
- 4) เสนอแนะการแก้ไขปรับปรุงบทความให้กับผู้เขียนบทความตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด
- 5) หากตรวจพบการละเมิดจริยธรรมทางวิชาการ บรรณาธิการจะหยุดกระบวนการประเมินและตรวจสอบเพื่อตอบรับหรือปฏิเสธการตีพิมพ์บทความนั้น ๆ
- 6) รักษาความลับข้อมูลของผู้พิมพ์และผู้ประเมินบทความในช่วงระยะเวลาประเมินบทความ

บทบาทและหน้าที่ของผู้ประเมินบทความ

- 1) รักษาความลับข้อมูลในช่วงระยะเวลาประเมินบทความ
- 2) แจ้งผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of interest) ในการประเมินบทความแก่บรรณาธิการถ้าหากมี
- 3) ประเมินบทความโดยใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญและหลักวิชาการ ไม่ใช่อคติส่วนตัวมาเป็นเกณฑ์ในการประเมินบทความ
- 4) แจ้งการละเมิดจริยธรรมทางวิชาการในบทความแก่บรรณาธิการ หากมีการตรวจพบ

เจ้าของ

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

สำนักงานกองบรรณาธิการ

กองบรรณาธิการ วารสารกฎหมายสงขลานครินทร์

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

เลขที่ 15 ถนนกาญจนวนิชย์ อำเภอหาดใหญ่

จังหวัดสงขลา 90110 โทร. 0-7428-2520

- บทความทุกเรื่องได้รับการตรวจประเมินคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) จากภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย
- ความคิดเห็นใด ๆ ของผู้เขียนบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารกฎหมายสงขลานครินทร์ เป็นของผู้เขียนบทความ กองบรรณาธิการวารสารกฎหมายสงขลานครินทร์ไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องด้วย
- กองบรรณาธิการวารสารกฎหมายสงขลานครินทร์ ไม่สงวนสิทธิในการคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแหล่งที่มาด้วย
- ออกแบบปกวารสาร โดยนายพงศกร แยมมีศิลป์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

กองบรรณาธิการ

(ตั้งแต่วันที่ 30 มกราคม 2567 - ปัจจุบัน)

ที่ปรึกษา

คณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์กิตติยา พรหมจันทร์

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บรรณาธิการร่วม

อาจารย์ธนรัตน์ มังคุด

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

กองบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อารยา สุขสม

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ภาณุศักดิ์ อภิบาลเกียรติกุล

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

อาจารย์พงศ์ศักดิ์ เจ๊ะพงศ์

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

อาจารย์พรรณพิสุทธิ คงจันทร์

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ณิชนันท์ คุปตานนท์
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ศาสตราจารย์พรชัย สุนทรพันธุ์
มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

ศาสตราจารย์พิเศษ วิชา มหาคุณ
มหาวิทยาลัยรังสิต

รองศาสตราจารย์ ดร.พรชัย วิสุทธีศักดิ์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รองศาสตราจารย์ ดร.เอื้ออารีย์ อึ้งจะนิล
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.ดวงเด่น นาคสีหราช
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

รองศาสตราจารย์สิทธิกร ศักดิ์แสง
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

รองศาสตราจารย์วรวิทย์ เทพทอง
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

รองศาสตราจารย์ ดร.อานนท์ มาเม้า
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรนิติ เทพสุเมธานนท์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธีศักดิ์ ดือเระ
คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

นายนันทน์ อินทนนท์
บริษัท ดิลิกีแอนด์กิบบินส์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

นายสุรัชย์ ตรงงาม
มูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม

กองจัดการวารสาร

นางสาวจันทิรา จันทระโชติ
นายพงศกร แยมมีศิลป์
นางวิมลสิริ พลรักษ์

บทบรรณาธิการ

วารสารกฎหมายสงขลานครินทร์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2568) ฉบับนี้ นับว่าอย่างเข้าปีที่ 8 อย่างเป็นทางการของวารสารกฎหมายโดยคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งเกิดจากความพยายามและความร่วมมือของกองบรรณาธิการทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย คณะผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ บุคลากรทุกท่าน รวมทั้งท่านผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ความกรุณาพิจารณาประเมินบทความด้วยดีเสมอมาและผู้ส่งบทความเข้ามาเพื่อเผยแพร่ทุก ๆ ท่าน

วารสารฉบับนี้ ประกอบด้วยบทความวิชาการ 2 เรื่องและบทความวิจัย 2 เรื่อง ซึ่งมีความหลากหลายแตกต่างกันในแต่ละสาขาวิชาด้านกฎหมาย ดังนี้

บทความวิชาการเรื่อง กฎหมายว่าด้วยธรรมาภิบาลโลก: บทสำรวจความรู้เชิงวิพากษ์ โดยอาจารย์ ธิษัมพร รอดขันเมือง

บทความวิชาการเรื่อง ข้อพิพาทระหว่างประเทศเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาที่ประเทศไทยมีส่วนเกี่ยวข้อง โดยคุณกฤษฎา มุ่งคุณ

บทความวิจัยเรื่อง ปัญหาทางกฎหมายในการนำตัวผู้ติดยาเสพติดที่มีความผิดปกติทางจิตจากการใช้ยาเสพติดเข้ารักษาตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 โดยรองศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ประทีป ทับอัตรานนท์ และรองศาสตราจารย์ ดร.จิตาภา พรยิ่ง

และบทความวิจัยเรื่อง สิทธิของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมกับการจัดตั้งป่าชุมชนในป่านุรักษ์ โดยคุณสัจจานี มานะกล้า

แต่ละบทความดังกล่าวนี้ได้ผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในแต่ละสาขาของบทความนั้น ๆ บทความละ 3 ท่าน รวมทั้งผ่านการพิจารณาและแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีอาจารย์ผู้เป็นบรรณาธิการประจำบทความอย่างน้อย 2 ท่านเป็นผู้ดูแลเพื่อให้ได้มาตรฐานและคุณภาพ ทั้งนี้ กองบรรณาธิการและคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ขอขอบคุณผู้เขียนบทความที่กรุณาส่งบทความมาตีพิมพ์เผยแพร่ รวมทั้งขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัยที่ได้ให้เกียรติเป็นกองบรรณาธิการวารสาร ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ที่กรุณาตอบรับประเมินคุณภาพบทความ ซึ่งคำแนะนำและข้อเสนอแนะของท่านถือเป็นประโยชน์ต่อผู้เขียนบทความและวารสารกฎหมายสงขลานครินทร์อย่างยิ่ง

กองบรรณาธิการวารสารกฎหมายสงขลานครินทร์หวังเป็นอย่างยิ่งว่าการเผยแพร่บทความฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อทุก ๆ ท่านที่สนใจ พร้อมทั้งยินดีน้อมรับทุกคำติชมและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์เพื่อพัฒนาปรับปรุงวารสารกฎหมายสงขลานครินทร์ให้มีมาตรฐานที่ดีและมีคุณค่าทางวิชาการต่อไป

กิตติยา พรหมจันทร์

บรรณาธิการ

26 ธันวาคม 2568

สารบัญ

บทความวิชาการ

กฎหมายว่าด้วยธรรมาภิบาลโลก: บทสำรวจความรู้เชิงวิพากษ์..... 1

Law of Global Governance: A Critical Knowledge Survey

ทิฆัมพร รอดขันเมือง

Tikumporn Rodkhunmuang

ข้อพิพาทระหว่างประเทศเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาที่ประเทศไทยมีส่วนเกี่ยวข้อง 20

International Intellectual Property Disputes Involving Thailand

กฤษฎา มุงคุณ

Kritsada Mungkun

บทความวิจัย

ปัญหาทางกฎหมายในการนำตัวผู้ติดยาเสพติดที่มีความผิดปกติทางจิตจากการใช้ยาเสพติดเข้ารักษา
ตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 48

Legal Issues Concerning the Custody of Drug Addicts with Mental Disorders Resulting
from Substance Abuse for Treatment under the Mental Health Act B.E. 2551 (2008)

ประทีป ทับอัติตานนท์, จิดาภา พรยิ่ง

Pratheep Tabbutanon, Jidapa Pornying

สิทธิของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมกับการจัดตั้งป่าชุมชนในป่าอนุรักษ์ 71

Traditional Local Community Rights and the Establishment of Community Forest in
Preserved Forest

สัจจานรี มานะกล้า

Satchanaree Manakla

กฎหมายว่าด้วยธรรมาภิบาลโลก: บทสำรวจความรู้เชิงวิพากษ์

Law of Global Governance: A Critical Knowledge Survey

ทิฆัมพร รอดขันเมือง¹

Tikumporn Rodkhunmuang

(Received: August 24, 2025, Revised: December 4, 2025, Accepted: December 15, 2025)

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องธรรมาภิบาลถือได้ว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษากฎหมายระหว่างประเทศและการพัฒนา เนื่องจากมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อโครงการในรูปแบบต่าง ๆ ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาระบบเศรษฐกิจ และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ กฎหมายว่าด้วยธรรมาภิบาลถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย ทั้งนี้ สิทธิในการพัฒนาปรากฏอยู่ในรูปแบบของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 รวมทั้งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966

การศึกษานี้จะนำเสนอมุมมองเชิงวิพากษ์ที่มีต่อธรรมาภิบาลโลกด้วยกรอบแนวคิดของกฎหมายระหว่างประเทศจากมุมมองของประเทศโลกที่สาม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการสร้างองค์ความรู้เรื่องธรรมาภิบาลโลกอย่างไรก็ตาม จากการศึกษา พบว่า กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาลยังมีข้อจำกัดทั้งในทางการศึกษาทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณากรอบแนวคิดทฤษฎีกฎหมายระหว่างประเทศจากมุมมองของประเทศโลกที่สาม ทำให้เห็นปัญหาการนำกฎหมายว่าด้วยธรรมาภิบาลไปใช้ในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะในสถาบันหรือองค์กรระหว่างประเทศ ผ่านการวิเคราะห์จากมุมมองของกฎหมายระหว่างประเทศของประเทศโลกที่สาม เพื่อให้กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาลโลกสามารถประยุกต์ใช้และสามารถสร้างความเท่าเทียมในทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจโลกได้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

คำสำคัญ: กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาล, ประเทศโลกที่สาม, สิทธิในการพัฒนา

¹ อาจารย์ประจำ, สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, 333 หมู่ที่ 1 ตำบลท่าสุต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 57100, Tikumporn.rod@mfu.ac.th

Lecturer, Faculty of Law, Mae Fah Luang University, 333 M.1 Thasud, Muang, Chiang Rai, 57100, Tikumporn.rod@mfu.ac.th

Abstract

The study of governance plays a significant role as a mechanism for the progressive development of international legal studies and development due to the conceptualization and influence of various programs on the right to development, including development of human, economic, and natural resources and the environment. Moreover, the governance truly related to the process of democratization and widely accepted in the 1966 International Covenant on Economic, Social, and Cultural Rights as well as the 1966 International Covenant on Civil and Political Rights.

This study examines the critical perspectives of global governance on the Third World Approaches in International Law (TWAIL). It aims at finding the establishment of explicit knowledge of the global governance. According to TWAIL, there are some limitations of the law of global governance in both theory and practice, particularly the implementation of international organizations and institutions. This study, therefore, suggests the possible perspective and solution to increasing public participation in international institutions through the Third World approaches to improve the law of global governance and create better social and economic culture both equally and globally.

Keywords: Law of Global Governance, Third World Countries, Rights to Development

1. บทนำ

สถานการณ์ของปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและมีความเกี่ยวข้องกันระหว่างรัฐสองรัฐขึ้นไป หรือปัญหาข้ามชาติในยุคปัจจุบัน ย่อมเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงสภาพของปัญหาที่ว่ารัฐใดรัฐหนึ่งในรูปแบบของรัฐบาลนั้นไม่สามารถจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นเพียงรัฐเดียวได้อีกต่อไป ทั้งนี้ กระบวนการโลกาภิวัตน์แสดงให้เห็นถึงความพยายามของรัฐในการหาวิธีการที่มีความหลากหลายเพื่อแก้ไขปัญหาข้ามชาติที่เกิดขึ้น เพราะว่าการรัฐเองไม่สามารถจัดการปัญหาข้ามชาติต่าง ๆ ได้ด้วยอำนาจรัฐที่มีอีกต่อไป รวมถึงบทบาทของสถาบันหรือองค์กรระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นองค์การระหว่างประเทศ สถาบันทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ซึ่งมีความร่วมมืออย่างผสมผสานระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อเพิ่มศักยภาพในการจัดการปัญหาถึงแม้จะมีมากขึ้นและเกิดการขยายตัวขององค์กรหรือองค์การข้ามชาติจนมีอำนาจที่เหนือรัฐก็ตาม

ด้วยเหตุดังกล่าวเป็นผลให้ความเข้าใจดั้งเดิมที่มีต่อกฎหมายระหว่างประเทศ ในฐานะเครื่องมือทางกฎหมายที่มีความสำคัญในการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและรัฐ จึงค่อย ๆ เสื่อมคลายลงไป แม้จะมีบทบาทในการจัดการบางอย่าง แต่อำนาจในการจัดการปัญหาข้ามพรมแดนรัฐชาติค่อนข้างเจือจางลงไปมากเมื่อเปรียบเทียบกับขนาดของปัญหาข้ามชาติที่มีมากขึ้น ดังนั้น ระเบียบธรรมาภิบาลโลก (The global

governance regime)² จึงเกิดขึ้นและขยายตัวอย่างกว้างขวางเพื่อจัดการกับปัญหาจากการพัฒนาและโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ข้ามชาติจำนวนมาก ทั้งนี้ ระบบอธิปไตยเป็นแนวคิดและหลักการที่เกิดขึ้นมาเพื่อปกป้องสมบัติร่วมกันของมนุษยชาติที่เรียกรวมกันว่า สมบัติร่วมกัน (The Commons)³

อย่างไรก็ตาม อธิปไตยโลกยังเป็นแนวความคิดที่มีความคลุมเครืออย่างมาก ทั้งในทางสังคมศาสตร์ ทฤษฎีทางการเมืองและแนวความคิดในทางเศรษฐศาสตร์ รวมถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้อง⁴ โดยความคลุมเครือดังกล่าวทำให้นักกฎหมายระหว่างประเทศได้พยายามหาตำแหน่งแห่งที่และสร้างสรรค์คำศัพท์หรือชุดคำอธิบายทางกฎหมายระหว่างประเทศ เพื่อรองรับการพัฒนาแนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับระบบอธิปไตยโลกมากขึ้น ถึงแม้ว่าระบบกฎหมายระหว่างประเทศดังกล่าวยังไม่ปรากฏถึงการรองรับหลักการดังกล่าวอย่างชัดเจนก็ตาม อย่างไรก็ตาม กรอบทางกฎหมายที่ชัดเจนที่สุดอันจะเป็นกฎหมายที่รองรับการดำรงอยู่ของระบบอธิปไตยโลก ได้แก่ กฎหมายปกครองโลก (Global administrative law)⁵ โดยการหยิบยืมหลักการ ทฤษฎีและกระบวนการให้เหตุผลทางกฎหมายปกครอง ซึ่งเป็นกฎหมายภายในที่มีความสำคัญมาปรับใช้เพื่อควบคุมและกำกับ พร้อมทั้งอธิบายการพัฒนาอธิปไตยโลก

นอกจากนี้ ระบบอธิปไตยโลกอันเป็นปรากฏการณ์ทางกฎหมายที่มีความสำคัญและชี้ให้เห็นว่าการใช้อำนาจในทางระหว่างประเทศนั้น จำเป็นต้องมีกลไกการตรวจสอบและติดตามการทำงานในโครงการต่าง ๆ ทั้งในทางการเมือง กฎหมายและสถาบันอื่น ๆ ที่ทำงานในระดับระหว่างประเทศอันเป็นกลไกที่สำคัญในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญในระดับโลก เช่น การพัฒนาตามกลไกขององค์การสหประชาชาติ เป็นต้น

บทความแสดงให้เห็นหลักการพื้นฐานทางกฎหมายระหว่างประเทศที่ได้ขยายขอบเขตการตีความและการปรับใช้เพื่อรองรับต่อความชอบธรรมในทางกฎหมายระหว่างประเทศ อันปรากฏอยู่ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 รวมทั้งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 ในเรื่องสิทธิในการพัฒนา (Rights to development) ซึ่งเรียกว่ากฎหมายว่าด้วยอธิปไตย โดยการสำรวจองค์ความรู้ทางทฤษฎีกฎหมายระหว่างประเทศ ระบบอธิปไตยในความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายระหว่างประเทศกับสถาบันหรือองค์กรระหว่างประเทศ และกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยอธิปไตยจากมุมมองของประเทศโลกที่สาม

² James Rosenau, *Governance without Government*, (Cambridge : Cambridge University Press, 1992).

³ Elinor Ostrom, *Governing the Commons : The Evolution of Institutions for Collective Action*, (Cambridge : Cambridge University Press, 1990).

⁴ Peer Zumbansen, *Governance: An Interdisciplinary Perspective*, In David Levi-Faur (Ed.), *The Oxford Handbook of Governance*, (Oxford : Oxford University Press, 2012), pp. 83-96.

⁵ Giacinto della Cananea, *Understanding Global Administrative Law*, (Leiden : Brill, 2025); Sabino Cassese, *Advanced Introduction to Administrative Law*, (Cheltenham : Edward Elgar, 2021); Sabino Cassese (Ed). *Research Handbook on Global Administrative Law*, (Cheltenham : Edward Elgar, 2016), pp. 25-44; Gordon Anthony, Jean-Bernard Auby, John Morrison, and Tom Zwart (Eds.), *Values in Global Administrative Law*, (London : Bloomsbury, 2011), pp. 1-16.

2. กฎหมายว่าด้วยธรรมาภิบาล : ทฤษฎีกฎหมายระหว่างประเทศ

กระบวนการโลกาภิวัตน์ (Globalization) เป็นกระบวนการสำคัญที่ก่อให้เกิดการขยายตัวของหลักธรรมาภิบาลโลก (Global governance) ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการศึกษาและองค์ความรู้ของกฎหมายระหว่างประเทศ อย่างน้อยก็ในมุมมองด้านการพัฒนาทฤษฎีกฎหมายระหว่างประเทศ รวมถึงเครื่องมือในการบังคับใช้ ตลอดจนกลไกการตรวจสอบการติดตามการนำความรู้ทางทฤษฎีกฎหมายระหว่างประเทศไปบังคับใช้⁶ ไม่ว่าจะเป็นระดับโลก (Global landscape) ระดับภูมิภาค (Regional scale) หรือระดับท้องถิ่นและชุมชน (Localities and communities)

ระบอบธรรมาภิบาลเป็นทั้งเครื่องมือในการบังคับตามตัวบทกฎหมายที่มีอยู่ เพื่อสร้างอำนาจอันชอบธรรมให้แก่หน่วยงานทางปกครอง รวมทั้งเป็นระบบปฏิบัติการในการตรวจสอบกลไกการบังคับและติดตามการบังคับใช้กฎหมายต่าง ๆ พบว่า ระบอบธรรมาภิบาลเป็นเครื่องมือของหน่วยงานทางปกครองซึ่งแสดงให้เห็นความชอบธรรมที่เกิดขึ้นกับหน่วยงานภายใน ทั้งนี้ ระบอบที่ปรากฏหลักการและทฤษฎีที่มีความชัดเจนตามกฎหมายปกครองอันเป็นกฎหมายภายใน และการนำหลักการดังกล่าวมาบังคับใช้ในระดับระหว่างประเทศ ซึ่งส่งผลต่อการประกอบสร้างพื้นที่ซึ่งเรียกว่า พื้นที่กฎหมายปกครองโลก (Global administrative space) อันมีความจำเป็นเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจแก่หน่วยงานในระดับระหว่างประเทศที่จะนำเครื่องมือของกฎหมายภายในมาบังคับใช้และตรวจสอบการทำงานในระดับระหว่างประเทศ ทั้งนี้ พบว่า การนำหลักการของกฎหมายปกครองภายในประเทศมาบังคับใช้นั้น ส่งผลกระทบโดยตรงต่อพื้นที่และหลักเกณฑ์ในการแบ่งแยกระหว่างกฎหมายมหาชนซึ่งเป็นกฎหมายภายในและกฎหมายระหว่างประเทศที่บังคับในทางระหว่างประเทศ ในลักษณะที่ทำให้สาขาของกฎหมายทั้งสองประเภทดังกล่าวเกิดการเจือจางและหลอมรวมซึ่งกันและกัน จนเกิดเป็นพื้นที่ซึ่งมีความเป็นเนื้อเดียวกันและคลุมเครือมากยิ่งขึ้น เนื่องจากการผสมผสานระหว่างทฤษฎีกฎหมายมหาชนเพื่อเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศ ดังนั้น จากการประกอบสร้างเป็นกฎหมายปกครองโลกเพื่อบังคับใช้หลักการธรรมาภิบาลโลก ส่งผลทำให้การทำงานของกฎหมายมหาชนและกฎหมายระหว่างประเทศมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

กฎหมายว่าด้วยธรรมาภิบาลเป็นการสำรวจองค์ความรู้ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นจากระบอบธรรมาภิบาลผ่านการประกอบสร้างและการประเมินสถานะขององค์ความรู้ว่าด้วยธรรมาภิบาลผ่านกฎหมายในระดับโลก (Global law) ร่วมกับระบอบธรรมาภิบาลโลก (Global governance regime) โดยบทความฉบับนี้ได้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์โดยเฉพาะพัฒนาการทางประวัติศาสตร์กฎหมายระหว่างประเทศและทฤษฎีทางกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง⁷ และความซับซ้อนดังกล่าวได้เพิ่มมากขึ้นเมื่อเกิดการผสมผสานกับ

⁶ Nico Krisch and Benedict Kingbury, Introduction: Global Governance and Global Administrative Law in the International Legal Order, *The European Journal of International Law*, 17 (1) (2006), p. 1.

⁷ Thomas Duve, *Global Legal History : Setting Europe in Perspective*, In Pihlajamäki, Dubber, and Godfrey (Eds.), *The Oxford Handbook of European Legal History*, (Oxford : Oxford University Press, 2018), pp. 115- 138; James Q. Whitman, *The World Historical Significance of European Legal History*, In Pihlajamäki, Dubber, and Godfrey (Eds.), *The Oxford Handbook of European Legal History*, (Oxford : Oxford University Press, 2018), pp. 3-20.

ทฤษฎีกฎหมายมหาชน หากพิจารณาจากองค์ความรู้ทางกฎหมายระหว่างประเทศที่มีความซับซ้อนและหลากหลายแล้ว จะพบว่า การอธิบายระบอบธรรมาภิบาลโลกผ่านทฤษฎีกฎหมายระหว่างประเทศพร้อมทั้งมีการใช้เครื่องมือของกฎหมายมหาชนมีความยุ่งยากและซับซ้อนมากขึ้นไปอีกในหนึ่งลำดับ แต่อย่างไรก็ตาม การอธิบายกฎหมายระหว่างประเทศและการใช้เครื่องมืออย่างเช่นกฎหมายมหาชนซึ่งเป็นกฎหมายภายใน ผู้เขียนเห็นว่า การบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศที่มีลักษณะเป็นนามธรรมด้วยทฤษฎีทางกฎหมายมหาชน จะก่อให้เกิดการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

หากพิจารณาผ่านกรอบความคิดของกฎหมายระหว่างประเทศ จะพบว่า การพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาลนั้น ถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนาสิทธิในการพัฒนา โดยเป็นการเริ่มต้นพัฒนาจากกรอบเป้าหมายและหลักการอันเป็นไปตามกฎบัตรขององค์การสหประชาชาติ (The Charter of the United Nations) ว่าด้วยการบรรลุเป้าหมายของความร่วมมือระหว่างประเทศนั้น เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและมนุษยธรรม รวมทั้งเป็นการตระหนักว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมถึงการเมืองอันมีเป้าหมายสำคัญ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรหรือพลเมืองโลก

นอกจากกฎบัตรขององค์การสหประชาชาติแล้ว ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 (Universal Declaration of Human Rights, 1948) ได้บัญญัติถึงสิทธิในการพัฒนาในฐานะเครื่องมือในเชิงสิทธิที่สำคัญที่จะนำไปสู่การบรรลุถึงสิทธิ เสรีภาพของความเป็นมนุษย์ พร้อมทั้งได้มีการบัญญัติสิทธิในการพัฒนาไว้ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 ข้อ 1 กล่าวคือ

1. ประชาชนทั้งปวงมีสิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเอง โดยอาศัยสิทธินั้น ประชาชนจะกำหนดสถานะทางการเมืองของตนอย่างเสรี รวมทั้งดำเนินการอย่างเสรีในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของตน

2. เพื่อจุดมุ่งหมายของตน ประชาชนทั้งปวงอาจจัดการโรคภัยและทรัพยากรธรรมชาติของตนได้อย่างเสรี โดยไม่กระทบต่อพันธกรณีใด ๆ อันเกิดจากความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการแห่งผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน และกฎหมายระหว่างประเทศ ประชาชนจะไม่ถูกกีดกันจากวิถีแห่งการยังชีพของตนไม่ว่ากรณีใด ๆ⁸

นอกจากกติการะหว่างประเทศทั้งสองฉบับที่บัญญัติถึงสิทธิในการพัฒนาไว้อย่างชัดเจนแล้ว ในเรื่องของสิทธิในการพัฒนาได้ถูกพัฒนาขึ้นตามกรอบขององค์การสหประชาชาติอย่างต่อเนื่อง เช่น ในปี ค.ศ. 1986 ได้มีการทำคำประกาศว่าด้วยสิทธิในการพัฒนา (The Declaration on the Right to Development)

⁸ United Nations General Assembly, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, Article 1, adopted December 16, 1966, entry into force March 23, 1976, Retrieved April 20, 2025, from https://treaties.un.org/doc/treaties/1976/01/19760103%2009-57%20pm/ch_iv_03.pdf; United Nations General Assembly, International Covenant on Civil and Political Rights, Article 1, adopted December 16, 1966, entry into force March 23, 1976, Retrieved April 20, 2025, from https://treaties.un.org/doc/treaties/1976/03/19760323%2006-17%20am/ch_iv_04.pdf

อันได้รับการรับรองโดยที่ประชุมใหญ่ของสมัชชาองค์การสหประชาชาติเมื่อวันที่ 4 ธันวาคมในปีเดียวกัน ภายใต้มติของที่ประชุมใหญ่หรือที่เรียกว่า General Assembly Resolution 41/128⁹ ได้ขยายความและบัญญัติถึงรายละเอียดในการปฏิบัติตามสิทธิในการพัฒนาให้สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริงในแต่ละประเทศสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ

นอกจากนี้แล้ว พัฒนาการในทางประวัติศาสตร์ในระดับระหว่างประเทศ ได้แสดงให้เห็นว่า วิวัฒนาการของธรรมาภิบาลแบบพหุภาคี (Multilateral governance) ได้รับการพัฒนาขึ้นภายใต้องค์การสันนิบาตชาติ (The League of Nations) รวมทั้งหน่วยงานภายใต้การบังคับขององค์กรในระดับโลกเอง ซึ่งมีสำคัญในการพัฒนารูปแบบนวัตกรรมในเชิงธรรมาภิบาลเสมอมา จนกลายมาเป็นโครงสร้างในทางระหว่างประเทศที่เรียกว่า โครงสร้างการทำงานของระบอบธรรมาภิบาล (Governance structures) และกลไกธรรมาภิบาลระหว่างรัฐขึ้น (International governance mechanisms)¹⁰ โดยปรากฏตามเอกสารทางกฎหมายระหว่างประเทศจำนวนมากที่เริ่มมีการนำกระบวนการธรรมาภิบาลโลกเข้ามาเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบการทำงานของกลไกต่าง ๆ เพื่อให้กลไกการบังคับใช้และการตรวจสอบติดตามที่บัญญัติในกฎหมายระหว่างประเทศมีความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น¹¹ เช่น บทบาทขององค์การสหประชาชาติและหน่วยงานภายในองค์การสหประชาชาติที่เพิ่มกลไกการปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาล เป็นต้น

นอกจากนี้ โลกาภิวัตน์ในทางกฎหมายระหว่างประเทศ (Globalization of international law) หรือ กระบวนการโลกาภิวัตน์ในทางกฎหมาย (Legal globalization) อันเป็นกระบวนการในการเชื่อมโยงกฎหมายอย่างเป็นอิสระ (Interconnected and interdependent) ที่ข้ามผ่านพรมแดนของรัฐชาติ หรือในอีกนัยหนึ่งเรียกว่า กฎหมายข้ามชาติ (Transnational law) ซึ่งนักทฤษฎีกฎหมายระหว่างประเทศได้สร้างกรอบองค์ความรู้เพื่อมารองรับการเกิดขึ้นของกระบวนการโลกาภิวัตน์ทางกฎหมาย โดยแสดงให้เห็นว่า กระบวนการโลกาภิวัตน์ได้ทำให้นักกฎหมายและนักวิชาการทางด้านนิติศาสตร์ก้าวข้ามผ่านองค์ความรู้ของกฎหมายภายในและบรรทัดฐานที่มีมาอย่างต่อเนื่องในทางสังคม ด้วยเหตุที่การปรับใช้บรรทัดฐานทางสังคมต่าง ๆ ไม่สามารถเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น¹²

นอกจากนี้เงื่อนไขในการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวงวิชาการกฎหมายระหว่างประเทศ เกิดจากปัจจัยด้วยกันหลายประการ เช่น สถานะด้านอำนาจอธิปไตยในกฎหมายระหว่างประเทศที่อยู่ในจุดที่กำลังเสื่อมถอยอย่างมีนัยสำคัญ และการเปลี่ยนแปลงอย่างก้าวกระโดดของการศึกษาวัฒนธรรมทางกฎหมายเปรียบเทียบ รวมถึงการพัฒนาทฤษฎีและองค์ความรู้อย่างรวดเร็วของสาขาวิชากฎหมายมหาชนและการศึกษารัฐในทาง

⁹ United Nations General Assembly, Declaration on the Right to Development, Resolution 41/128, adopted December 4, 1986, Retrieved April 20, 2025, from <https://www.ohchr.org/sites/default/files/rtd.pdf>

¹⁰ Kenneth Abbott and Duncan Snidal, Hard and Soft Law in International Governance, *International Organization*, 54 (3) (1998), pp. 421-456.

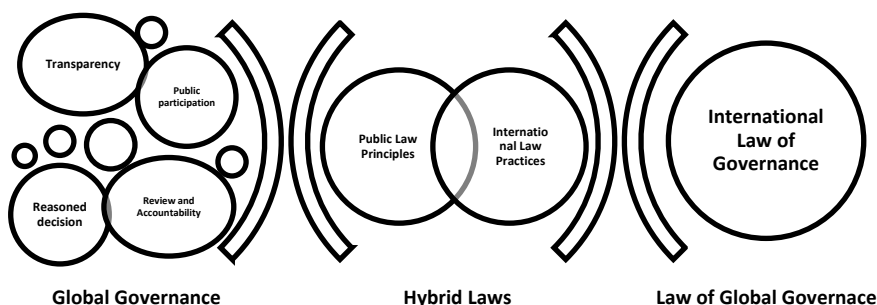
¹¹ Nico Krisch and Benedict Kingbury, Op. cit., p. 1.

¹² Nayan Chanda, Runaway Globalization without Governance, *Global Governance*, 14 (2) (2008), pp. 119-125.

กฎหมาย¹³ เป็นต้น ซึ่งปัจจัยดังกล่าวเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการขับเคลื่อนระบอบธรรมาภิบาลมาสู่การเป็นกฎหมายธรรมาภิบาลส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของรัฐทั้งในทางกฎหมายมหาชนและกฎหมายระหว่างประเทศ¹⁴

นอกจากนี้แล้ว องค์ประกอบของระบอบธรรมาภิบาลโลกที่ปรากฏตามกฎหมายระหว่างประเทศนั้น ได้ถูกหยิบยืมมาจากทฤษฎีและหลักการของกฎหมายมหาชน ได้แก่ ความโปร่งใสและกระบวนการมีส่วนร่วม รวมถึงการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ตลอดจนการตรวจสอบและความรับผิดชอบ¹⁵ ดังปรากฏตามแผนภาพ

ภาพที่ 1 กลไกการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาล

ที่มา: จัดทำโดยผู้เขียน

แผนภาพข้างต้น นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่มีความหลากหลายโดยผู้มีส่วนได้เสียจำนวนมากที่เข้ามาเกี่ยวข้องในการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาล ซึ่งสอดคล้องกับความพยายามในการบังคับใช้สิทธิในประชาธิปไตย (Right to democracy) อันเป็นพื้นฐานที่รองรับและส่งเสริมกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยทั้งในกฎหมายระหว่างประเทศเอง รวมทั้งกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยในองค์การระหว่างประเทศและสถาบันระหว่างประเทศจำนวนมาก ดังตัวอย่างงานศึกษาเรื่องสิทธิในทางประชาธิปไตยในกฎหมายระหว่างประเทศ เช่น Nicolas Guihot เรื่อง The Democracy Makers:

¹³ Martti Koskeniemi and Ville Kari, A More Elevated Patriotism : The Emergence of International and Comparative Law (Nineteenth Century), In Pihlajamäki, Dubber, and Godfrey (Eds.), *The Oxford Handbook of European Legal History*, (Oxford : Oxford University Press, 2018), pp. 974-999.

¹⁴ Jaakko Husa, *Advanced Introduction to Law and Globalization*, (Cheltenham : Edward Elgar, 2018).

¹⁵ Benedict Kingsbury, Nico Krisch and Richard B. Steward, The Emergence of Global Administrative Law, *Law and Contemporary Problems*, 68 (3) (2005), pp. 15-61.

Human Rights and International Order¹⁶ หรืองานศึกษาของนักกฎหมายระหว่างประเทศคนสำคัญ อย่างเช่น Susan Marks เรื่อง The Riddle of All Constitutions: International Law, Democracy, and the Critique of Ideology¹⁷ รวมถึงงานเขียนของ Thomas M. Franck เรื่อง The Emerging Right to Democratic Governance¹⁸ โดยแสดงให้เห็นถึงพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยในทางกฎหมายระหว่างประเทศและเป็นเครื่องมือในการให้กำเนิดหลักการเรื่องธรรมาภิบาล พร้อมทั้งการกำหนดโครงสร้างของธรรมาภิบาลไว้ในระบบกฎหมายระหว่างประเทศและสถาบันระหว่างประเทศ ทั้งนี้ งานเขียนชิ้นดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นความสำคัญในกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยในทุกระดับ รวมทั้งเป็นเครื่องมือชิ้นสำคัญของระบอบประชาธิปไตย เช่น การกำหนดการเลือกตั้ง การออกเสียงเลือกตั้ง ระบบการออกเสียง รวมทั้งการเชื่อมโยงให้เห็นความสำคัญของระบอบประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน เป็นต้น

จากงานชิ้นสำคัญของ Thomas M. Franck ได้เกิดการขยายตัวของทฤษฎีกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยประชาธิปไตยและหลักธรรมาภิบาลกว้างขวางขึ้น รวมถึงการสร้างข้อถกเถียงระหว่างนักกฎหมายระหว่างประเทศขึ้นจากงานศึกษาชิ้นดังกล่าว เช่น งานของ Susan Marks¹⁹, Gregory H. Fox, และ Brad R. Roth²⁰ เป็นต้น จากการถกเถียงดังกล่าวส่งผลให้กรอบทฤษฎีทางกฎหมายระหว่างประเทศมีความชัดเจนยิ่งขึ้น และทำให้กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาลมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นด้วย

ดังปรากฏตามงานเขียนชิ้นสำคัญเรื่อง The Law of Global Governance²¹ ของ Eyal Benvenisti ว่าด้วยการกำหนดกระบวนการตัดสินใจในองค์การระหว่างประเทศ รวมทั้งองค์กรอื่น ๆ ซึ่งถือได้ว่าเป็นกรณีที่หน่วยงานในการตรวจสอบธรรมาภิบาลในระดับโลก ได้มีการบัญญัติและกำหนดกรอบในการปฏิบัติตามหลักการธรรมาภิบาลแล้ว ถือเป็นต้นแบบที่สำคัญที่สามารถส่งต่อรูปแบบของการปฏิบัติตามหรือกระบวนการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาลหรือหลักการธรรมาภิบาลได้ นอกจากนี้แล้ว งานชิ้นดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญในการออกแบบในระดับโลกเพื่อการตรวจสอบการปกป้องสิทธิและผลประโยชน์ที่ส่งผลกระทบต่อปัจเจกชนในระดับระหว่างประเทศอันเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการตรวจสอบระหว่างกันของหน่วยงานต่าง ๆ ในระดับระหว่างประเทศ ผ่านกระบวนการรับฟังสาธารณะ เพื่อเพิ่มความชอบธรรมให้แก่องค์การระหว่างประเทศต่าง ๆ เป็นต้น

¹⁶ Nicolas Guihot, *The Democracy Makers: Human Rights and International Order*, (New York : Columbia University Press, 2005).

¹⁷ Susan Marks, *The Riddle of All Constitutions : International Law, Democracy and the Critique of Ideolog*, (Oxford : Oxford University Press, 2001).

¹⁸ Thomas M. Franck, The Emerging Right to Democratic Governance, *The American Journal of International Law*, 86 (1) (1992), pp. 46-91; Thomas M. Franck, *The Emerging Right to Democratic Governance*, (London : Routledge, 2011).

¹⁹ Susan Marks, What has Become of the Emerging Right to Democratic Governance?, *The European Journal of International Law*, 22 (2) (2011), pp. 507-524.

²⁰ Gregory H. Fox and Brad R. Roth, The Dual Lives of The Emerging Right to Democratic Governance, *American Journal of International Law Unbound*, 112 (2018), pp. 67-72.

²¹ Eyal Benvenisti, *The Law of Global Governance*, (Leiden : Brill, 2014).

นอกจากนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในระดับระหว่างประเทศผ่านผู้มีส่วนได้เสียส่งผลโดยตรงและมีนัยสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมและการเป็นตัวแทนในระดับระหว่างประเทศ (Global participation and representation) พร้อมทั้ง กระบวนการดังกล่าวส่งผลไปถึงต่อความชอบธรรมและความเป็นอิสระของกระบวนการใช้อำนาจในการตัดสินใจ รวมทั้งเป็นการกำหนดความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจภายใต้เครื่องมือและกลไกในการตรวจสอบระดับระหว่างประเทศ

ตัวอย่างที่ชัดเจนของการนำองค์ความรู้ด้วยกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาลมาบังคับใช้ได้แก่ ระเบียบธรรมาภิบาลโลกที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาภายใต้กรอบของกฎหมายระหว่างประเทศ โดยถูกนำมาใช้เป็นฐานะเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบการทำงานตามมาตรการทางด้านสิ่งแวดล้อมอันเป็นไปตามกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ และกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยการเงิน การลงทุนและการทำงานของสถาบันทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศหรือสถาบันทางการเงินระหว่างประเทศต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น องค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) ธนาคารโลก (World Bank) กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund: IMF) เป็นต้น ดังนั้น สถาบันทางระหว่างประเทศเหล่านี้นอกจากจะเป็นกลไกสำคัญในการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาลด้วยแล้ว ยังต้องทำหน้าที่ในการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาลให้มีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น

3. กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาลกับสถาบันระหว่างประเทศ

คำอธิบายเกี่ยวกับกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาลและสถาบันระหว่างประเทศได้สังเคราะห์ให้เห็นถึงบริบทของการประกอบสร้างความสัมพันธ์ในเชิงทฤษฎีและการปฏิบัติระหว่างธรรมาภิบาลในเชิงพหุภาคี (Multilateral governance) กับองค์การระหว่างประเทศ (International organizations) หรือที่เรียกว่า พัฒนาการของแนวความคิดว่าด้วยระเบียบธรรมาภิบาลโลกแบบมหาชน (Public global governance)²²

การทำงานของสถาบันทางเศรษฐกิจระดับโลก (Global economic institutions) เช่น องค์การการค้าโลก ธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ พบว่า การทำงานขององค์การการค้าโลกจะมีหน่วยงานภายในที่เรียกว่า องค์การตุลาการภายในองค์การการค้าโลก หรือศาลองค์กรการค้าโลก ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานด้านการตรวจสอบการทำงานในเชิงตุลาการว่าการทำงานและการปฏิบัติตามจารีตประเพณีทางการค้าขายระหว่างรัฐภาคีสมาชิกในองค์การการค้าโลกเป็นไปตามกฎหมายเศรษฐกิจระหว่างประเทศหรือไม่ โดยการตรวจสอบดังกล่าวส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานการทำงานของประเทศคู่ค้าในทางการค้าและมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณีการค้าและมาตรฐานของระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศไป²³ ซึ่งพบว่า ศาลองค์กรการค้าโลกทำหน้าที่ควบคุมอำนาจของหน่วยงานด้านการค้าให้เป็นไปตามมาตรฐานการค้าและ

²² David R. Stone, Imperialism and Sovereignty : The League of Nations' Drive to Control the Global Arms Trade, *Journal of Contemporary History*, 35 (2) (2000), pp. 213-230.

²³ Nico Krisch and Benedict Kingbury, Op. cit., p. 3.

เศรษฐกิจระหว่างประเทศ ดังนั้น องค์การการค้าโลกซึ่งเป็นหน่วยงานในระดับโลกได้เพิ่มกลไกการตรวจสอบในรูปแบบของธรรมาภิบาลมากขึ้น ทั้งนี้ องค์การการค้าโลกทำหน้าที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของระบอบธรรมาภิบาลนอกจากตรวจสอบประเทศคู่ค้าแล้ว ระบอบดังกล่าวยังเพิ่มมูลค่าทางการค้าและระบบเศรษฐกิจให้กับประเทศที่นำระบอบธรรมาภิบาลไปใช้อย่างชัดเจน เนื่องจากคำพิพากษาขององค์การการค้าโลกจะบังคับกับหน่วยงานของรัฐและ/หรือส่งผลให้ผูกพันกับบริษัทเอกชนภายในรัฐด้วยเพื่อเพิ่มมาตรฐานให้การการค้าและการลงทุน²⁴

พัฒนาการของแนวความคิดว่าด้วยระบอบธรรมาภิบาลโลกแบบเอกชน (Private global governance)²⁵ เกิดขึ้นจากความพยายามในการทำความเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตัวกระทำที่ไม่ใช่รัฐ (Non-state actors) และตัวกระทำที่มาในรูปแบบขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ (Non-intergovernmental actors) รวมทั้งบทบาทของบริษัทข้ามชาติ (Multinational corporations) องค์กรธุรกิจข้ามชาติ (Multinational enterprise) ตลอดจนที่ปรึกษา นักลงทุนในสถาบันการลงทุนข้ามชาติ ที่มาในรูปแบบของบริษัทข้ามชาติที่แสวงหากำไร (Multinational for profit) และบริษัทข้ามชาติที่ไม่ได้แสวงหากำไร (Multinational for non-profit) และยิ่งหมายความว่ารวมถึงองค์กรอุตสาหกรรมที่ถืออำนาจควบคุมระดับโลก (Global regulatory powers) เหนือเขตอำนาจรัฐนั้น ๆ ด้วยเหตุที่ตัวกระทำเหล่านี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการสร้างอำนาจควบคุมตลาดและกลไกการขับเคลื่อนตลาดเอกชนในรัฐนั้น ๆ ²⁶ นอกจากนี้แล้ว ยังส่งผลกระทบต่อการสร้างความยั่งยืนในเชิงสังคมและความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม โดยจะเห็นได้ว่า ตัวกระทำเหล่านี้มีการแสดงบทบาทที่มีนัยสำคัญต่อการพัฒนาระบอบธรรมาภิบาลโลกและกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาล (International law of governance)

กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาล จำเป็นที่จะต้องถูกประยุกต์ใช้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับตัวกระทำในภาคเอกชนต่าง ๆ เพื่อตรวจสอบและควบคุมธรรมาภิบาลของบริษัทข้ามชาติ บริษัทข้ามพรมแดน ธุรกิจเหนือรัฐชาติและอุตสาหกรรมต่าง ๆ ที่มีอำนาจควบคุมเหนือรัฐ²⁷ เพื่อเป็นการสร้างมาตรฐานในทางระหว่างประเทศ และส่งผลให้เกิดการรายงานกระบวนการทำงานของตัวกระทำข้างต้นและการวิเคราะห์และการตรวจสอบมาตรฐานต่าง ๆ ของการตัวกระทำดังกล่าว ที่กระทำในนามธรรมาภิบาลบริษัท (Corporate governance)²⁸ เป็นต้น ตัวอย่างของหน่วยงานในทางระหว่างประเทศที่ทำหน้าที่ตรวจสอบและติดตามการทำงานในเชิงธรรมาภิบาล เช่น the Internet Corporation for Assigned Names and

²⁴ Nico Krisch and Benedict Kingbury, Op. cit., p. 4.

²⁵ Gunther Teubner, Global Private Regimes : Neo-Spontaneous Law and Dual Constitutional of Autonomous Sectors?, In Karl-Heinz Ladeur (Ed), *Public Governance in the Age of Globalization*, (Aldershot : Ashgate, 2004), pp. 71-87.

²⁶ Rodney Hall and Thomas Biersteker, *The Emergence of Private Authority in Global Governance*, (Cambridge : Cambridge University Press, 2003).

²⁷ Tim Buthe and Walter Matti, *The New Global Rulers : The Privatization of Regulation in the World Economy*, (Princeton : Princeton University Press, 2011).

²⁸ Axel Marx, Miet Maertens, Johan Swinnen and Jan Wouters, *Private Standards and Global Governance : Economic, Political and Legal Perspectives*, (Cheltenham : Edward Elgar, 2012), pp. 1-14.

Numbers (ICANN) หรือ the International Organization for Standardization (ISO) เป็นต้น ทั้งนี้ การทำงานของกฎหมายปกครองโลกมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการเพิ่มบทบาทและความรับผิดชอบให้มากขึ้นในระบบธรรมาภิบาลอย่างมีนัยสำคัญ เพราะว่าการทำงานขององค์การและ/หรือองค์กรระดับโลกซึ่งมีอำนาจในการตรวจสอบรัฐและติดตามการทำงานของหน่วยงานภายในรัฐได้นั้น สามารถใช้อำนาจที่มีอยู่เหนือรัฐและหน่วยงานของรัฐเหล่านั้นให้เป็นกลไกในการตรวจสอบกลไกการทำงานของหน่วยงานภายในได้²⁹

นอกจากนี้แล้ว การเกิดขึ้นของกระบวนการตรวจสอบธรรมาภิบาลที่มีความหลากหลาย ซับซ้อนและหลากหลายมิติ ที่เรียกว่า ธรรมาภิบาลในเชิงพหุภาคี ‘Multilateral governance’³⁰ เช่น งานศึกษาของ Andrew Lang เรื่อง *World Trade Law after Neoliberalism: Re-imagining the Global Economic Order*³¹ ได้ชี้ให้เห็นกระบวนการในการตรวจสอบธรรมาภิบาลในเชิงพหุภาคีในระบบกฎหมายระหว่างประเทศที่เรียกว่า กฎหมายการค้าโลก (World Trade Law) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความท้าทายที่เกิดกระบวนการตรวจสอบผ่านกลไกระบบสิทธิมนุษยชน (Human rights regime) การเรียกร้องผ่านกระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อโลกที่ยุติธรรม (The global justice movement) ทั้งนี้ การเคลื่อนไหวของระบบสิทธิมนุษยชนดังกล่าว เป็นเหตุให้การค้าโลกต้องสร้างระบบธรรมาภิบาลขึ้น เพื่อให้เกิดการตรวจสอบที่มีความหลากหลายด้านมากขึ้น เช่น การเปิดให้มีการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชนในกระบวนการค้า การลงทุนและเศรษฐกิจโลก ทั้งนี้ เครื่องมือระหว่างประเทศทางด้านสิทธิมนุษยชนกลายเป็นส่วนหนึ่งของหลักการการตรวจสอบธรรมาภิบาล พร้อมทั้งการสร้างสถาบันการค้า สถาบันการเงินระหว่างประเทศในยุคต่อมาต้องเพิ่มกลไกด้านธรรมาภิบาลด้านสิทธิมนุษยชนมากขึ้น เป็นต้น และการเคลื่อนไหวเพื่อการตรวจสอบธรรมาภิบาลดังกล่าว ยังส่งโดยตรงต่อการปรับปรุงและการเปลี่ยนแปลงกลไกในกฎหมายระหว่างประเทศในยุคต่อมา

อย่างไรก็ตาม ข้อถกเถียงบางประการว่าด้วยการขยายอำนาจขึ้นพื้นฐานของกฎหมายปกครองโลกเป็นการเพิ่มพื้นที่ทางการเมืองให้กับหน่วยงานตรวจสอบในทางระหว่างประเทศ³² เช่น การเพิ่มบทบาทในการทำหน้าที่ตรวจสอบติดตามในฐานะตุลาการระหว่างประเทศ อันเป็นกลไกสำคัญในการเพิ่มการมีส่วนร่วมทางประชาธิปไตยให้กับรัฐและหน่วยงานภายในของรัฐต่าง ๆ ตามอำนาจตรวจสอบและควบคุมที่หน่วยงานในทางระหว่างประเทศเหล่านั้นมีอยู่ตามกรอบอำนาจที่ปรากฏในเอกสารกฎหมายระหว่างประเทศ ทำให้เกิดการจำกัดการใช้งานของระบอบประชาธิปไตยทั้งประชาธิปไตยในระดับรัฐ การทำงานของประชาธิปไตยในระดับภูมิภาค และการทำงานของประชาธิปไตยในระดับโลก และการเสริมอำนาจให้กับระบบตุลาการในระดับโลกมากขึ้น จนเป็นสาเหตุให้เกิดระบบตุลาการธิปไตยในระดับโลกขึ้น (Global juristocracy) ทั้งนี้ อำนาจตุลาการระหว่างประเทศยังจำกัดการตีความความหมายของประชาธิปไตยและการลดทอนกระบวนการมีส่วนร่วมที่หลากหลาย

²⁹ Nico Krisch and Benedict Kingbury, Op. cit., p. 7.

³⁰ Thomas Weiss and Rorden Wilkinson, Rethinking Global Governance? Complexity, Authority, Power, Change, *International Studies Quarterly*, 58 (1) (2004), pp. 207-215.

³¹ Andrew Lang, *World Trade Law : Re-imagining the Global Economic Order*, (Oxford : Oxford University Press, 2011).

³² Nico Krisch and Benedict Kingbury, Op. cit., p. 9.

นอกจากนี้ กระบวนการในการตรวจสอบธรรมาภิบาลที่กำกับดูแลการทำงานของสถาบันระหว่างประเทศที่นอกเหนือจากองค์การสหประชาชาติและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแล้ว กลไกการทำงานของกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาลได้ทำหน้าที่กำกับดูแลองค์การระหว่างประเทศ เช่น BRICS ตามงานศึกษาของ Mihaela Papa ในงานเขียนเรื่อง BRICS and Politics of Reforming Global Governance: The Case of Investment Arbitration³³ จากการศึกษาธรรมาภิบาลโลกข้างต้นได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่ากรอบแนวคิด ทฤษฎีที่สำคัญในทางกฎหมายระหว่างประเทศที่ทำหน้าที่ในการอธิบาย กำหนดกฎเกณฑ์ รวมทั้งการควบคุมและการบังคับใช้นั้น เป็นรูปแบบของการทำงานที่มียุโรปเป็นศูนย์กลาง ดังนั้นงานเขียนของ Mihaela Papa ได้ชี้ให้เห็นถึงความพยายามของกลุ่มประเทศเศรษฐกิจใหม่ที่เรียกว่า BRICS อันประกอบไปด้วยบราซิล รัสเซีย อินเดีย จีน และแอฟริกาใต้ได้พยายามสร้างความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการทำงานของระบบกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาล เช่น การสร้างตัวชี้วัดในการทำงานของธรรมาภิบาลผ่านความสามารถของประเทศของตนเอง และการบังคับใช้ตัวชี้วัดธรรมาภิบาลดังกล่าวผ่านอำนาจทางด้านเศรษฐกิจของตนเอง รวมทั้งการสร้างแรงจูงใจในทางด้านเศรษฐกิจให้ประเทศคู่ค้ามาใช้ตัวชี้วัดด้านธรรมาภิบาลของตนเอง อันได้แก่ การควบคุมผ่านกระบวนการอนุญาโตตุลาการว่าด้วยการลงทุน เป็นต้น

กระบวนการสร้างความหลากหลายในการตรวจสอบการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาลมีข้อจำกัดหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ ความพยายามในการกำกับดูแลกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาลผ่านการทำงานขององค์การสหประชาชาติและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งยังมีข้อโต้แย้งที่สำคัญคือการครอบงำของกลุ่มประเทศยุโรป และระเบียบการค้าการลงทุนจากประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นต้น ทั้งนี้ มีความพยายามจากกลุ่มประเทศสมาชิกเศรษฐกิจใหม่จำนวนหนึ่งที่พยายามใช้กฎหมายระหว่างประเทศเพื่อเป็นเครื่องต่อรองในสงครามการค้าและการลงทุน เพื่อควบคุมระบบเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นให้ตอบสนองต่อความต้องการทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศตน แต่อย่างไรก็ตาม สถาบันการเงินระหว่างประเทศเสมือนหนึ่งองค์การระหว่างประเทศที่มีความเข้มแข็งซึ่งพยายามจะสร้างเครื่องมือธรรมาภิบาลเพื่อควบคุมและคัดค้านกับความพยายามในการครอบงำ ถึงแม้สุดท้ายแล้ว สถาบันการเงินระหว่างประเทศเหล่านั้นก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์และถูกสันนิษฐานว่าเป็นสถาบันระหว่างประเทศที่เสริมอำนาจให้แก่ประเทศที่ร่ำรวย และยังอยู่ภายใต้การครอบงำของกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างก้าวกระโดดก็ตาม โดยข้อถกเถียงนี้เองนำมาสู่ความพยายามในการต่อสู้เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันในระบบเศรษฐกิจและวัฒนธรรมทางเศรษฐกิจโลกอย่างแท้จริง ดังนั้น การพิจารณาการรับรู้การปฏิบัติตามและการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาลจากมุมมองของประเทศโลกที่สามจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง

³³ Mihaela Papa, BRICS and Politics of Reforming Global Governance: The Case of Investment Arbitration, In Grainne de Burca, Claire Kilpatrick and Joanne Scott (Eds.), *Critical Legal Perspectives on Global Governance : Liber Amicorum David M Trubek*, (London: Hart, 2014), pp. 405-424.

4. กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาลจากมุมมองของประเทศโลกที่สาม

การศึกษากฎหมายระหว่างประเทศจากมุมมองของประเทศโลกที่สาม นอกจากจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการต่อสู้กับกฎหมายระหว่างประเทศที่ถูกครอบงำจากกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว กลุ่มประเทศโลกที่หนึ่ง หรือกลุ่มประเทศยุโรปอเมริกกันมาอย่างยาวนานแล้ว ซึ่งสมาชิกของกลุ่มทฤษฎีกฎหมายระหว่างประเทศจากมุมมองกฎหมายระหว่างประเทศโลกที่สาม เชื่อว่า การต่อสู้ดังกล่าวเพื่อชี้ให้เห็นถึงการบังคับใช้อำนาจอันร้ายลับและการครอบงำแบบทับซ้อนผ่านกระบวนการทำงานของกฎหมายระหว่างประเทศ ดังเช่น งานศึกษาของ Antony Anghie เรื่อง *Imperialism, Sovereignty and the Making of International Law*³⁴ ได้ชี้ให้เห็นถึงการครอบงำกฎหมายระหว่างประเทศในสำนักดั้งเดิมอันเป็นผลผลิตของระบบคิดแบบยุโรปเป็นศูนย์กลางมาอย่างยาวนาน นอกจากนี้ งานศึกษาชิ้นนี้ได้แสดงให้เห็นอีกด้วยว่า ความพยายามในการทำงานของสำนักกฎหมายระหว่างประเทศแบบดั้งเดิมนั้นส่งผลโดยตรงต่อการตีความและการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในห้วงเวลาของการล่าอาณานิคม (Colonialism) และจักรวรรดินิยม (Imperialism) รวมทั้งการควบคุมของสำนักกฎหมายระหว่างประเทศแบบดั้งเดิมผ่านองค์การสันนิบาตชาติ การกำหนดขอบอำนาจของหน่วยงานต่าง ๆ ในระบบระหว่างประเทศซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อวิถีคิดแบบอาณานิคม

การศึกษากฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาลจากมุมมองของประเทศโลกที่สามถือได้ว่าเป็นความท้าทายชนิดใหม่ในทางทฤษฎีที่ได้แสดงให้เห็นรูปแบบ เนื้อหา และองค์ประกอบของระบอบธรรมาภิบาลโลกที่กำลังจะเปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ การขยายตัวของระบบกฎหมายปกครองโลกที่ไปควบคู่พร้อมกันกับระบอบธรรมาภิบาลโลกนั้น กำลังก่อให้เกิดปัญหามากมายในประเทศที่กำลังพัฒนาและประเทศด้อยพัฒนา เพราะว่าเมื่อกลไกในระดับระหว่างประเทศที่ทำงานและมีบทบาทอย่างมากไปในทุกประเทศ ส่งผลให้เกิดการปฏิบัติตามทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งนี้ แหล่งที่มาของกฎหมายระหว่างประเทศในรูปแบบดั้งเดิมก็ไม่สามารถใช้งานได้อีกต่อไป³⁵

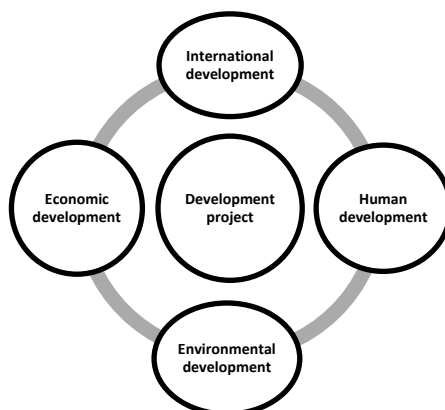
จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายระหว่างประเทศกับการพัฒนาจากมุมมองของกฎหมายระหว่างประเทศจากประเทศโลกที่สาม³⁶ พบว่า โครงการพัฒนาทุกขนาดเป็นโครงการที่จะต้องสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนามนุษย์ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาในระดับระหว่างประเทศ

³⁴ Antony Anghie, *Imperialism, Sovereignty and the Making of International Law*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2004).

³⁵ Nico Krisch and Benedict Kingsbury, Op. cit., pp. 1-12.

³⁶ Ruth Buchanan, Luis Eslava, Caitlin Murphy, and Sundhya Pahuja, Making and Remaking the World Anew : International Law and the Development Project, In Ruth Buchanan, Luis Eslava, and Sundhya Pahuja (Eds.), *The Oxford Handbook of International Law and Development*, (Oxford : Oxford University Press, 2023), pp. 1-34.

ภาพที่ 2 โครงการพัฒนาในระดับระหว่างประเทศ

ที่มา: จัดทำโดยผู้เขียน

นอกจากนี้แล้ว งานศึกษาของ Antony Anghie ยังได้ชี้ให้เห็นว่า ธรรมเนียมที่ดีในมุมมองของประเทศโลกที่สามมีเงื่อนไขที่สำคัญ กล่าวคือ ความสัมพันธ์ที่สามารถตรวจสอบได้ระหว่างหลักการสำคัญ ๆ อันได้แก่ ระบบสิทธิมนุษยชน ความเป็นสากล และสถาบันทางการเงินระหว่างประเทศ³⁷

ภาพที่ 3 ความสัมพันธ์ของธรรมเนียมจากมุมมองของประเทศโลกที่สาม

ที่มา: จัดทำโดยผู้เขียน

³⁷ Antony Anghie, Op. cit., pp. 45-272.

ทั้งนี้ จากงานศึกษาของสุนธยา พาหุจาเรื่อง “Decolonising International Law: Development, Economic Growth and the Politics of Universality”³⁸ ได้ชี้ให้เห็นบทบาทของกฎหมายระหว่างประเทศจากมุมมองของประเทศโลกที่สามเพื่อเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการต่อสู้กับการถูกรบงำของกฎหมายระหว่างประเทศกระแสหลัก โดยหน่วยในการศึกษาของพาหุจา อันได้แก่ กระบวนการล่าอาณานิคม (Decolonisation) อำนาจอธิปไตยเหนือทรัพยากรธรรมชาติ (Sovereignty over natural resources) และกระบวนการรื้อฟื้นหลักนิติธรรมระหว่างประเทศ (A rule of international law)

กระบวนการเปลี่ยนแปลงกฎหมายระหว่างประเทศเพื่อรองรับการดำรงอยู่ของการล่าอาณานิคม ตัวอย่างจากการศึกษาได้ชี้ให้เห็นความพยายามในการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศเพื่อเอื้อต่อการดำรงอยู่ของผู้มีอำนาจเหนือจากการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศ เช่น ประการแรก ความพยายามในการเปลี่ยนแปลงจากกระบวนการปลดปล่อยอาณานิคม (Decolonization) ให้เป็นการเปลี่ยนรูปแบบของการพัฒนารัฐเพื่อนำไปสู่การเป็นรัฐชาติ (Nation states) ประการที่สอง การกล่าวอ้างอำนาจอธิปไตยถาวรเหนือทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากรัฐเจ้าอาณานิคมเป็นการคุ้มครองการลงทุนที่รัฐจำเป็นต้องคุ้มครองนักลงทุนต่างชาติ (The protection of foreign investors) และประการสุดท้าย อันได้แก่ ความพยายามในการรื้อฟื้นกฎเกณฑ์ของกฎหมายระหว่างประเทศ (Reestablishment of a rule of international law) มาสู่กระบวนการทำให้หลักนิติธรรมเป็นกฎเกณฑ์สากลเพื่อเป็นยุทธศาสตร์ในการบังคับใช้สิทธิในการพัฒนา เป็นต้น³⁹

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการในการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยการครอบงำกฎเกณฑ์ตามกฎหมายระหว่างประเทศด้วยหลักการธรรมาภิบาลอันเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญอย่างยิ่งตามกฎหมายระหว่างประเทศ ทั้งนี้ นักสังคมศาสตร์คนสำคัญแสดงให้เห็นถึงรูปแบบของข้อโต้แย้ง การต่อสู้ในเชิงกระบวนการ การนำหลักการว่าด้วยธรรมาภิบาลไปปฏิบัติไว้อย่างชัดเจนในการศึกษาของ Michael Zürn ว่าด้วยเรื่อง A Theory of Global Governance: Authority, Legitimacy and Contestation⁴⁰ ที่ได้อธิบายถึงหลักการขั้นพื้นฐานของธรรมาภิบาลในเรื่องสมบัติร่วมกันของโลก (Global common goods) ความยืดหยุ่นของผู้มีอำนาจในการบังคับใช้หลักการว่าด้วยธรรมาภิบาล การดำรงอยู่ของผู้มีอำนาจในการจัดการระดับโลก (Global public authority) ซึ่งในงานชิ้นดังกล่าวได้เสนอให้มีการพัฒนากลไกทางการเมืองเพื่อรองรับต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเพื่อให้หลักการเรื่องธรรมาภิบาลสามารถบังคับใช้ได้อย่างยืดหยุ่นมากขึ้น พร้อมทั้งได้เสนอให้มีการให้ความสำคัญกับองค์การที่มีอำนาจเหนือรัฐขึ้น ทั้งนี้ องค์การเหนือรัฐต่าง ๆ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเพิ่มมุมมองด้านสิทธิมนุษยชนเข้าไปเพื่อให้กลไกต่าง ๆ สามารถทำงานได้สำหรับตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายและการตรวจสอบกระบวนการต่าง ๆ ในระบบโลกที่มีมากขึ้น

³⁸ Sundhya Pahuja, *Decolonising International Law : Development, Economic Growth and the Politics of Universality*, (Cambridge : Cambridge University Press, 2011), pp. 1-9.

³⁹ Sundhya Pahuja, *Ibid*, pp. 1-9.

⁴⁰ Michael Zürn, *A Theory of Global Governance : Authority, Legitimacy and Contestation*, (Oxford: Oxford University Press, 2018).

หากพิจารณาร่วมกันระหว่างมุมมองของนักสังคมศาสตร์ ผู้วางรากฐานหลักการเรื่องธรรมาภิบาลอย่าง Michael Zürn ร่วมกับแนวความคิดว่าด้วยกฎหมายระหว่างประเทศจากมุมมองของประเทศโลกที่สาม (Third World Approaches in International Law: TWAIL) จะพบว่า ความพยายามในการสร้างความยืดหยุ่นในทางทฤษฎีกฎหมายระหว่างประเทศที่ไม่ได้ยึดติดอยู่กับประเทศโลกที่หนึ่ง หรือกลุ่มประเทศยุโรปหรืออเมริกาจะช่วยหนุนเสริมการใช้กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาล เพื่อให้เกิดความหลากหลายในการบังคับใช้และตีความกฎหมายระหว่างประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะทำให้การตระหนักรู้และการสร้างจิตสำนึกในกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาลได้รับการยอมรับในฐานะของกฎหมายระหว่างประเทศเพื่อการตรวจสอบกลไกต่าง ๆ ในระดับระหว่างประเทศมากขึ้น พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียทั้งหมดได้เข้ามาใช้กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาลเพื่อการตรวจสอบและติดตามการทำงานเพื่อตอบสนองต่อการสร้างความเท่าเทียมกันในระดับโลกมากยิ่งขึ้น

ข้อจำกัดของการศึกษาทั้งนักวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์อย่าง Michael Zürn และนักทฤษฎีกฎหมายระหว่างประเทศจากมุมมองของประเทศโลกที่สาม คือ ยังไม่ได้เข้าไปศึกษาถึงกลไกการกระจายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของสถาบันทางการเงินระหว่างประเทศอย่างจริงจัง เพื่อให้เห็นว่ากระบวนการทำงานของสถาบันการเงิน การค้า การลงทุนและสถาบันทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศได้สร้างกฎหมายและกฎเกณฑ์เพื่อครอบงำและควบคุมวัฒนธรรมทางเศรษฐกิจโลกอย่างไร

นอกจากนี้ บทบาทของบริษัทข้ามชาติที่มีบทบาทมากขึ้น ทั้งในเรื่องการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาล และการพยายามครอบงำวัฒนธรรมทางเศรษฐกิจโลกในอีกทางหนึ่ง เช่น สถาบันทางการเงินเอกชนระหว่างประเทศจำนวนมากที่ผูกขาดการกำหนดกฎเกณฑ์ทางการเงินระหว่างประเทศ พร้อมทั้งบทบาทของบริษัทเอกชนระหว่างประเทศดังกล่าวยังสามารถสร้างกฎเกณฑ์ที่ขาดการตรวจสอบจากหน่วยงานและกลไกในระดับโลก ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเพิ่มจำนวนของความถี่และความห่างของช่องว่างของพลเมืองโลกที่มีความร่ำรวยและพลเมืองโลกที่มีความยากจน อันได้รับผลกระทบโดยตรงจากวัฒนธรรมทางเศรษฐกิจโลกและการครอบงำกลไกการตรวจสอบที่สร้างโดยบริษัทเอกชนระหว่างประเทศเอง

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพบว่า กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาลเป็นเครื่องมือสำคัญที่ได้รับการพัฒนาจากหลากหลายสาขาวิชาร่วมกัน และบทความแสดงให้เห็นกลไกการก่อร่างสร้างทฤษฎีกฎหมายระหว่างประเทศของระบอบธรรมาภิบาลโลก เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบและติดตามกลไกต่าง ๆ ในระดับระหว่างประเทศ และส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่อการนำหลักการเรื่องธรรมาภิบาลไปปฏิบัติตามเป็นหลักเกณฑ์ภายในของแต่ละประเทศ อย่างไรก็ตาม บทความนี้ได้แสดงให้เห็นการครอบงำและควบคุมกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาลโลกผ่านกลุ่มประเทศที่เรียกได้ว่าผู้นำทางความคิดและผู้มีอำนาจในการเมืองโลกเพื่อใช้ในการควบคุมอำนาจอธิปไตยของชาติอื่น ๆ พร้อมทั้งจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศอื่น ๆ ผ่านกลไกการลงทุนระหว่างประเทศที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคุ้มครองนักลงทุนชาวต่างชาติ

อย่างไรก็ตาม บทความนี้ได้เสนอเรื่องความยืดหยุ่นในการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาล ผ่านทั้งแนวคิดทางสังคมศาสตร์และกรอบทฤษฎีของกฎหมายระหว่างประเทศจากมุมมองของประเทศโลกที่สาม เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยธรรมาภิบาล พร้อมทั้งการเพิ่มกลไกทางด้านสิทธิมนุษยชนเข้าไปในกลไกการตรวจสอบในระดับระหว่างประเทศด้วย

ทั้งนี้ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมสำหรับการศึกษานี้ คือ การบังคับใช้และกลไกการปฏิบัติตามที่มีต่อบริษัทเอกชนข้ามชาติที่ถือได้ว่าเป็นหน่วยในการศึกษาหน่วยใหม่ในทางกฎหมายระหว่างประเทศที่ไม่ได้รับการกำกับดูแล จะยังคงส่งผลโดยตรงต่อการสร้างวัฒนธรรมทางเศรษฐกิจโลกที่ไม่เท่าเทียมกัน ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการศึกษากลไกการควบคุมบริษัทเอกชนข้ามชาติจะมีความเข้มข้นมากยิ่งขึ้นเพื่อลดช่องว่างความไม่เท่าเทียมกันอย่างน้อยก็ในทางด้านเศรษฐกิจ นอกจากนี้ จะมีการพัฒนากลไกธุรกิจและสิทธิมนุษยชนให้กลายเป็นกฎหมายระหว่างประเทศที่สามารถบังคับใช้ได้อย่างแท้จริงและมีกลไกการตรวจสอบติดตามอันเป็นมาตรฐานสากลอย่างเป็นระบบ

บรรณานุกรม

- Abbott. Kenneth., and Snidal, Duncan. (1998). Hard and Soft Law in International Governance. *International Organization*, 54 (3), 421–456.
- Anghie, Antony. (2004). *Imperialism, Sovereignty and the Making of International Law*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Anthony, Gordon, Jean-Bernard Auby, John Morrison, and Tom Zwart (Eds). (2011). *Values in Global Administrative Law*. London : Bloomsbury.
- Benvenisti, Eyal. (2014). *The Law of Global Governance*. Leiden : Brill.
- Buchanan, Ruth, Luis Eslava, Caitlin Murphy, and Sundhya Pahuja. (2023). Making and Remaking the World Anew : International Law and the Development Project. In Ruth Buchanan, Luis Eslava, and Sundhya Pahuja (Eds.), *The Oxford Handbook of International Law and Development*, pp. 1–34. Oxford : Oxford University Press.
- Buthe, Tim, and Walter Mattli. (2011). *The New Global Rulers : The Privatization of Regulation in the World Economy*. Princeton : Princeton University Press.
- Cananea, Giacinto Della. (2025). *Understanding Global Administrative Law*. Leiden : Brill.
- Cassese, Sabino. (2016). *Research Handbook on Global Administrative Law*. Cheltenham : Edward Elgar.
- Cassese, Sabino. (2021). *Advanced Introduction to Administrative Law*. Cheltenham : Edward Elgar.
- Chanda, Nayan. (2008). Runaway Globalization without Governance. *Global Governance*, 14 (2), 119–125.

- Duve, Thomas. (2018). *Global Legal History : Setting Europe in Perspective*. In Pihlajamäki, Dubber, Godfrey (Eds.). *The Oxford Handbook of European Legal History*, pp. 115- 138. Oxford : Oxford University Press.
- Fox, Gregory H. and Brad R. Roth. (2018). The Dual Lives of The Emerging Right to Democratic Governance. *American Journal of International Law Unbound*, 112, 67–72.
- Franck, Thomas M. (1992). The Emerging Right to Democratic Governance. *The American Journal of International Law*, 86 (1), 46–91.
- Franck, Thomas M. (2011). *The Emerging Right to Democratic Governance*. London : Routledge.
- Guihot, Nicolas. (2005). *The Democracy Makers : Human Rights and International Order*. New York : Columbia University Press.
- Hall, Rodney and Thomas Biersteker. (2003). *The Emergence of Private Authority in Global Governance*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Husa, Jaakko. (2018). *Advanced Introduction to Law and Globalization*. Cheltenham : Edward Elgar.
- Kingsbury, Benedict, Nico Krisch and Richard B. Steward. (2005). The Emergence of Global Administrative Law. *Law and Contemporary Problems*, 68 (3), 15–61.
- Koskenniemi, Martti and Ville Kari. (2018). A More Elevated Patriotism : The Emergence of International and Comparative Law (Nineteenth Century). In Pihlajamäki, Dubber, Godfrey (Eds.). *The Oxford Handbook of European Legal History*, pp. 974–999. Oxford : Oxford University Press.
- Krisch, Nico and Benedict Kingbury. (2006). Introduction : Global Governance and Global Administrative Law in the International Legal Order. *The European Journal of International Law*, 17 (1), 1-11.
- Lang, Andrew. (2011). *World Trade Law : Re-imagining the Global Economic Order*. Oxford : Oxford University Press.
- Marks, Susan. (2008). What has Become of the Emerging Right to Democratic Governance?. *The European Journal of International Law*, 2 (2), 507–524.
- Marks, Susan. (2001). *The Riddle of All Constitutions : International Law, Democracy and the Critique of Ideology*. Oxford : Oxford University Press.
- Marx, Axel, Maertens, Miet., Swinnen, Johan., and Wouters, Jan. (2012). *Private Standards and Global Governance : Economic, Political and Legal Perspectives*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Ostrom, Elinor. (1990). *Governing the Commons : The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge : Cambridge University Press.

- Pahuja, Sundhya. (2011). *Decolonising International Law : Development, Economic Growth and the Politics of Universality*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Papa, Mihaela. (2014). BRICS and Politics of Reforming Global Governance : The Case of Investment Arbitration. In Grainne de Burca, Claire Kilpatrick and Joanne Scott (Eds.). *Critical Legal Perspectives on Global Governance : Liber Amicorum David M Trube*, pp. 405–424. London : Hart.
- Rosenau, James. (1992). *Governance without Government*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Stone, David R. (2000). Imperialism and Sovereignty : The League of Nations’ Drive to Control the Global Arms Trade. *Journal of Contemporary History*, 35 (2), 213–230.
- Teubner, Gunther. (2004). Global Private Regimes : Neo-Spontaneous Law and Dual Constitutional of Autonomous Sectors?. In Karl-Heinz Ladeur (Ed.), *Public Governance in the Age of Globalization*, pp. 71–87. Aldershot : Ashgate.
- United Nations General Assembly. (1966). International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, Article 1, adopted December 16, 1966, entry into force March 23, 1976, Retrieved April 20, 2025, from https://treaties.un.org/doc/treaties/1976/01/19760103%2009-57%20pm/ch_iv_03.pdf
- United Nations General Assembly. (1986). Declaration on the Right to Development, Resolution 41/128. adopted December 4, 1986. Retrieved April 20, 2025, from <https://www.ohchr.org/sites/default/files/rtd.pdf>
- United Nations General Assembly. (1966). International Covenant on Civil and Political Rights, Article 1, adopted December 16, 1966. entry into force March 23, 1976. Retrieved April 20, 2025, from https://treaties.un.org/doc/treaties/1976/03/19760323%2006-17%20am/ch_iv_04.pdf
- Weiss, Thomas and Roder Wikinson. (2004). Rethinking Global Governance? Complexity, Authority, Power, Change. *International Studies Quarterly*, 58 (1), 207–215.
- Whitman, James Q. (2018). The World Historical Significance of European Legal History. In Pihlajamäki, Dubber, Godfrey (Eds.). *The Oxford Handbook of European Legal History*, pp. 3–20. Oxford : Oxford University Press.
- Zumbansen, Peer. (2012). Governance : An Interdisciplinary Perspective. In David Levi-Faur (Ed). *The Oxford Handbook of Governance*, pp. 83–96. Oxford : Oxford University Press.
- Zürn, Michael. (2018). *A Theory of Global Governance : Authority, Legitimacy and Contestation*. Oxford : Oxford University Press.

ข้อพิพาทระหว่างประเทศเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาที่ประเทศไทยมีส่วนเกี่ยวข้อง International Intellectual Property Disputes Involving Thailand

กฤษดา มงคุณ¹

Kritsada Mungkhun

(Received: June 12, 2025, Revised: December 18, 2025, Accepted: December 18, 2025)

บทคัดย่อ

ข้อพิพาทระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่มีประเทศไทยเกี่ยวข้องหรือเป็นคู่พิพาทสะท้อนถึงความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างระบบกฎหมายภายในประเทศกับพันธกรณีระหว่างประเทศในบริบทของเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะภายใต้กรอบของความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้า (TRIPS Agreement) ภายใต้องค์การการค้าโลก (WTO) ตลอดจนความตกลงการค้าเสรีทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคี อาทิ ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (CPTPP) และความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) บทความนี้มุ่งวิเคราะห์ข้อพิพาทสำคัญที่มีประเทศไทยเข้าเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกรณีศึกษาว่าด้วย การใช้มาตรการอนุญาตให้ใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐ (Compulsory Licensing: CL) ซึ่งเกี่ยวพันกับการตีความ มาตรา 31 แห่งความตกลง TRIPS อันว่าด้วยเงื่อนไขการใช้สิทธิโดยรัฐเพื่อวัตถุประสงค์ด้านสาธารณสุข และการบังคับใช้ภายใต้พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งเปิดช่องให้รัฐสามารถใช้สิทธิตามสิทธิบัตรเพื่อประโยชน์สาธารณะได้โดยชอบด้วยกฎหมาย ทั้งนี้ ยังเปรียบเทียบกับข้อพิพาทในมิติของสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications: GI) ซึ่งสัมพันธ์กับ มาตรา 22-24 แห่ง TRIPS Agreement ว่าด้วยขอบเขตและระดับการคุ้มครองชื่อแหล่งภูมิศาสตร์ และการบังคับใช้ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 ที่สะท้อนพัฒนาการของไทยในการรองรับมาตรฐานกฎหมายระหว่างประเทศในระดับสากล นอกจากนี้ บทความยังขยายการวิเคราะห์ไปสู่ประเด็นการดำเนินคดีข้ามเขตอำนาจศาล (Cross-Border Litigation) ซึ่งมีนัยสำคัญต่อการตีความหลักรัฐมีอำนาจเหนือตัวบุคคล (Personal Jurisdiction) และการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของผู้ประกอบการไทยในต่างประเทศ

คำสำคัญ: ข้อพิพาททรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศ, ความตกลงทริปส์, กระบวนการระงับข้อพิพาทขององค์การการค้าโลก

¹ นักวิชาการอิสระ, เลขที่ 1 ถนนพระอาทิตย์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10400, kritsada.mu@ocs.go.th

Independent Scholar, No. 1 Phra Athit Road, Phra Borom Maha Ratchawang Subdistrict, Phra Nakhon District, Bangkok 10400, Thailand, kritsada.mu@ocs.go.th

Abstract

International intellectual property (IP) disputes involving Thailand as a party or stakeholder illustrate the complex interaction between domestic law and international obligations in the context of globalized trade. This is particularly evident under the framework of the Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS Agreement) within the World Trade Organization (WTO), as well as under bilateral and plurilateral free trade agreements such as the Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (CPTPP) and the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP).

This article analyzes major disputes in which Thailand has been involved, focusing on case studies concerning the use of Compulsory Licensing (CL) under Article 31 of the TRIPS Agreement—specifically regarding the conditions under which states may authorize the use of patented inventions for public health purposes and its implementation under Thailand’s Patent Act B.E. 2522 (1979) and subsequent amendments, which allow state use of patents for public benefit in conformity with international law. The article also compares Thailand’s experience in disputes over Geographical Indications (GIs) under Articles 22–24 of the TRIPS Agreement and the Geographical Indications Protection Act B.E. 2546 (2003), which reflects Thailand’s efforts to harmonize domestic law with international IP standards. Moreover, the discussion extends to Cross-Border Litigation involving personal jurisdiction and the protection of Thai IP holders abroad, highlighting challenges in enforcing IP rights across multiple jurisdictions.

Keywords: International Intellectual Property Disputes, TRIPS Agreement, WTO Dispute Settlement Mechanism

1. ความนำ

ศาสตราจารย์ Laurence R. Helfer แห่งมหาวิทยาลัยดัก (Duke University) ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยว่า *“International intellectual property law is no longer merely a set of technical rules governing private rights, but rather a dynamic system interwoven with trade, health, culture, and development policies.”* (กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศไม่ได้เป็นเพียงระบบข้อบังคับทางเทคนิคด้วยสิทธิส่วนบุคคลอีกต่อไป หากแต่เป็นระบบพลวัตซึ่งเชื่อมโยงกับการค้า สาธารณสุข วัฒนธรรม และนโยบายการพัฒนา)²

² Laurence R. Helfer, *Regime shifting : the TRIPS agreement and new dynamics of international intellectual property lawmaking*, 1st ed.. (New York : United Nations University, 2004), p. 1. (แปลโดยผู้เขียน).

คำกล่าวนี้นสะท้อนความเป็นจริงของระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์อย่างชัดเจน อีกทั้ง ความซับซ้อนของข้อพิพาทด้านทรัพย์สินทางปัญญาในเวทีระหว่างประเทศมิได้เป็นเพียงข้อพิพาทระหว่างเอกชนเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐ ความมั่นคงทางสาธารณสุข ผลประโยชน์สาธารณะ รวมถึงดุลยภาพเชิงเศรษฐกิจระหว่างประเทศในภาพรวมอีกด้วย³

อนึ่ง ประเทศไทยในฐานะประเทศกำลังพัฒนาและสมาชิกขององค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) ต้องดำเนินนโยบายกฎหมายภายในประเทศให้สอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศ โดยเฉพาะภายใต้ความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้า (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights: TRIPS Agreement) อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้⁴ ทั้งนี้ ยังมีข้อผูกพันอื่นภายใต้ข้อตกลงการค้าเสรีทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคี เช่น ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership: CPTPP) และความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (Regional Comprehensive Economic Partnership: RCEP) ซึ่งต่างก็มีบทบัญญัติว่าด้วยการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในรูปแบบที่เข้มข้นและซับซ้อนยิ่งขึ้น⁵

ในทางปฏิบัติ ประเทศไทยเคยมีข้อพิพาทสำคัญในระดับระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับมาตรการด้านทรัพย์สินทางปัญญาลายกรณี เช่น การอนุญาตใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐ (Compulsory Licensing) สำหรับยาต้านไวรัสเอชไอวี (Human Immunodeficiency Virus: HIV) ซึ่งสะท้อนถึงการรักษาดุลยภาพระหว่างสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญากับสิทธิในการเข้าถึงสาธารณสุขของประชาชน⁶ อีกทั้ง ยังมีข้อพิพาทเกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications: GI) อาทิ กรณีการขอลดทะเบียนข้าวหอมมะลิไทยในสหรัฐอเมริกา⁷ รวมถึงข้อพิพาทด้านเครื่องหมายการค้าและลิขสิทธิ์ที่เกิดขึ้นในบริบทของการค้าข้ามพรมแดนที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว⁸

ควรกล่าวด้วยว่า การเข้าสู่ข้อพิพาทในระดับระหว่างประเทศดังกล่าว ยังนำพาประเทศไทยเข้าสู่กระบวนการระงับข้อพิพาทของ WTO ซึ่งมีลักษณะเป็นกระบวนการทางกฎหมายที่มีผลผูกพันสูงและต้องอาศัยความเชี่ยวชาญด้านกฎหมายระหว่างประเทศเชิงลึก⁹ นอกจากนี้ การดำเนินคดีข้ามเขตอำนาจศาล

³ Frederick M. Abbott, TRIPS in Seattle : the not-so-surprising failure and the future of the TRIPS agenda, *Berkeley Technology Law Journal* 18 (1) (2003), pp. 469-495.

⁴ โปรดดู World Trade Organization (WTO). Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS Agreement). Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, Annex 1C, 1994.

⁵ Yong-Shik Lee, *Law and development : theory and practice*, 2nd ed., (London : Routledge, 2021), p. 87.

⁶ Sean Flynn, Aisling Ghealbhaín, and Mike Palmedo, An economic justification for open access to essential medicines in developing countries, *Journal of Law, Medicine & Ethics* 37 (2) (2009), pp. 313-321.

⁷ Mark Ritchie, The Thai jasmine rice GI case : the global politics of geographical indications, *The Journal of World Intellectual Property*, 17 (5-6) (2014), pp. 205-219.

⁸ Daniel Gervais, *Intellectual property, trade and development : strategies to optimize economic development in a TRIPS plus Era*, 1st ed., (Oxford : Oxford University Press, 2010), p. 622.

⁹ William J. Davey, *The WTO dispute settlement system*, 1st ed., (Cambridge : Cambridge University Press, 2005), p. 45.

(Cross-Border Litigation) ในศาลต่างประเทศ หรืออนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศ ยิ่งทำให้ข้อพิพาททรัพย์สินทางปัญญากลายเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับระบบกฎหมายหลายเขตอำนาจศาลในเวลาเดียวกัน¹⁰

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนมุ่งศึกษาประเด็นข้อพิพาทระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่มีประเทศไทยเป็นภาคีในฐานะกรณีศึกษา เพื่อวิเคราะห์พัฒนาการของกรอบกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในที่สัมพันธ์กัน โดยเฉพาะกรณีการให้มาตรการอนุญาโตให้ใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐ (CL) อันเกี่ยวพันกับการตีความมาตรา 31 แห่งความตกลง TRIPS Agreement การคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ตามมาตรา 22-24 แห่งความตกลงเดียวกัน ตลอดจนประเด็นการดำเนินคดีข้ามเขตอำนาจศาลที่สะท้อนความท้าทายในการคุ้มครองสิทธิของผู้ประกอบการไทยในต่างประเทศ บทความนี้มุ่งศึกษาข้อพิพาทด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่ประเทศไทยเกี่ยวข้องในระดับระหว่างประเทศ โดยเน้นการวิเคราะห์กรอบกฎหมาย ผลกระทบต่อกฎหมายภายในและนโยบายสาธารณะ และเสนอข้อสังเกตเชิงวิชาการต่อแนวทางเชิงนโยบายของไทย

2. กรอบกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความตกลง TRIPS Agreement ภายใต้องค์การการค้าโลก (WTO)

จากการศึกษาพบว่า ความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้า (TRIPS Agreement) เป็นหนึ่งในภาคผนวกที่สำคัญของความตกลงมารราเคชว่าด้วยการจัดตั้งองค์การการค้าโลก (Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization) ปี พ.ศ. 2537 (ค.ศ. 1994) ซึ่งถือเป็นสนธิสัญญาระหว่างประเทศที่สร้างมาตรฐานขั้นต่ำของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่มีผลผูกพันในระดับสากลเป็นครั้งแรก¹¹ ซึ่ง TRIPS Agreement ได้กำหนดให้สมาชิก WTO ทุกประเทศต้องตรากฎหมายภายในที่รับรองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาหลัก 7 ประเภท ได้แก่ สิทธิบัตร (Patents) เครื่องหมายการค้า (Trademarks) ลิขสิทธิ์ (Copyright) สิทธิเกี่ยวกับการออกแบบผลิตภัณฑ์ (Industrial Designs) ความลับทางการค้า (Trade Secrets) สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications) และการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (Protection of New Plant Varieties)¹²

ประการสำคัญ TRIPS Agreement ยังมีบทบัญญัติว่าด้วยข้อยกเว้นที่เปิดโอกาสให้รัฐสมาชิกสามารถใช้มาตรการเพื่อประโยชน์สาธารณะ เช่น มาตรา 31¹³ ว่าด้วยการอนุญาโตให้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐ (CL) ซึ่งประเทศไทยเคยใช้ในกรณียาต้านไวรัส HIV¹⁴ มีข้อสังเกตด้วยว่า กระบวนการระงับข้อพิพาทภายใต้ WTO

¹⁰ Gary B. Born and Peter B. Rutledge, *International civil litigation in United States courts*, 5th ed., (New York : Aspen Publishers, 2015), p. 812.

¹¹ World Trade Organization (WTO), Op. cit.

¹² Carlos M. Correa, *Intellectual property rights, the WTO and developing countries : the TRIPS agreement and policy options*, 1st ed., (New York : Zed Books, 2007), p. 13.

¹³ TRIPS Agreement, Article 31: Other Use Without Authorization of the Right Holder.

¹⁴ Frederick M. Abbott, Op. cit., p. 317.

Dispute Settlement Understanding หรือ DSU ยังทำให้ข้อพิพาทด้านทรัพย์สินทางปัญญากลายเป็นข้อพิพาทระหว่างประเทศที่มีผลผูกพันอย่างแท้จริง¹⁵

ทั้งนี้ ประเทศไทยในฐานะภาคีสมาชิก WTO เอง ก็ได้ดำเนินการตรากฎหมายภายในให้สอดคล้องกับพันธกรณีภายใต้ TRIPS Agreement โดยเฉพาะพระราชบัญญัติว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาสาขาต่าง ๆ ได้แก่ พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 (แก้ไขเพิ่มเติม) ซึ่งครอบคลุมถึงสิทธิบัตรการประดิษฐ์ อนุสิทธิบัตร และสิทธิบัตรออกแบบผลิตภัณฑ์ พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 (แก้ไขเพิ่มเติมในปี พ.ศ. 2558 และ 2565) ตลอดจนพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 รวมถึงกฎหมายว่าด้วยความลับทางการค้าและสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำตามกรอบของ TRIPS Agreement และเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของประเทศในการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาในเวทีการค้าระหว่างประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

ทหรศนะของผู้เขียนมีว่า แม้ TRIPS Agreement จะเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับมาตรฐานการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในระดับโลก แต่การตีความมาตรา 31 และบทบัญญัติว่าด้วยข้อยกเว้นเพื่อประโยชน์สาธารณะ ยังคงเป็นประเด็นถกเถียงในทางกฎหมายและนโยบายอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะคำถามว่า “ขอบเขตของคำว่าเพื่อประโยชน์สาธารณะ” ควรตีความกว้างเพียงใดจึงไม่กระทบสิทธิของผู้ถือสิทธิบัตรมากเกินไป ในบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรป มักตีความมาตรา 31 อย่างเคร่งครัดและเน้นการคุ้มครองผู้ถือสิทธิ ขณะที่ประเทศกำลังพัฒนา เช่น ไทย อินเดีย หรือบราซิล กลับมองว่าบทบัญญัตินี้ต้องเปิดช่องให้รัฐใช้เพื่อประโยชน์สาธารณสุขและความมั่นคงของประชาชนได้จริงตามเจตนารมณ์ของปฏิญญาโดฮาว่าด้วยข้อตกลง TRIPS และสาธารณสุข พ.ศ. 2544 (Doha Declaration on TRIPS and Public Health 2001)

2.2 ความตกลงการค้าเสรีที่ประเทศไทยเป็นภาคี

นอกจาก TRIPS Agreement แล้ว ประเทศไทยยังมีพันธกรณีด้านทรัพย์สินทางปัญญาภายใต้ความตกลงการค้าเสรีทั้งในระดับพหุภาคีและทวิภาคีหลายฉบับ ซึ่งมีมาตรการคุ้มครองที่เข้มงวดกว่ามาตรฐานขั้นต่ำของ TRIPS Agreement หรือที่เรียกว่า TRIPS-Plus Standards¹⁶ เช่น ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (CPTPP) ซึ่งมีบทบัญญัติว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิบัตรยา (Pharmaceutical Patents) การคุ้มครองข้อมูลทางยา (Data Exclusivity) และการบังคับใช้สิทธิ (Enforcement Measures) ที่มีมาตรฐานสูงกว่า TRIPS Agreement¹⁷ เช่น การขยายอายุสิทธิบัตรในกรณีการล่าช้าในการออกใบอนุญาตผลิต และการเพิ่มกลไกเยียวยาผู้ถือสิทธิบัตรจากการละเมิดในตลาดยา เป็นต้น

ในขณะที่ ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) มีแนวทางที่สมดุลกว่า CPTPP โดยยึดหลักความยืดหยุ่นตาม TRIPS Agreement แต่ก็ยังคงกำหนดมาตรฐานบางประการที่สูงกว่ากฎหมายไทย

¹⁵ William J. Davey, Op. cit., p. 45.

¹⁶ Daniel Gervais, Op. cit., p. 288.

¹⁷ Ruse-Khan and Henning Grosse, Time for a TRIPS-plus world?, *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 6 (9) (2011), p. 8.

ในบางสาขา เช่น การคุ้มครองโปรแกรมคอมพิวเตอร์ในฐานะวรรณกรรม การขยายระยะเวลาคุ้มครองลิขสิทธิ์ และการเพิ่มบทบาทด้วยความร่วมมือทางเทคนิคด้านทรัพย์สินทางปัญญา ทั้งนี้ พันธกรณีภายใต้ CPTPP และ RCEP ส่งผลโดยตรงต่อการปรับปรุงกฎหมายภายในของประเทศไทยในหลายฉบับ เช่น

- พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 (ที่แก้ไขเพิ่มเติม) เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรา 27 แห่ง TRIPS Agreement และข้อบ่งชี้ด้วยการอนุญาตใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐ
- พระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 เพื่อให้รองรับพันธกรณีตามมาตรา 22-24 แห่ง TRIPS Agreement และแนวทางคุ้มครอง GI ตาม RCEP
- พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2558 และ 2565) เพื่อสอดคล้องกับบทบัญญัติการคุ้มครองผลงานดิจิทัลและการบังคับใช้สิทธิตาม WIPO Internet Treaties

ในปี ค.ศ. 2022 (พ.ศ. 2565) ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีของสนธิสัญญาอินเทอร์เน็ตขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO Internet Treaties) ได้แก่ WIPO Copyright Treaty (WCT) และ WIPO Performances and Phonograms Treaty (WPPT) ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญที่สร้างมาตรฐานสากลในการคุ้มครองสิทธิในผลงานดิจิทัลและสิทธิของนักแสดง ศิลปิน และผู้ผลิตบันทึกเสียงในบริบทเศรษฐกิจดิจิทัล¹⁸

2.3 บทบาทของกฎหมายแบบอ่อน (Soft Law) และแนวปฏิบัติสากล

นอกจากสนธิสัญญาที่มีผลผูกพันทางกฎหมายแล้ว ระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศยังถูกกำกับด้วยเครื่องมือกฎหมายเชิง Soft Law และแนวปฏิบัติสากลที่กำหนดโดยองค์กรระหว่างประเทศต่าง ๆ เช่น องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (World Intellectual Property Organization: WIPO) องค์การอนามัยโลก (WHO) และสหประชาชาติ (UN)¹⁹

ตัวอย่างเช่น ปฏิญญาโดฮาฯ ซึ่งยืนยันสิทธิของประเทศสมาชิกในการคุ้มครองสาธารณสุขเหนือสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา แม้จะมีใช้พันธกรณีในดับท TRIPS Agreement แต่มีสถานะเป็นแนวปฏิบัติสำคัญในการตีความกฎหมาย²⁰ จึงสรุปได้ว่า แนวปฏิบัติ Soft Law เหล่านี้จึงมีบทบาทสำคัญในการกำหนดมาตรฐานเชิงนโยบายและการตีความข้อกฎหมาย แม้มีใช้กฎหมายผูกพันในทางเทคนิค²¹

ในเชิงหลักกฎหมายระหว่างประเทศ แนวปฏิบัติประเภท Soft Law แม้มิได้มีผลผูกพันโดยตรงเช่นสนธิสัญญา (Treaty) แต่กลับมีบทบาทสำคัญในการตีความ และเสริมความหมายของพันธกรณีตามกฎหมายที่

¹⁸ โปรดดู WIPO, *Thailand deposits instruments of accession to WIPO internet treaties*, 1st ed., (Geneva : World Intellectual Property Organization, 2022).

¹⁹ Gregory C. Shaffer and Mark A. Pollack, Hard vs. soft law : alternatives, complements, and antagonists in international governance, *Minnesota Law Review* 94 (1) (2010), p. 717.

²⁰ โปรดดู World Trade Organization (WTO). *Doha declaration on the TRIPS agreement and public health*. WT/MIN (01)/DEC/2, 2001.

²¹ Frederick M. Abbott and Jerome H. Reichman, The Doha round's public health legacy : strategies for the production and diffusion of patented medicines under the amended TRIPS provisions, *Journal of International Economic Law* 10 (4) (2007), p. 954.

มีผลบังคับใช้ (Binding Law)²² ตัวอย่างเช่น ปฏิญญาโดฮา มักถูกอ้างอิงโดยคณะผู้พิจารณา (Panel) ภายใต้ องค์การการค้าโลก เพื่อยืนยันการตีความมาตรา 31 แห่งความตกลง TRIPS Agreement ในลักษณะที่เปิด พื้นที่ให้รัฐใช้สิทธิตามสิทธิบัตรเพื่อวัตถุประสงค์ด้านสาธารณสุขโดยไม่ถือเป็นการละเมิดพันธกรณี นอกจากนี้ แนวปฏิบัติขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) ว่าด้วยแนวทางการบริหารสิทธิบัตรและเครื่องหมาย การค้า รวมถึงหลักเกณฑ์ Model Provisions ขององค์การอนามัยโลก (WHO) ยังได้รับการอ้างอิงเป็น แนวทางการตีความในการร่างหรือแก้ไขกฎหมายภายในของรัฐสมาชิก เช่น พระราชบัญญัติสิทธิบัตรฯ และพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ฯ ของประเทศไทย การพัฒนา Soft Law จึงมีลักษณะเป็นกฎหมายที่ไม่มีผลผูกพัน แต่มีอิทธิพลทางบรรทัดฐาน ซึ่งทำหน้าที่เชื่อมระหว่างพันธกรณีทางกฎหมายกับความยืดหยุ่นทางนโยบายของรัฐ

2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายภายในประเทศกับพันธกรณีระหว่างประเทศ

การบูรณาการระหว่างกฎหมายภายในประเทศของไทยกับพันธกรณีระหว่างประเทศถือเป็นความท้าทาย สำคัญด้านการบริหารกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา โดยเฉพาะเมื่อข้อบัญญัติกฎหมายระหว่างประเทศบางประการ อาจขัดแย้งหรือมีผลกระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานที่รับรองโดยรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายมหาชนของประเทศไทย²³ กรณีตัวอย่าง การอนุญาตให้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐในกรณียาต้านไวรัส HIV ที่ไม่สอดคล้องกับ TRIPS Agreement แต่ต้องพิจารณาควบคู่กับพันธกรณีด้านสิทธิมนุษยชนในระบบกฎหมายภายใน²⁴

มีข้อสังเกตด้วยว่า ในระดับการบังคับใช้กฎหมายภายในประเทศได้ดำเนินการปรับปรุงกฎหมาย ลิขสิทธิ์ให้สอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศและพัฒนาการของเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะ การตราพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2558 ซึ่งได้เพิ่มบทบัญญัติว่าด้วย มาตรการคุ้มครอง ทางเทคโนโลยี (Technological Protection Measures: TPM) และการบริหารสิทธิทางดิจิทัล (Digital Rights Management: DRM) รวมถึงกำหนดกลไกคุ้มครองสิทธิของผู้ให้บริการออนไลน์ (Internet Service Provider: ISP) เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์กับเสรีภาพของผู้ใช้บริการ ต่อมา ประเทศไทยได้ตราพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2558 (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561 (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2565 เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจดิจิทัล โดยเพิ่มเติมกลไก การแจ้งเตือนและระงับ เนื้อหาละเมิด การกำหนดหลักข้อยกเว้นความรับผิดของผู้ให้บริการ และการวางหลักเกณฑ์ว่าด้วย การจัดเก็บ ข้อมูลจราจรทางคอมพิวเตอร์ เพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานในกระบวนการพิจารณาคดี ทั้งนี้ การปรับปรุงดังกล่าวมี ขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับการที่ประเทศไทยให้สัตยาบันเข้าร่วมเป็นภาคีในสนธิสัญญา WIPO Copyright Treaty (WCT) และ WIPO Performances and Phonograms Treaty (WPPT)

²² ฤชดา มงกุฎ, ซอฟต์แวร์ (Soft Law) กับการบริหารราชการไทย: ข้อดี ข้อเสีย และข้อเสนอเชิงระบบ, *วารสารกฎหมาย OCS e-Journal*, 5 (4) (2568), น. 27-29.

²³ Supattra Taychakhoonavudh, Patent protection for pharmaceuticals in Thailand : balancing innovation and access to medicines, *Asian Journal of WTO & International Health Law and Policy*, 10 (2) (2015), p. 302.

²⁴ Susan K. Sell, TRIPS was never enough : vertical forum shifting, FTAs, ACTA, and TPP, *Journal of Intellectual Property Law*, 18 (2) (2011), pp. 415, 447-478.

ตารางเปรียบเทียบก่อน-หลังการแก้ไขพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537

ประเด็นสำคัญ	ก่อนการแก้ไข (ก่อนปี 2558)	หลังการแก้ไข (พ.ศ. 2558 2561 และ 2565)
1. มาตรการคุ้มครองทางเทคโนโลยี (TPM) และการบริหารสิทธิทางดิจิทัล (DRM)	ไม่มีกลไกเฉพาะในการป้องกันการเจาะระบบหรือการละเมิดสิทธิในสื่อดิจิทัล	เพิ่มบทบัญญัติคุ้มครองระบบป้องกันการเข้าถึง (TPM) และข้อมูลการจัดการสิทธิ (DRM) ตามแนวทาง WIPO Internet Treaties ตามมาตรา 53/1-53/5 พ.ร.บ.ลิขสิทธิ์ฯ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2558)
2. ระบบแจ้งเตือนและระงับเนื้อหาละเมิด (Notice-and-Takedown) และข้อยกเว้นความรับผิดของผู้ให้บริการ (Safe Harbor)	ไม่มีระบบแจ้งเตือนหรือข้อยกเว้นความรับผิดสำหรับผู้ให้บริการ ISP	เพิ่มกลไกการแจ้งและระงับเนื้อหาละเมิดทางออนไลน์ (มาตรา 32/3-32/5) และหลัก Safe Harbor ให้ผู้ให้บริการพ้นความรับผิดเมื่อดำเนินการตามขั้นตอนอย่างสุจริต (พ.ร.บ.ลิขสิทธิ์ฯ ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2558 และฉบับที่ 4 พ.ศ. 2561)
3. การให้สัตยาบันสนธิสัญญา WIPO Internet Treaties (WCT/WPPT)	ยังไม่ได้ให้สัตยาบัน	ไทยให้สัตยาบันในปี พ.ศ. 2565 และมีผลให้ต้องปรับปรุงกฎหมายลิขสิทธิ์ให้สอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศทั้งสองฉบับ
4. การบังคับใช้สิทธิในผลงานดิจิทัล (Online Enforcement)	ใช้วิธีร้องทุกข์ทั่วไป ขาดกลไกเฉพาะทาง	เพิ่มมาตรการศาลในการสั่งระงับการเผยแพร่ (Blocking Injunction) และกำหนดขั้นตอนรวบรวมพยานดิจิทัลตามแนว Forensic IP Investigation

ที่มา: ผู้เขียน, 2568.

อย่างไรก็ดี ในทางปฏิบัติยังคงมีข้อจำกัดในการบังคับใช้กฎหมายลิขสิทธิ์ในสภาพแวดล้อมออนไลน์ โดยเฉพาะในกรณีการละเมิดผ่านระบบ Streaming เกือบ IPTV P2P Networks และแพลตฟอร์มสื่อสังคม ซึ่งมีลักษณะกระจายศูนย์และยากต่อการสืบค้นหลักฐานทางเทคนิค การบังคับใช้กฎหมายจึงต้องอาศัยกลไกเชิงศาล เช่น คำสั่งศาลเพื่อปิดกั้นเว็บไซต์ (Blocking Injunction) และการดำเนินการตามกระบวนการแจ้งและระงับ (Notice-and-Takedown)²⁵ ควบคู่กับความร่วมมือของผู้ให้บริการแพลตฟอร์มออนไลน์ รวมถึงการพัฒนาขีดความสามารถของพนักงานเจ้าหน้าที่ด้าน การสืบสวนทางนิติวิทยาศาสตร์ทรัพย์สินทางปัญญา การจัดทำคู่มือแนวปฏิบัติสำหรับพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการ ตลอดจนการใช้กระบวนการพิจารณาของศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความโปร่งใสในการบังคับใช้กฎหมายในคดีลิขสิทธิ์ดิจิทัลอย่างเป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายภายในของไทยกับพันธกรณีระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาเป็นประเด็นที่มีความละเอียดอ่อนและท้าทายอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในแง่การบูรณาการให้ทั้งสองระบบสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้โดยไม่กระทบต่อหลักสิทธิมนุษยชนและสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ตัวอย่างเช่น การอนุญาตใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐในกรณีด้านไวรัส HIV ซึ่งแม้เป็นมาตรการที่สอดคล้องกับ มาตรา 31 แห่ง TRIPS Agreement แต่ในทางปฏิบัติกลับต้องพิจารณาควบคู่กับพันธกรณีด้านสิทธิมนุษยชน เช่น สิทธิในการเข้าถึงยาและบริการสาธารณสุขตามมาตรา 47 แห่งรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 และสิทธิในการมีชีวิตที่มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามหลักสิทธิมนุษยชนสากล

²⁵ ศรุตยา ปิยะวัฒนกุล, แนวทางการบังคับใช้กฎหมายลิขสิทธิ์เกี่ยวกับการแจ้งให้ทราบและนำออก (notice and takedown): ขอบเขตการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม (fair use), *บทบัญญัติ*, 79 (1) (2566), น. 39-43.

ในอีกมิติหนึ่ง การปรับปรุงกฎหมายภายในให้สอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศยังปรากฏชัดในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2558 และ พ.ศ. 2565) ซึ่งเป็นการปรับให้เข้ากับ WIPO Internet Treaties ได้แก่ WIPO Copyright Treaty (WCT) และ WIPO Performances and Phonograms Treaty (WPPT) เพื่อรองรับสื่อดิจิทัลและการเผยแพร่ผลงานทางอินเทอร์เน็ต การแก้ไขดังกล่าวยังมุ่งให้สอดคล้องกับมาตรฐานของ TRIPS Agreement ว่าด้วยการบังคับใช้สิทธิ และมาตรการป้องกันการละเมิดในสภาพแวดล้อมดิจิทัล อีกทั้ง ปัญหาที่ตามมาคือการตีความและบังคับใช้ในทางปฏิบัติ ซึ่งอาจกระทบต่อเสรีภาพในการแสดงออก การเข้าถึงข้อมูล และสิทธิในการศึกษา อันเป็นสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎหมายไทยและอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: ICESCR) ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายภายในกับพันธกรณีระหว่างประเทศในด้านทรัพย์สินทางปัญญาจึงมิใช่เพียงกระบวนการถ่ายโอนกฎหมาย (Legal Transplantation) หรือการกลมกลืนกฎหมาย (Harmonization) แต่ยังคงอาศัยการตีความเชิงนโยบายอย่างระมัดระวังเพื่อธำรงดุลยภาพผลประโยชน์สาธารณะในสังคมไทย²⁶

3. กรณีศึกษาข้อพิพาทระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่มีประเทศไทยเกี่ยวข้อง

ในบริบทของกฎหมายระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญา ข้อพิพาทที่มีประเทศไทยเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายในการปรับตัวของระบบกฎหมายภายในประเทศภายใต้พันธกรณีในกฎหมายระหว่างประเทศ ทั้งในเชิงกฎหมายมหาชนระหว่างประเทศและกฎหมายเศรษฐกิจระหว่างประเทศภายใต้กลไกของความตกลง TRIPS Agreement ความตกลงการค้าเสรีในระดับทวิภาคีและพหุภาคี ตลอดจนกลไกระงับข้อพิพาทขององค์การการค้าโลก (WTO Dispute Settlement Mechanism)

ในฐานะประเทศไทยเป็นประเทศที่กำลังพัฒนามักต้องเผชิญกับความตึงเครียดระหว่างการต้องปฏิบัติตามมาตรฐานขั้นสูงในด้านการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาตามข้อตกลงระหว่างประเทศ กับความจำเป็นในการใช้ดุลพินิจของรัฐเพื่อปกป้องผลประโยชน์พื้นฐานของประชาชน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่นักวิชาการด้านกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศเรียกกันว่า ความตึงเครียดระหว่างพันธกรณี IP ระหว่างประเทศกับพื้นที่เชิงนโยบายเพื่อประโยชน์สาธารณะของรัฐกำลังพัฒนา (Policy Space Dilemma)²⁷

เพื่อนำเสนอภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้นเกี่ยวกับพลวัตของข้อพิพาททรัพย์สินทางปัญญาที่มีประเทศไทยเกี่ยวข้องในระดับระหว่างประเทศ ในส่วนนี้ผู้เขียนจะวิเคราะห์กรณีศึกษาเฉพาะสำคัญ 5 ประการ อันได้แก่ กรณีการใช้มาตรการอนุญาตใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐ (Compulsory Licensing) ข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ข้อพิพาทเครื่องหมายการค้า ปัญหาการละเมิดลิขสิทธิ์และสิทธิในผลงานดิจิทัล ตลอดจนข้อพิพาทด้านการดำเนินคดีข้ามเขตอำนาจศาล (Cross-Border Litigation) ดังนี้

²⁶ Laurence R. Helfer, Regime shifting : the TRIPS agreement and new dynamics of international intellectual property lawmaking, *Yale Journal of International Law*, 29 (1) (2004), p. 23.

²⁷ Frederick M. Abbott and Jerome H. Reichman, Op. cit., p. 912.

3.1 กรณีการอนุญาตใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐสำหรับยาต้านไวรัส HIV

หนึ่งในกรณีตัวอย่างข้อพิพาทระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่มีประเทศไทยเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องและได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในระดับนานาชาติ คือ กรณีการออกใบอนุญาตใช้สิทธิตามสิทธิบัตรสำหรับยาต้านไวรัส HIV และยารักษาโรคหัวใจระหว่างปี พ.ศ. 2549-2551 (ค.ศ. 2006-2008) การใช้มาตรการดังกล่าวของรัฐบาลไทยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าถึงยาจำเป็นในราคาที่สามารถจ่ายได้ โดยอาศัยสิทธิตามข้อยกเว้นในมาตรา 31 ของ TRIPS Agreement ซึ่งกำหนดให้รัฐสมาชิกสามารถใช้สิทธิบัตรโดยไม่ได้รับความยินยอมจากเจ้าของสิทธิได้ในบางกรณี โดยเฉพาะในสถานการณ์ด้านสาธารณสุขและภาวะฉุกเฉินสาธารณสุข²⁸

การดำเนินการของประเทศไทยสอดคล้องกับแนวปฏิบัติที่ได้รับความรับรองจากปฏิญญาโดฮาฯ ซึ่งยืนยันอย่างชัดเจนว่าประเทศสมาชิกมีสิทธิโดยชอบธรรมในการปกป้องสาธารณสุขของประชาชน และสามารถให้ความยืดหยุ่นของ TRIPS Agreement เพื่อคุ้มครองสิทธิในการเข้าถึงยาและการรักษาพยาบาลในภาวะที่จำเป็น กรณีดังกล่าวของไทยจึงได้รับการยอมรับและสนับสนุนจากหลายองค์กรระหว่างประเทศ อาทิ องค์การอนามัยโลก องค์กรด้านสิทธิมนุษยชน และเครือข่ายภาคประชาสังคมด้านสิทธิสาธารณสุขทั่วโลก²⁹

อย่างไรก็ตาม การใช้มาตรการอนุญาตใช้สิทธิตามสิทธิบัตรของประเทศไทยก่อให้เกิดแรงกดดันทางการเมืองและเศรษฐกิจจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะบริษัทยาข้ามชาติซึ่งเป็นเจ้าของสิทธิบัตรยา ตลอดจนรัฐบาลประเทศพัฒนาแล้วบางประเทศ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้จัดให้ประเทศไทยอยู่ในบัญชีเฝ้าระวังพิเศษ (Priority Watch List) ภายใต้ระบบ Special 301 Report³⁰ ของสำนักงานผู้แทนการค้าสหรัฐอเมริกา (Office of the United States Trade Representative: USTR)³¹ ซึ่งเป็นเครื่องมือทางการค้าสำคัญที่ใช้ประเมินประสิทธิภาพระบบการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศคู่ค้า และอาจมีผลกระทบทางการค้าและสิทธิพิเศษทางภาษี (Generalized System of Preferences: GSP) ตามมา

กรณีดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของความขัดแย้งในระดับโครงสร้างระหว่างสองระบบกฎหมายหลักในระบบกฎหมายระหว่างประเทศ ได้แก่ ระบบสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาในฐานะทรัพย์สินเอกชนที่ได้รับความคุ้มครองตามสนธิสัญญา TRIPS Agreement กับระบบสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะสิทธิในการมีสุขภาพ (The Right to Health) ซึ่งได้รับการรับรองภายใต้ ICESCR ความตึงเครียดเชิงโครงสร้างนี้จึงกลายเป็นหนึ่งในประเด็นถกเถียงสำคัญที่สุดในกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศร่วมสมัย

²⁸ Hoen T. and Ellen F.M., *The global politics of pharmaceutical monopoly power : drug patents, access, innovation and the application of the WTO Doha declaration on TRIPS and public health*, 1st ed., (Diemen : AMB Publishers, 2009), p. 15.

²⁹ โปรดดู WTO. *Doha declaration on the TRIPS agreement and public health*. WT/MIN(01)/DEC/2, 2001.

³⁰ มีข้อสังเกตด้วยว่า ชื่อ *Special 301* มาจาก section 301 special ของกฎหมายการค้าของสหรัฐอเมริกา (U.S. Trade Act of 1974) ซึ่งให้อำนาจฝ่ายบริหารสหรัฐฯ ใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบและตอบโต้ประเทศที่มีแนวทางการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาไม่เป็นไปตามที่สหรัฐฯ เห็นว่าควรจะเป็น

³¹ USTR. *2022 special 301 report*. Washington D.C. : Office of the United States Trade Representative, 2022.

ในบริบทของประเทศไทย กรณีการอนุญาตใช้สิทธิตามสิทธิบัตรในยาต้านไวรัส HIV นับเป็นบทเรียนสำคัญในการออกแบบนโยบายสาธารณะด้านทรัพย์สินทางปัญญาและสาธารณสุข ที่ต้องสามารถรักษาสมดุลระหว่างการปฏิบัติตามพันธกรณีระหว่างประเทศกับการดำรงผลประโยชน์สาธารณะของประชาชน

3.2 กรณีข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ถือเป็นอีกหนึ่งประเด็นข้อพิพาทสำคัญของประเทศไทยในเวทีระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในกรณี “ข้าวหอมมะลิไทย (Thai Hom Mali Rice)” ซึ่งรัฐบาลไทยได้ดำเนินการจดทะเบียนเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ทั้งภายในประเทศและในต่างประเทศ³² เพื่อป้องกันการแอบอ้างชื่อและรักษาภาพลักษณ์ของสินค้าส่งออกที่มีชื่อเสียงระดับโลก ปัญหาสำคัญเกิดจากความแตกต่างของระบบกฎหมายระหว่างประเทศ โดยเฉพาะระหว่างระบบการจัดประเภทเฉพาะตัว (Sui Generis) ของสหภาพยุโรปซึ่งจัดให้ GI เป็นสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาโดยเฉพาะ กับระบบของสหรัฐอเมริกาซึ่งคุ้มครองชื่อทางภูมิศาสตร์ผ่านกฎหมายเครื่องหมายการค้า ภายใต้หมวดเครื่องหมายรับรอง (Certification Marks) หรือเครื่องหมายร่วม (Collective Marks) ความแตกต่างนี้ทำให้ประเทศไทยประสบอุปสรรคในการขอรับการคุ้มครองชื่อ Thai Hom Mali Rice ในตลาดสหรัฐอเมริกา³³ ซึ่งต้องพิสูจน์ทั้งคุณลักษณะเฉพาะของสินค้าและความเชื่อมโยงทางภูมิศาสตร์อย่างเข้มงวดตามหลักของ U.S. Lanham Act (15 U.S.C. §1054)

ในระดับพหุภาคี ประเด็น GI ยังเป็นข้อถกเถียงในกรอบ WTO โดยเฉพาะในกรณี *EC - Protection of Trademarks and Geographical Indications for Agricultural Products and Foodstuffs* (DS174/DS290) ที่สหรัฐอเมริกาและออสเตรเลียยื่นฟ้องสหภาพยุโรปเกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติในการคุ้มครอง GI เฉพาะประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป คณะผู้พิจารณาวินิจฉัยว่า สหภาพยุโรปละเมิดหลักการปฏิบัติเยี่ยงคนชาติ (National Treatment) ภายใต้มาตรา 3-4 แห่ง TRIPS Agreement แต่ยืนยันความชอบด้วยกฎหมายของระบบ Sui Generis ในการคุ้มครอง GI ได้ หากไม่เลือกปฏิบัติระหว่างรัฐสมาชิกและรัฐภายนอก คดีดังกล่าวจึงมีนัยสำคัญต่อไทยในแง่แนวทางตีความมาตรา 22-24 แห่ง TRIPS Agreement และเป็นบทเรียนสำหรับการยกระดับพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 ให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล รวมถึงการเตรียมความพร้อมของไทยในการเจรจาความตกลงการค้าเสรีที่มีขอบเขตด้าน GI เข้มงวด เช่น CPTPP และ FTA³⁴

3.3 กรณีข้อพิพาทเครื่องหมายการค้าและละเมิดเครื่องหมายการค้าระหว่างประเทศ

ข้อพิพาทด้านเครื่องหมายการค้าเป็นอีกมิติหนึ่งของความท้าทายทางกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่ประเทศไทยต้องเผชิญในบริบทระหว่างประเทศ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงทั้งด้านขาออก คือ การปกป้องสิทธิของผู้ประกอบการไทยที่ขยายกิจการไปต่างประเทศ และด้านขาเข้า คือ การคุ้มครองสิทธิของผู้ประกอบการ

³² โปรดดู กรมทรัพย์สินทางปัญญา, *รายชื่อผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้ตราสัญลักษณ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์*, สืบค้นวันที่ 19 ตุลาคม 2568, จาก <https://ipthailand.go.th/th/gi-012.html>

³³ WTO, *European Communities - Protection of Trademarks and Geographical Indications for Agricultural Products and Foodstuffs* (WT/DS174/R and WT/DS290/R, Reports of the Panel, 15 March 2005).

³⁴ Felix Addor and Alexandra Grazioli, *Geographical indications beyond wines and spirits : a roadmap for a better protection for geographical indications in the WTO TRIPS agreement*, *Journal of World Intellectual Property*, 5 (6) (2002), p. 868.

ต่างชาติภายในประเทศ ตัวอย่างในด้านแรก ได้แก่ คดีเครื่องหมายการค้าของบริษัทไทยที่จดทะเบียนในต่างประเทศแล้วถูกละเมิดหรือถูกยื่นคำขอจดซ้ำโดยบุคคลอื่น เช่น กรณีการพิพาทเครื่องหมาย “Red Bull” ระหว่างบริษัท T.C. Pharmaceutical Industries Co., Ltd. ของไทยกับ Red Bull Vitamin Drink Co., Ltd.³⁵ ในประเทศจีน ซึ่งศาลประชาชนสูงสุด (Supreme People’s Court, 2021) มีคำพิพากษายืนยันว่า เครื่องหมาย Red Bull ในจีนยังคงเป็นกรรมสิทธิ์ของบริษัทไทย โดยอาศัยหลักสุจริต (Good Faith) ตามกฎหมายเครื่องหมายการค้าของจีน กรณีนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการบริหารสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของผู้ประกอบการไทยในต่างประเทศและความจำเป็นในการทำ ความตกลงระหว่างหน่วยงานทะเบียนเครื่องหมายของแต่ละรัฐเพื่อป้องกันการจดทะเบียนโดยไม่สุจริต

ในทางกลับกัน ประเทศไทยยังคงเผชิญปัญหาการละเมิดเครื่องหมายการค้าของบริษัทข้ามชาติภายในประเทศอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในตลาดสินค้าปลอม (Counterfeit Goods) และการละเมิดในช่องทางอิเล็กทรอนิกส์ (E-Commerce Platforms)³⁶ เช่น Shopee และ Lazada ซึ่งมักถูกระบุไว้ในรายงาน Special 301 Report ของสำนักงานผู้แทนการค้าสหรัฐฯ (USTR) ว่าประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศที่ต้องปรับปรุงการบังคับใช้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา³⁷ มาตรการภายในที่เกี่ยวข้อง เช่น การตรวจยึดสินค้าละเมิดโดยกรมศุลกากร การดำเนินคดีโดยกองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ (ปอศ.) และการฟ้องคดีอาญาต่อผู้ละเมิดล้วนมีบทบาทสำคัญในการสร้างแรงกดดันทางกฎหมาย นอกจากนี้ การที่ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีพิธีสารมาดริด (Madrid Protocol) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 (ค.ศ. 2017) ยังส่งผลให้ระบบการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าไทยเชื่อมโยงกับระบบสากลมากขึ้น ผู้ประกอบการทั้งไทยและต่างชาติจึงสามารถยื่นคำขอคุ้มครองเครื่องหมายการค้าในหลายประเทศได้ผ่านช่องทางเดียวกัน ซึ่งช่วยลดภาระทางธุรการแต่ก็เพิ่มความซับซ้อนของข้อพิพาทในระดับพหุภาคี

3.4 ข้อพิพาทภาษีศุลกากรและการบังคับใช้มาตรการทางการค้าต่อสินค้าอันมีลิขสิทธิ์

ข้อพิพาทในคดี *Thailand – Cigarettes (Philippines) (DS371)* เป็นคดีสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนของการบังคับใช้มาตรการทางการค้าซึ่งเกี่ยวพันกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาโดยตรง โดยในคดีนี้ ฟิลิปปินส์ได้ยื่นฟ้องประเทศไทยต่อองค์การการค้าโลก (WTO) เมื่อปี พ.ศ. 2551 (ค.ศ. 2008) โดยกล่าวหาว่ามาตรการประเมินราคาศุลกากร (Customs Valuation) และการจัดเก็บภาษีอาสูบของไทย ภายใต้ Customs Act B.E. 2469 และประกาศกระทรวงการคลังบางฉบับ มีลักษณะเลือกปฏิบัติต่อสินค้ายาสูบนำเข้าจากฟิลิปปินส์ที่มีเครื่องหมายการค้าของบริษัทฟิลิปปินส์ เช่น Philip Morris (Thailand) Ltd. เมื่อเทียบกับสินค้ายาสูบที่ผลิตในประเทศ ซึ่งเป็นการฝ่าฝืนหลักการปฏิบัติที่ไม่เลือกปฏิบัติ (National Treatment) ตาม มาตรา III แห่งความตกลงทั่วไปว่าด้วยภาษีและการค้า (GATT 1994) และหลักการประเมิน

³⁵ Supreme People’s Court of China, Red Bull Vitamin Drink Co., Ltd. v T.C. Pharmaceutical Industries Co., Ltd. (2021) (China Trademark Dispute Case).

³⁶ กรมทรัพย์สินทางปัญญา, การละเมิดเครื่องหมายการค้าไทยในต่างประเทศ, สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2568, จาก <https://ipthailand.go.th/th/infographic/item/การละเมิดเครื่องหมายการค้าไทยในต่างประเทศ.html>

³⁷ โปรดดู USTR. 2022 special 301 report. Washington D.C. : Office of the United States Trade Representative, 2022.

ราคาโดยพิจารณาจากมูลค่าการทำธุรกรรม ตามความตกลงว่าด้วยการประเมินราคาศุลกากร (Agreement on Customs Valuation) ทั้งนี้ กรณีดังกล่าวยังมีมิติที่เชื่อมโยงกับทรัพย์สินทางปัญญาในส่วนของเครื่องหมายการค้า (Trademarked Goods) ซึ่งได้รับผลกระทบจากนโยบายทางภาษีและการนำเข้าเนื่องจากส่งผลต่อสิทธิทางเศรษฐกิจของเจ้าของเครื่องหมายการค้าต่างประเทศโดยตรง³⁸

อนึ่ง คณะผู้พิจารณาตัดสินของ WTO (Panel) ได้วินิจฉัยเมื่อปี พ.ศ. 2553 (ค.ศ. 2010) ว่ามาตรการของไทยบางประการไม่สอดคล้องกับพันธกรณีภายใต้ GATT 1994 โดยเฉพาะในส่วนของการปฏิบัติต่อสินค้านำเข้าและการใช้มาตรการตรวจสอบที่ซ้ำซ้อนเกินสมควร และแนะนำให้ไทยแก้ไขกฎหมายศุลกากรและแนวปฏิบัติให้สอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตามก็ดี คดีนี้มีได้เป็นข้อพิพาทด้านทรัพย์สินทางปัญญาโดยตรงหากแต่มีนัยสำคัญต่อการตีความหลักการไม่เลือกปฏิบัติ (Non-Discrimination) และหลักการบังคับใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้าอย่างเป็นธรรม ซึ่งมีผลต่อการค้าสินค้าที่มีเครื่องหมายการค้าทั่วโลกสำหรับประเทศไทย คดีนี้สะท้อนบทเรียนสำคัญในการสร้างสมดุลระหว่างการใช้อำนาจทางศุลกากรเพื่อคุ้มครองเศรษฐกิจภายใน กับการปฏิบัติตามมาตรฐานระหว่างประเทศว่าด้วยการค้าสินค้าที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญา อันเป็นการขยายขอบเขตของข้อพิพาททรัพย์สินทางปัญญา ให้ครอบคลุมถึงมิติของการบังคับใช้กฎหมายทางการค้าในเชิงระบบด้วย³⁹

ทั้งนี้ จากรายงาน USTR Special 301 ปี 2025 ระบุว่า ประเทศไทยยังคงอยู่ในกลุ่มบัญชีเฝ้าระวังพิเศษ โดยในปีเดียวกันนี้มีประเทศในรายชื่อ Watch List ทั้งหมด 18 ประเทศ สะท้อนว่าประเด็นละเมิดลิขสิทธิ์ออนไลน์และการบังคับใช้กฎหมายยังเป็นโจทย์สำคัญของไทยต่อไป ทั้งยังเป็นการคงสถานะต่อเนื่องตั้งแต่ไทยถูกปรับจากประเทศที่ต้องจับตามดูเป็นพิเศษ (Priority Watch List) มาเป็นประเทศเฝ้าระวัง (Watch List) ในปี พ.ศ. 2560 (ค.ศ. 2017) เป็นต้นมา ซึ่งหลายสำนักวิจัยยืนยันแนวโน้มดังกล่าวไว้เช่นกัน ขณะเดียวกัน ข้อมูลเชิงปริมาณด้านการบังคับใช้ล่าสุดชี้ว่า เฉพาะ 8 เดือนแรกของปี พ.ศ. 2568 (ค.ศ. 2025) ไทยยึดของละเมิดได้มากกว่า 2.9 ล้านชิ้น มูลค่าเกิน 1,000 ล้านบาท และหากเทียบกับปี พ.ศ. 2567 (ค.ศ. 2024) ช่วงครึ่งปีแรกพบว่า จำนวนคดีลดลงราวร้อยละ 20.19 แต่จำนวนของกลางที่ยึดเพิ่มขึ้นร้อยละ 33.73 สะท้อนการกดดันแหล่งกักตุน/คลังสินค้าและเครือข่ายออนไลน์อย่างเข้มข้นมากขึ้น นอกจากนี้ IIPA ยังยืนยันในหนังสือยื่นต่อ USTR ปี พ.ศ. 2025 ว่าปัญหาละเมิดลิขสิทธิ์ดิจิทัลยังเป็นความกังวลหลักในหลายตลาด (รวมทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้) และเสนอรายชื่อประเทศที่ควรอยู่ในบัญชีเฝ้าระวังของกระบวนการ Special 301 ต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับภาพรวมสถานะของไทยในปีดังกล่าว⁴⁰

³⁸ World Trade Organization, *Thailand-customs and fiscal measures on cigarettes from the Philippines (WT/DS371)*, Retrieved October 20, 2025, from https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds371_e.htm

³⁹ โปรดดู Office of the United States Trade Representative, 2011 Special 301 Report (USTR 2011) 36–38 ซึ่งระบุถึงความเชื่อมโยงระหว่างมาตรการทางภาษีของไทยกับการคุ้มครองสิทธิทางทรัพย์สินทางปัญญาในสินค้าภายใต้กรอบ WTO.

⁴⁰ Office of the United States Trade Representative, *2025 special 301*, Retrieved October 20, 2025, from Report https://ustr.gov/sites/default/files/files/Issue_Areas/Enforcement/2025%20Special%20301%20Report%20%28final%29.pdf?utm

การละเมิดลิขสิทธิ์ในประเทศไทยมีลักษณะหลายมิติ ทั้งการจำหน่ายสำเนาพิศภพหมายของภาพยนตร์ เพลง ซอฟต์แวร์ เกมคอมพิวเตอร์ และหนังสือ รวมทั้งการเผยแพร่เนื้อหาละเมิดผ่านระบบออนไลน์ ซึ่งทวีความรุนแรงขึ้นในยุคดิจิทัล อาทิ เว็บไซต์ Streaming พิศภพหมาย ระบบ IPTV เลื่อน การแชร์ไฟล์ผ่านระบบ Peer-to-Peer (P2P) และการกระทำละเมิดบนแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์⁴¹

อนึ่ง เพื่อตอบสนองต่อแรงกดดันระหว่างประเทศ และเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในยุคดิจิทัล รัฐบาลไทยได้มีความพยายามปรับปรุงกฎหมายลิขสิทธิ์อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2558 และ พ.ศ. 2565) เพื่อรองรับมาตรการคุ้มครองในระบบออนไลน์ อาทิ การบัญญัติเกี่ยวกับการละเมิดในระบบดิจิทัล (Digital Rights Infringement) ระบบการแจ้งให้ทราบและนำออก มาตรการป้องกันการหลีกเลี่ยงเทคโนโลยีป้องกันลิขสิทธิ์ รวมถึงการเพิ่มโทษความผิดทางอาญาสำหรับผู้ประกอบการเว็บไซต์ละเมิด⁴²

อย่างไรก็ดี การบังคับใช้กฎหมายลิขสิทธิ์ในทางปฏิบัติยังคงมีข้อจำกัด ทั้งในด้านความพร้อมของเจ้าหน้าที่รัฐ ข้อจำกัดของงบประมาณ การตีความกฎหมายของศาล และความร่วมมือข้ามชาติในการสืบสวนดำเนินคดีข้ามพรมแดน⁴³

3.5 กรณีข้อพิพาทด้าน Cross-Border Litigation ที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญา

ในยุคเศรษฐกิจดิจิทัลและเศรษฐกิจไร้พรมแดน ข้อพิพาทด้านทรัพย์สินทางปัญญามักขยายขอบเขตเกินกว่าศาลภายในประเทศ โดยมีลักษณะข้ามพรมแดน (Cross-Border) ทั้งในด้านคู่กรณี สถานที่กระทำละเมิด และเขตอำนาจศาลที่พิจารณา คดีเช่นนี้ปรากฏได้ทั้งในรูปการดำเนินคดีเอกชนระหว่างบริษัทข้ามชาติ และในกระบวนการระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐกับนักลงทุน (Investor-State Dispute Settlement: ISDS) ซึ่งผู้ลงทุนอาจอ้างสิทธิตามสนธิสัญญาคุ้มครองการลงทุนเพื่อคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา⁴⁴ ตัวอย่างคดีสำคัญในต่างประเทศ เช่น *Philip Morris Asia Ltd v. Australia (UNCITRAL, 2015)* ที่บริษัทผู้ผลิตบุหรี่ฟ้องรัฐบาลออสเตรเลียโดยอ้างว่ากฎหมาย Plain Packaging เป็นการเวนคืนเครื่องหมายการค้าโดยปริยายขัดต่อข้อตกลงการลงทุนระหว่างออสเตรเลียและฮ่องกง ซึ่งอนุญาโตตุลาการได้ยกฟ้องโดยเห็นว่าผู้ฟ้องใช้สิทธิในทางที่ไม่สุจริต แต่คดีนี้มีนัยสำคัญเพราะยืนยันอำนาจรัฐในการออกกฎหมายเพื่อสาธารณสุขแม้กระทบสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา

อีกคดีคือ *Eli Lilly and Company v. Government of Canada (ICSID Case No. UNCT/14/2, 2017)* ซึ่งบริษัทผู้ถือสิทธิบัตรยาฟ้องรัฐบาลแคนาดาภายใต้ข้อตกลง NAFTA โดยอ้างว่าการเพิกถอนสิทธิบัตรบาง

⁴¹ Seungwha Yoo and Jung-Hoon Kwak, Digital copyright protection in developing countries : the case of Thailand, *Journal of World Intellectual Property*, 17 (3-4) (2014), pp. 130-146

⁴² พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537, มาตรา 27 ถึงมาตรา 31.

⁴³ William van Caenegem, *Intellectual and industrial property law*, 1st ed., (Cambridge : Cambridge University Press, 2015), p. 220.

⁴⁴ Gary B. Born and Peter B. Rutledge, *International civil litigation in United States courts*, 5th ed., (New York : Aspen Publishers, 2015), p. 835.

รายการตามหลักเกณฑ์ว่าด้วยการใช้ประโยชน์ได้ (Utility Requirement) เป็นการละเมิดมาตรฐานการปฏิบัติที่เป็นธรรมและเที่ยงธรรม อย่างไรก็ตาม คณะอนุญาโตตุลาการมีคำชี้ขาดยกฟ้อง โดยเห็นว่ารัฐมีสิทธิใช้ดุลพินิจในการตีความกฎหมายสิทธิบัตรของตนโดยไม่เป็นการละเมิดพันธกรณีระหว่างประเทศ ทั้งสองคดีจึงเป็นตัวอย่างเชิงเปรียบเทียบที่สะท้อนแนวโน้มการใช้กลไก ISDS เพื่อคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา และเป็นบทเรียนสำคัญสำหรับประเทศไทยในการเตรียมความพร้อมทางกฎหมายและนโยบาย เพื่อรักษาดุลยภาพระหว่างการคุ้มครองนักลงทุนกับอำนาจอธิปไตยของรัฐในการกำหนดนโยบายสาธารณะ⁴⁵

นอกจากการดำเนินคดีในศาลปกติ (Judicial Litigation) แล้ว ข้อพิพาทด้านทรัพย์สินทางปัญญายังปรากฏในรูปแบบของการฟ้องคดีข้ามพรมแดนและกระบวนการอนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศภายใต้กลไก ISDS โดยในส่วนของคดีระหว่างเอกชน ตัวอย่างเช่น กรณีบริษัทซอฟต์แวร์ต่างชาติยื่นฟ้องบริษัทไทยในศาลสหรัฐอเมริกา⁴⁶ กล่าวหาว่ามีการละเมิดลิขสิทธิ์ภายในประเทศไทย โดยอาศัยหลักภูมิอำนาจเหนือตัวบุคคลตามเกณฑ์การติดต่อขั้นต่ำ (Minimum Contacts) เพื่อเชื่อมโยงจำเลยกับมลรัฐนั้น พร้อมทั้งมีการพิจารณาเรื่องการเลือกกฎหมาย (Choice of Law) และความไม่สะดวกในการพิจารณาคดีของศาล (Forum non Conveniens) ในการกำหนดกฎหมายและศาลที่เหมาะสม ศาลบางมลรัฐของสหรัฐฯ ยังมีอำนาจกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษเพื่อวัตถุประสงค์ในการป้องปราม ซึ่งมีไม่มาตรฐานสากลและไม่เป็นที่ยอมรับในระบบกฎหมายไทยหรือยุโรป ส่วนในมิติของข้อพิพาทการลงทุน รัฐบาลไทยอาจถูกฟ้องภายใต้ ISDS หากมาตรการของรัฐกระทบต่อสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของนักลงทุนต่างชาติ เช่น กรณีการเพิกถอนสิทธิบัตรหรือการจำกัดการใช้สิทธิ ซึ่งนักลงทุนอาจอ้างการละเมิดมาตรฐานการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม หรือการเวนคืนโดยปริยาย อันสะท้อนถึงความจำเป็นที่ประเทศไทยต้องพัฒนารอบกฎหมายภายในให้รองรับข้อพิพาทข้ามพรมแดนและสร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิกับอธิปไตยทางกฎหมายของรัฐ⁴⁷

ควรกล่าวด้วยว่า ในส่วนของการบังคับตามคำพิพากษาต่างประเทศ ประเทศไทยยังไม่มีบทบัญญัติกฎหมายทั่วไปว่าด้วยการรับรองหรือบังคับคำพิพากษาที่ออกโดยศาลต่างประเทศให้มีผลโดยอัตโนมัติในราชอาณาจักร ดังนั้น คู่ความที่ประสงค์จะใช้บังคับคำพิพากษาดังกล่าวในประเทศไทยจำเป็นต้องยื่นฟ้องคดีใหม่ต่อศาลไทย โดยอาศัยคำพิพากษาต่างประเทศเป็นเพียงพยานเอกสารประกอบการพิจารณา ทั้งนี้ ศาลไทยจะพิจารณาตามหลักกฎหมายขัดกันแห่งกฎหมายภายใต้พระราชบัญญัติว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 และอาจปฏิเสธไม่รับฟังคำพิพากษานั้นได้ หากเห็นว่าขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน อีกทั้ง

⁴⁵ Van Den Bosch, Reinout, and Ben Depoorter, The enforcement of intellectual property rights : a case for hypocrisy, *Northwestern Journal of International Law & Business*, 37 (3) (2017), p. 397.

⁴⁶ โปรดดูคดี *Microsoft Corp. v. Does* (Eastern District of Virginia, 2013) เป็นคดีที่ Microsoft ยื่นฟ้องผู้กระทำการละเมิดซอฟต์แวร์ที่อยู่ต่างประเทศ (รวมถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บางราย) โดยอาศัย หลัก Personal Jurisdiction ว่าจำเลยมี Minimum Contacts กับสหรัฐฯ ผ่านการใช้เซิร์ฟเวอร์และโดเมนเนมในสหรัฐฯ ศาลอนุญาตให้ดำเนินกระบวนการแทนจำเลยไม่ทราบชื่อ (John Does) และออกคำสั่งยึดโดเมนและข้อมูลดิจิทัลเพื่อป้องกันการละเมิด; ดูเพิ่มเติม *Microsoft Corp. v. John Does 1-5*, No. 1:13-cv-01399 (E.D. Va. 2013).

⁴⁷ UNCTAD, *World investment report 2020 : international production beyond the pandemic*, 1st ed., (Geneva : United Nations, 2020), p. 33.

ประเทศไทยยังมิได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาฮากว่าด้วยการบังคับตามคำพิพากษาต่างประเทศในคดีแพ่งและพาณิชย์ ค.ศ. 2019 (Hague Judgments Convention 2019) แต่กำลังอยู่ในระหว่างการศึกษาแนวทางเข้าร่วมอนุสัญญาดังกล่าว ซึ่งหากมีการเข้าร่วมในอนาคต ย่อมจะส่งผลสำคัญต่อการยกระดับระบบการยอมรับและบังคับตามคำพิพากษาระหว่างประเทศของไทยให้มีความทันสมัยและสอดคล้องกับมาตรฐานสากลมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญของการดำเนินคดีข้ามเขตอำนาจศาล คือความแตกต่างของระบบกฎหมายในแต่ละประเทศในเรื่องต่าง ๆ ได้แก่

- กฎหมายขัดกัน (Conflict of Laws) หรือกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล
- เขตอำนาจศาล (Jurisdiction)
- การบังคับตามคำพิพากษาข้ามพรมแดน
- นโยบายสาธารณะ (Public Policy) ซึ่งอาจกลายเป็นข้อจำกัดในการยอมรับคำพิพากษาต่างประเทศภายในประเทศไทย⁴⁸

ความซับซ้อนดังกล่าวนำไปสู่ความจำเป็นที่ประเทศไทยต้องเร่งพัฒนาศักยภาพเชิงกฎหมายในด้านกระบวนการพิจารณาพิพากษาระหว่างประเทศ (International Civil Procedure) และความร่วมมือระหว่างประเทศว่าด้วยการบังคับตามคำพิพากษาต่างประเทศ (International Judgment Enforcement Conventions) เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของภาคธุรกิจไทยในเวทีระหว่างประเทศ⁴⁹

4. ผลกระทบและความท้าทายเชิงกฎหมายและนโยบายสาธารณะของไทย

4.1 ผลกระทบทางเศรษฐกิจ การค้า และการลงทุน

ข้อพิพาทระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญามีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อโครงสร้างเศรษฐกิจและความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทที่ประเทศไทยมีบทบาททั้งในฐานะประเทศผู้ใช้เทคโนโลยี (Technology User) และผู้ส่งออกผลิตภัณฑ์และบริการที่อาศัยทรัพย์สินทางปัญญา (IP-Based Exports)⁵⁰ ตัวอย่างเช่น ภาคอุตสาหกรรมดิจิทัล อุตสาหกรรมภาพยนตร์-ดนตรี อุตสาหกรรมอาหารที่ได้รับการคุ้มครองโดยสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และอุตสาหกรรมเครื่องสำอางและแฟชั่นต่างต้องพึ่งพาระบบการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในการขยายตลาดสากล⁵¹

อย่างไรก็ดี เมื่อประเทศไทยถูกจัดอยู่ในรายชื่อ Priority Watch List ตามรายงาน Special 301 Report ของสำนักงานผู้แทนการค้าสหรัฐฯ ซึ่งสะท้อนการประเมินจากประเทศคู่ค้าหลักในด้านประสิทธิภาพ

⁴⁸ James Fawcett and Janeen Carruthers, *Private international law*, 1st ed., (Oxford : Oxford University Press, 2008), p. 215.

⁴⁹ Trevor C. Hartley, *International commercial litigation : text, cases and materials on private international law*, 1st ed., (Cambridge : Cambridge University Press, 2009), p. 156.

⁵⁰ WIPO, *World intellectual property indicators 2021*, 1st ed., (Geneva : World Intellectual Property Organization, 2021), p. 45.

⁵¹ Intarakumnerd, Patarapong, and Ponkwan Chairatana, Innovation policy for economic transition in Thailand, *Asian Journal of Technology Innovation*, 16 (2) (2008), p. 316.

ของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา ความเชื่อมั่นของนักลงทุนต่างชาติอาจส่งผลกระทบต่อการรับรู้ความเสี่ยงของนักลงทุน ซึ่งควรตรวจสอบด้วยข้อมูลภาคสนาม/สถิติ FDI รายสาขา ทั้งนี้ ประเทศไทยเคยถูกจัดให้อยู่ใน Priority Watch List ติดต่อกันหลายปี แม้จะมีความพยายามในการแก้ไขกฎหมายและเพิ่มศักยภาพการบังคับใช้กฎหมายแล้วก็ตาม

ในอีกด้านหนึ่ง ประเทศที่สามารถยกระดับระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาให้โปร่งใส ทันสมัย และสอดคล้องกับมาตรฐานสากลจะสามารถดึงดูดการลงทุนทางตรงจากต่างประเทศ (Foreign Direct Investment: FDI) ได้มากขึ้น โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมที่เน้นนวัตกรรมและเศรษฐกิจความรู้ เช่น เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) เทคโนโลยีชีวภาพ (Biotechnology) ฟินเทค (Fintech) และแพลตฟอร์มดิจิทัล (Digital Platforms)⁵² อีกทั้ง การคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่มีประสิทธิภาพไม่เพียงสร้างความเชื่อมั่นให้นักลงทุน แต่ยังเป็นปัจจัยเชิงโครงสร้างที่สะท้อนหลักนิติธรรม (Rule of Law) และเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจ ตัวอย่างเช่น สิงคโปร์ ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นหนึ่งในประเทศที่มีระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพที่สุดในเอเชีย โดยรัฐบาลได้จัดตั้งสำนักงานทรัพย์สินทางปัญญาแห่งสิงคโปร์ (Intellectual Property Office of Singapore: IPOs) เป็นองค์กรกำกับดูแลโดยเฉพาะ ทำให้สิงคโปร์กลายเป็นศูนย์กลางของการลงทุนในอุตสาหกรรมฟินเทคและนวัตกรรมดิจิทัลระดับภูมิภาค ในขณะที่ไอร์แลนด์ใช้นโยบายระบบสิทธิประโยชน์ทางภาษีสำหรับทรัพย์สินทางปัญญา (IP Box Regime) และกฎหมายภาษีที่เอื้อประโยชน์ต่อการลงทุนด้านทรัพย์สินทางปัญญา จนสามารถดึงดูดบริษัทเทคโนโลยีระดับโลก เช่น Apple Google และ Microsoft ให้ตั้งสำนักงานใหญ่ด้านการวิจัยและพัฒนา (R&D) ในยุโรป อีกทั้ง จีน ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของประเทศที่ประสบความสำเร็จในการใช้การปฏิรูปกฎหมายสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้า เพื่อสร้างระบบการบังคับใช้ที่เข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญา (IP Courts) ในปักกิ่ง เซี่ยงไฮ้ และกว่างโจว ซึ่งช่วยยกระดับความเชื่อมั่นของนักลงทุนต่างชาติและส่งเสริมให้เกิดการถ่ายโอนเทคโนโลยีอย่างเป็นระบบ

หลักฐานเชิงประจักษ์จากงานศึกษาของ Maskus และคณะ ยืนยันว่า ประเทศที่มีกฎหมายคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาอย่างเข้มแข็งมีแนวโน้มได้รับการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในภาคอุตสาหกรรมที่พึ่งพานวัตกรรมและองค์ความรู้สูง เช่น อุตสาหกรรมชีวภาพและอุตสาหกรรมดิจิทัล ทั้งนี้ การมีกลไกการคุ้มครองที่มีประสิทธิภาพยังช่วยให้เกิดการถ่ายทอดเทคโนโลยี (Technology Transfer) และการสร้างความร่วมมือระหว่างรัฐกับเอกชนในระยะยาว ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจยุคใหม่ให้ยั่งยืนและแข่งขันได้ในเวทีโลก⁵³

⁵² WTO, *Trade policy review: Thailand 2019*, 1st ed., (Geneva : World Trade Organization, 2019), p. 32; Keith E. Maskus, *Intellectual property rights in the global economy*, 1st ed., (Washington, D.C. : Institute for International Economics, 2000), p. 243.

⁵³ Keith E. Maskus, *Intellectual property rights and foreign direct investment* , 1st ed., (Minneapolis: Institute for Agriculture and Trade Policy, 2000), pp. 20-33.

นอกจากนี้ ข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญาในระดับระหว่างประเทศยังส่งผลต่อความสามารถในการเจรจาทางการค้าของไทย เช่น การเจรจา FTA กับประเทศคู่ค้า การรักษาสิทธิพิเศษทางภาษี (GSP) รวมถึงการดำรงสถานะความน่าเชื่อถือในระบบระหว่างประเทศ⁵⁴ การวางสมดุลที่เหมาะสมจึงเป็นโจทย์สำคัญของผู้กำหนดนโยบายเศรษฐกิจและกฎหมายระหว่างประเทศของไทย

4.2 ความท้าทายในการกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อคุ้มครองผลประโยชน์สาธารณะ

ข้อพิพาทด้านทรัพย์สินทางปัญญาในระดับระหว่างประเทศมิใช่เป็นเพียงข้อขัดแย้งทางเศรษฐกิจและการค้านั้น แต่ยังสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน อาทิ สิทธิในการเข้าถึงยาจำเป็น สิทธิในอาหารปลอดภัย สิทธิในความรู้และนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน⁵⁵ ในบริบทประเทศกำลังพัฒนาเช่นประเทศไทย ความเข้มงวดของมาตรการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในระดับ TRIPS-Plus จึงมักสร้างความกังวลว่าจะจำกัดขีดความสามารถของรัฐในการกำหนดนโยบายเพื่อคุ้มครองสาธารณสุขประโยชน์

มาตรการ เช่น การใช้มาตรการอนุญาตให้ใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐ (CL) เป็นเครื่องมือสำคัญที่เปิดให้รัฐสามารถใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาบางประเภทเพื่อปกป้องสุขภาพประชาชนโดยไม่ต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของสิทธิแต่ต้องจ่ายค่าตอบแทนอย่างเหมาะสม⁵⁶ ทั้งนี้ ดังที่ผู้เขียนได้อธิบายไปแล้วในหัวข้อก่อนหน้านี้ คือ การตัดสินใจของไทยในการออก CL ในกรณียาต้านไวรัส HIV และยารักษาโรคหัวใจในช่วงปี พ.ศ. 2549–2551 (ค.ศ. 2006–2008) ได้เผชิญแรงต่อต้านอย่างรุนแรงจากบริษัทยาข้ามชาติ รัฐบาลบางประเทศ และองค์การการค้าระหว่างประเทศ⁵⁷

นอกเหนือจากเรื่องสิทธิบัตรยาแล้ว ยังมีประเด็นการคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมือง ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ที่เกี่ยวพันกับความมั่นคงทางอาหารและอธิปไตยทางวัฒนธรรมของประเทศด้วย⁵⁸ การยอมรับพันธกรณีในความตกลงการค้าเสรีบางฉบับ เช่น CPTPP อาจส่งผลกระทบต่อดุลอำนาจในการกำหนดนโยบายสาธารณะของประเทศสมาชิกกำลังพัฒนา เนื่องจากข้อผูกพันที่สูงกว่า TRIPS

ด้วยเหตุนี้ การกำหนดนโยบายสาธารณะในบริบททรัพย์สินทางปัญญาจึงต้องใช้องค์ประกอบมาตรการกฎหมายที่รักษาสมดุลผ่านการตีความ/ขั้นตอนที่โปร่งใสและจำกัดแคบตามวัตถุประสงค์สาธารณะ ซึ่งรัฐต้องคำนึงทั้งความจำเป็นในการคุ้มครองสิทธิผู้สร้างสรรค์นวัตกรรม และการธำรงไว้ซึ่งพื้นที่เชิงนโยบายเพื่อความมั่นคงทางสุขภาพ เศรษฐกิจ และความยุติธรรมในสังคม⁵⁹

⁵⁴ Yong-Shik Lee, Op. cit., p. 110.

⁵⁵ Laurence R. Helfer, Op. cit., p. 1.

⁵⁶ TRIPS, Article 31.

⁵⁷ Sean Flynn, Aisling Ghealbhain, and Mike Palmedo, Op. cit., p. 315.

⁵⁸ Ruse-Khan and Henning Grosse, *The protection of intellectual property in international law*, 1st end., (Oxford : Oxford University Press, 2018), p. 280.

⁵⁹ Susan K. Sell, Op. cit., p. 448; Abbott and Reichman, Op. cit., p. 921.

4.3 ปัญหาการสมดุลระหว่างการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญากับสิทธิพื้นฐานของประชาชน

ข้อพิพาทระหว่างประเทศในช่วงที่ผ่านมาได้สะท้อนชัดเจนว่าการออกแบบระบบคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาไม่ได้เป็นเพียงการปกป้องสิทธิเอกชนของผู้ทรงสิทธิเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบโดยตรงต่อการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาอย่างประเทศไทย

ในมิติเชิงสาธารณสุข ระบบสิทธิบัตรที่เข้มงวดจนเกินไปอาจจำกัดการเข้าถึงยาโดยเฉพาะยาจำเป็นที่มีราคาแพง ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชน เช่น ยาต้านไวรัส HIV ยารักษามะเร็ง และยาสำหรับโรคเรื้อรัง⁶⁰ สิ่งนี้กลายเป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญในการอภิปรายทางกฎหมายและจริยธรรมของกฎหมายสิทธิบัตรยุคใหม่⁶¹

ในอีกด้านหนึ่ง ระบบลิขสิทธิ์ดิจิทัลที่ขยายขอบเขตอย่างเข้มงวด โดยเฉพาะมาตรการควบคุมการเข้าถึงข้อมูลดิจิทัล เช่น ระบบป้องกันการคัดลอก (Digital Rights Management: DRM) มาตรการป้องกันการหลีกเลี่ยงเทคโนโลยี (Anti-Circumvention Measures) และกฎ Liability ต่อ ISP อาจส่งผลกระทบต่อเสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูล การวิจัย การศึกษา และสิทธิในการแสดงออกของประชาชนในสังคม⁶²

อนึ่ง ประเทศไทยในฐานะประเทศกำลังพัฒนาจึงต้องวางโครงสร้างกฎหมายภายในให้สามารถสร้างสมดุลอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการกำหนดมาตรการ Safeguard ที่มีประสิทธิภาพ เช่น

- การบัญญัติข้อยกเว้นและข้อจำกัด (Limitations and Exceptions) ในระบบลิขสิทธิ์เพื่อสนับสนุนการศึกษา วิจัย และการใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะ⁶³
- ระบบ Fair Use หรือ Fair Dealing ที่ยืดหยุ่นพอสมควร เพื่อให้เกิดเสรีภาพทางวิชาการและนวัตกรรมใหม่⁶⁴
- ระบบ Compulsory Licensing ในกรณีจำเป็นเพื่อความมั่นคงทางสาธารณสุขและอาหาร
- มาตรการเพื่อคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นและสิทธิในทรัพยากรชีวภาพให้สอดคล้องกับหลักการ Access and Benefit Sharing (ABS) ตามแนวทางของอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ

ความท้าทายเชิงนโยบายจึงมิใช่เพียงการบังคับใช้สิทธิที่มีประสิทธิภาพ ควบคู่หลักความได้สัดส่วนและกลไกเยียวยา (Proportionality and Due Process) เพื่ออาร์งสมดุลระหว่างสิทธิเอกชนและสิทธิสาธารณะหากแต่ต้องพัฒนาระบบกฎหมายภายในประเทศให้สามารถรักษาดุลยภาพเชิงโครงสร้างระหว่างสิทธิเอกชนกับสิทธิสาธารณะอย่างสมดุลในระยะยาว⁶⁵

⁶⁰ Hoen T. and Ellen F. M., Op. cit., p. 27.

⁶¹ Laurence R. Helfer and Graeme W. Austin, *Human rights and intellectual property : mapping the global interface*, 1st ed., (Cambridge : Cambridge University Press, 2011), p. 132.

⁶² Peter K. Yu, Digital copyright enforcement measures and their human rights threats, *Intellectual Property Quarterly*, 4 (1) (2011), p. 894.

⁶³ Carlos M. Correa, Op. cit., p. 118.

⁶⁴ Martin Senftleben, *Copyright, limitations and the three-step test*, Alphen aan den Rijn, (Kluwer Law International, 2016), p. 58.

⁶⁵ Peter K. Yu, The international enclosure movement, *Indiana Law Journal*, 82 (4) (2007), p. 31.

4.4 บทบาทของไทยในกระบวนการระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศ

ในเวทีระหว่างประเทศ ไทยมีพัฒนาการด้านกฎหมายระหว่างประเทศอย่างต่อเนื่องในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการระงับข้อพิพาทด้านการค้าระหว่างประเทศ โดยเฉพาะภายใต้ระบบการระงับข้อพิพาทขององค์การการค้าโลก ซึ่งถือเป็นกลไกการระงับข้อพิพาทที่มีความเป็นสากล โปร่งใส และมีกระบวนการกึ่งตุลาการที่มีผลผูกพันในทางกฎหมาย⁶⁶

แม้ว่าที่ผ่านมาประเทศไทยยังไม่ค่อยปรากฏในฐานะภาคีโดยตรงของข้อพิพาทด้านทรัพย์สินทางปัญญาภายใต้ WTO (Disputing Party) แต่มีบทบาทสำคัญในฐานะประเทศผู้มีส่วนร่วม (Third Party) ในหลายกรณี ซึ่งช่วยให้ไทยมีโอกาสศึกษา วิเคราะห์ และสะสมประสบการณ์ในเชิงกฎหมายระหว่างประเทศ⁶⁷

อนึ่ง บทบาท Third Party ดังกล่าวทำให้ไทยสามารถแสดงจุดยืนเชิงนโยบายสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับความยืดหยุ่นในระบบ TRIPS (TRIPS Flexibilities) โดยเฉพาะในประเด็นสิทธิเข้าถึงยา สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ และสิทธิของประเทศกำลังพัฒนาในการรักษาพื้นที่เชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน⁶⁸

ควรกล่าวด้วยว่า นอกจากเวที WTO แล้ว ไทยยังมีบทบาทสำคัญในการผลักดันวาระการพัฒนาด้านทรัพย์สินทางปัญญา (WIPO Development Agenda) ในเวทีองค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) ซึ่งให้ความสำคัญกับการออกแบบระบบทรัพย์สินทางปัญญาให้เอื้อต่อการพัฒนาของประเทศกำลังพัฒนา มากกว่าการเน้นแต่เพียงการบังคับใช้สิทธิ

ทั้งนี้ การที่ประเทศไทยสามารถรักษาสมดุลในการกำหนดจุดยืนเชิงกฎหมายระหว่างประเทศโดยหลีกเลี่ยงการเป็นคู่ขัดแย้งหลัก แต่ยังคงมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องในเชิงเทคนิคและนโยบาย ถือเป็นยุทธศาสตร์ทางกฎหมายระหว่างประเทศที่ช่วยเสริมสร้างทั้ง “ความชอบธรรม” (Legitimacy) และ “ศักยภาพเชิงวิชาการและบุคลากร” (Capacity-Building) ของระบบกฎหมายไทย⁶⁹

4.5 แนวทางในการปรับปรุงกฎหมายภายในประเทศ

เพื่อตอบสนองต่อข้อพิพาทระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นในอดีต และเตรียมความพร้อมในการเผชิญความท้าทายใหม่ในอนาคต ประเทศไทยจำเป็นต้องพัฒนาและปรับปรุงกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาอย่างเป็นระบบและครอบคลุม โดยเน้นทั้งมิติของกฎหมายสารบัญญัติ (Substantive Law) และกฎหมายวิธีสบัญญัติ (Procedural Law) ควบคู่กัน ดังนี้

(1) การบังคับใช้กฎหมายเชิงดิจิทัล (Digital IP Enforcement) ในบริบทของเศรษฐกิจดิจิทัล การละเมิดลิขสิทธิ์ ซอฟต์แวร์ สื่อดิจิทัล และเครื่องหมายการค้าผ่านระบบการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-Commerce) และแพลตฟอร์มออนไลน์มีความซับซ้อนยิ่งขึ้น กฎหมายภายในจึงควรพัฒนากลไกในการสืบสวน รวบรวม

⁶⁶ Van den Bossche, Peter, and Werner Zdouc, *The law and policy of the world trade organization*, 4th ed., (Cambridge : Cambridge University Press, 2017), p. 222.

⁶⁷ Gregory C. Haffer and Mark A. Pollack, Op. cit., p. 722.

⁶⁸ Abbott and Reichman, Op. cit., p. 921.

⁶⁹ Peter K. Yu, Op. cit., p. 858.

พยานหลักฐานดิจิทัล การบังคับใช้คำสั่งศาลกับผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต รวมทั้งกลไกกระบวนการแจ้งและระงับที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับสิทธิมนุษยชน⁷⁰

(2) ระบบข้อยกเว้นที่สมดุล ประเทศไทยควรกำหนดขอบเขตข้อยกเว้นให้ชัดเจน เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน เช่น การศึกษา วิจัย การเข้าถึงองค์ความรู้ และวัฒนธรรมดิจิทัล โดยเฉพาะการออกแบบระบบ Fair Use หรือ Fair Dealing ที่มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับบริบทประเทศกำลังพัฒนา

(3) ระบบบังคับใช้สิทธิตามสิทธิบัตรจำเป็นต้องพัฒนากระบวนการอนุญาตใช้สิทธิตามสิทธิบัตรให้มีความชัดเจน โปร่งใส มีขั้นตอนทางปกครองและตุลาการที่ชัดเจน เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรา 31 TRIPS Agreement และแนวปฏิบัติของปฏิญญาโดฮา

(4) ระบบอนุญาโตตุลาการและการระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative Dispute Resolution for IP) ควรส่งเสริมกลไกอนุญาโตตุลาการ (Arbitration) และการไกล่เกลี่ย (Mediation) สำหรับข้อพิพาททรัพย์สินทางปัญญา ทั้งในระดับภายในประเทศและระหว่างประเทศ โดยเฉพาะกรณีข้ามเขตอำนาจศาล ซึ่งจะช่วยลดความซับซ้อนและต้นทุนของภาคธุรกิจ

5. บทสรุป

5.1 สรุปสาระสำคัญของการศึกษา

งานศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า ประเทศไทยกำลังเผชิญแรงตึงระหว่างพันธกรณีตามความตกลงระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญา โดยเฉพาะความตกลง TRIPS Agreement และมาตรฐาน TRIPS-Plus ภายใต้ข้อตกลงการค้าเสรีกับพื้นที่เชิงนโยบายภายในประเทศที่จำเป็นต่อการคุ้มครองผลประโยชน์สาธารณะ เช่น สุขภาพ สิ่งแวดล้อม และสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน การดำเนินการตามพันธกรณีดังกล่าวในบริบทของประเทศไทยกำลังพัฒนาเช่นประเทศไทย จึงเป็นความท้าทายเชิงโครงสร้างระหว่างสิทธิเอกชนกับสิทธิสาธารณะที่ต้องการการออกแบบกฎหมายและนโยบายอย่างรอบคอบ

ข้อค้นพบหลักของการศึกษา ประกอบด้วยสามประการสำคัญ คือ

(1) ประเทศไทยสามารถใช้ความยืดหยุ่นตามความตกลง TRIPS Agreement ได้จริง โดยเฉพาะการออกใบอนุญาตใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐสำหรับยาต้านไวรัส HIV และยาจำเป็นอื่น ซึ่งก่อให้เกิดผลเชิงบวกต่อการเข้าถึงยาและสาธารณสุขของประชาชน แต่ก็ต้องเผชิญแรงกดดันฝ่ายเดียวจากต่างประเทศ ผ่านกลไกเชิงนโยบาย เช่น Special 301 Report ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นมาตรการทางการค้าฝ่ายเดียวไม่ใช่กระบวนการระงับ ข้อพิพาทภายใต้ Dispute Settlement Understanding (DSU) ของ WTO

(2) ข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เครื่องหมายการค้า และลิขสิทธิ์ออนไลน์ สะท้อนถึงช่องโหว่ในการบังคับใช้กฎหมายและข้อยกเว้นในสื่อดิจิทัล โดยเฉพาะปัญหาการคุ้มครองสิทธิในระบบอิเล็กทรอนิกส์ การบังคับใช้ข้ามพรมแดน และความซับซ้อนระหว่างหน่วยงาน

⁷⁰ Peter K. Yu, Ibid, p. 860.

(3) ปัญหาข้อขัดแย้งเขตอำนาจศาลและกลไกการระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐกับนักลงทุน (ISDS) ส่งผลให้ภาคเอกชนไทยต้องแบกรับต้นทุนสูงในการพิสูจน์สิทธิและบังคับคดีในต่างประเทศ ซึ่งสะท้อนถึงข้อจำกัดของระบบกฎหมายภายในในการรองรับข้อพิพาทระหว่างประเทศ

ด้วยเหตุนี้ นโยบายจากข้อค้นพบดังกล่าว คือ ประเทศไทยจำเป็นต้องปรับเทียบดุลยภาพระหว่างการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญากับการคุ้มครองสิทธิของสาธารณะ ผ่านการปฏิรูปทั้งกฎหมายสารบัญญัติและวิธีสบัญญัติ รวมถึงการพัฒนาขีดความสามารถเชิงสถาบัน เพื่อให้สามารถใช้ความยืดหยุ่นของ TRIPS Agreement ได้อย่างเต็มที่ในอนาคต อันจะช่วยคงไว้ซึ่งอธิปไตยทางนโยบายของรัฐในสภาพแวดล้อมเศรษฐกิจโลกที่มีการบังคับใช้มาตรฐานสูงขึ้น

5.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการปรับปรุงกฎหมาย

เพื่อตอบสนองต่อพลวัตของข้อพิพาทระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่มีความซับซ้อนยิ่งขึ้น ในบริบทของโลกยุคเศรษฐกิจดิจิทัล และเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของประเทศไทยในการกำหนดทิศทางเชิงยุทธศาสตร์ทางกฎหมายระหว่างประเทศในระยะยาว ผู้เขียนขอเสนอแนวทางเชิงนโยบายและการปฏิรูปกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาภายในประเทศอย่างเป็นระบบและรอบด้านในหลายมิติที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

ประการแรก ประเทศไทยควรพัฒนากฎหมายภายในให้มีข้อยกเว้นและข้อจำกัดที่มีความสมดุลและเหมาะสมกับบริบทของประเทศกำลังพัฒนา เพื่อคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนในการเข้าถึงองค์ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี นวัตกรรม ตลอดจนสิทธิในการศึกษาและการวิจัยทางวิชาการอย่างเพียงพอ กฎหมายลิขสิทธิ์ของไทยควรได้รับการปรับปรุงในส่วนของบทบัญญัติเรื่องข้อยกเว้นให้รองรับรูปแบบการใช้ประโยชน์ใหม่ ๆ ในเศรษฐกิจฐานความรู้และเศรษฐกิจดิจิทัล อาทิ การทำ การสกัดและวิเคราะห์ข้อมูลจากข้อความและฐานข้อมูล (Text and Data Mining: TDM) การวิจัยด้วยปัญญาประดิษฐ์ รวมถึงการขยายข้อยกเว้นเพื่อผู้พิการให้สอดคล้องกับ Marrakesh Treaty ที่ไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคี

ประการที่สอง ระบบการอนุญาตให้ใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐ (CL) ควรได้รับการปรับปรุงกระบวนการพิจารณาให้มีความชัดเจน โปร่งใส และตรวจสอบได้ ทั้งในเชิงกฎหมายเนื้อหาและกฎหมายกระบวนการวิธี โดยควรกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ดุลพินิจของหน่วยงานผู้มีอำนาจไว้อย่างเป็นระบบ พร้อมจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะทางด้านเทคนิคในระดับปฏิบัติการ เพื่อรองรับกรณีการขอใช้สิทธิตามสิทธิบัตรที่เกี่ยวข้องกับสาธารณสุขและความมั่นคงทางอาหาร กระบวนการคำนวณค่าตอบแทนควรสะท้อนความเป็นธรรมและความสมเหตุสมผลทางเศรษฐศาสตร์ ทั้งนี้ การตีความและการออกแบบกระบวนการดังกล่าวควรอาศัยแนวทางของ ปฏิญญาโดฮาฯ ในฐานะแนวปฏิบัติสากลที่ยืนยันสิทธิของรัฐสมาชิกในการใช้ความยืดหยุ่นตามมาตรา 31 แห่งความตกลง TRIPS Agreement เพื่อคุ้มครองสาธารณสุข โดยมีได้เป็นข้อกำหนดผูกพันในเชิงรูปแบบการชดเชยหรืออัตราค่าตอบแทนโดยตรง

ประการที่สาม ในบริบทเศรษฐกิจดิจิทัล การยกระดับสมรรถนะของรัฐในการบังคับใช้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาในสภาพแวดล้อมออนไลน์ (Digital IP Enforcement) ถือเป็นเงื่อนไขเชิงโครงสร้างสำคัญของการคุ้มครองสิทธิและการธำรงนิติธรรมในมิติทรัพย์สินทางปัญญา รัฐพึงดำเนินการปรับปรุงกลไกการแจ้งเตือน

และระงับเนื้อหาละเมิดให้มีความชัดเจน โปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ภายใต้ มาตรา 32/3 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2558 และได้รับการปรับปรุงเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2565 เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรฐาน WIPO Internet Treaties ซึ่งได้วางหลักเกณฑ์และกระบวนการวิธีว่าด้วย ทั้งนี้ การแจ้งและโต้แย้งการละเมิด การระงับหรือการคืนเนื้อหาที่ถูกกล่าวหา ตลอดจนหลักข้อยกเว้นความรับผิดของผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต โดยมุ่งหมายให้เกิดดุลยภาพระหว่างการคุ้มครองสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์กับเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการสื่อสารของประชาชนตามหลักสิทธิมนุษยชน

ในทางปฏิบัติ ควรกำหนดระเบียบหรือแนวทางปฏิบัติทางปกครอง เพื่อให้การใช้สิทธิตามกระบวนการดังกล่าวเป็นไปโดยมีความแน่นอนทางกฎหมาย ปราศจากการใช้อำนาจโดยพลการ และเคารพหลักความได้สัดส่วน ทั้งนี้ รัฐควรส่งเสริมกลไกความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับผู้ประกอบธุรกิจแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อป้องกันและปราบปรามการละเมิดลิขสิทธิ์อย่างยั่งยืน พร้อมทั้งพัฒนาองค์ความรู้และสมรรถภาพของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้าน การสืบสวนและวิเคราะห์พยานหลักฐานดิจิทัลให้สามารถตรวจจับ วิเคราะห์ และรับฟังพยานหลักฐานทางเทคโนโลยีในกระบวนการพิจารณาคดีได้อย่างถูกต้องตามหลักวิชา และเป็นไปตามมาตรฐานสากล

ประการที่สี่ การส่งเสริมระบบการระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative Dispute Resolution: ADR) โดยเฉพาะในข้อพิพาททรัพย์สินทางปัญญามีความสำคัญยิ่งในยุคปัจจุบันที่ข้อพิพาทมักมีลักษณะซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับเขตอำนาจศาลหลายประเทศ ประเทศไทยควรใช้ประโยชน์จากกลไกที่มีอยู่แล้ว เช่น ศูนย์อนุญาโตตุลาการประเทศไทย (Thailand Arbitration Center: THAC) และสถาบันอนุญาโตตุลาการ (Thai Arbitration Institute: TAI) โดยพัฒนาองค์ความรู้เฉพาะด้านทรัพย์สินทางปัญญาและเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อให้สามารถรองรับข้อพิพาทเชิงเทคนิคและข้อพิพาทระหว่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่กับการส่งเสริมความร่วมมือกับองค์กรระหว่างประเทศ เช่น WIPO Arbitration and Mediation Center (WIPO AMC) เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ มาตรฐานกระบวนการ และแนวทางปฏิบัติที่เป็นสากล ทั้งนี้ การพัฒนากลไก ADR ด้านทรัพย์สินทางปัญญาควรตั้งอยู่บนหลักความเป็นกลางของสถาบัน ความเชื่อมั่นของคู่กรณี และสอดคล้องกับกรอบกฎหมายไทยว่าด้วยอนุญาโตตุลาการ พ.ศ. 2545 เพื่อให้สามารถประยุกต์ใช้ได้จริงในเชิงระบบกฎหมาย

ประการที่ห้า ประเทศไทยควรลงทุนในการพัฒนาบุคลากรผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายระหว่างประเทศ และกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาเชิงยุทธศาสตร์อย่างเป็นระบบ ทั้งในมิติของกฎหมายมหาชนระหว่างประเทศ กฎหมายเศรษฐกิจระหว่างประเทศ และกฎหมายการค้าระหว่างประเทศ โดยเฉพาะเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการเจรจาความตกลงการค้าเสรีในอนาคตที่มีข้อบทด้านทรัพย์สินทางปัญญาเข้มงวดมากขึ้น ทั้งนี้ ควรมอบหมายให้กระทรวงพาณิชย์ (กรมทรัพย์สินทางปัญญา) ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาและสถาบันการศึกษา จัดตั้งโครงการพัฒนาศักยภาพนักกฎหมายระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาภายใต้กรอบกฎหมายว่าด้วยการพัฒนากำลังคนภาครัฐ (เช่น พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการพัฒนาข้าราชการฯ) เพื่อให้เกิดเส้นทางอาชีพและการพัฒนาทักษะเฉพาะทางอย่างต่อเนื่อง

ในเชิงปฏิบัติ ควรกำหนดแผนระยะ 3–5 ปี โดยมีตัวชี้วัดที่ชัดเจน เช่น (1) จำนวนบุคลากรที่ผ่านการอบรมเชิงลึกด้าน TRIPS CPTPP และกลไก DSU / ISDS ไม่น้อยกว่า 50 คนต่อปี (2) การจัดทำฐานข้อมูลกฎหมายเปรียบเทียบระหว่างประเทศที่เปิดเผยสู่สาธารณะ (3) การส่งบุคลากรเข้าร่วมโครงการ WIPO / WTO Fellowship หรือ WTO Chair Programme ในแต่ละปี และ (4) การจัดตั้งเครือข่ายวิชาการและภาครัฐ เพื่อเชื่อมโยงงานวิจัยกับการเจรจาระดับนโยบาย ผลลัพธ์ที่คาดหวังคือการยกระดับขีดความสามารถต่อรองของไทยในเวทีการค้าโลก พร้อมธำรงความยืดหยุ่นเชิงนโยบายและปกป้องผลประโยชน์สาธารณะ

ประการที่หก ประเทศไทยควรใช้ความยืดหยุ่นภายใต้ความตกลง TRIPS (TRIPS Flexibilities) อย่างเต็มศักยภาพ เพื่อธำรงดุลยภาพระหว่างการคุ้มครองสิทธิของเอกชนกับการคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ โดยเฉพาะในการเจรจาความตกลงการค้าเสรี (FTA) ฉบับใหม่ที่มีบทบัญญัติด้านทรัพย์สินทางปัญญาในลักษณะ TRIPS-Plus เช่น CPTPP หรือ FTA ไทย–สหภาพยุโรป (Thai–EU FTA) รัฐบาลไทยควรกำหนดท่าทีเชิงรุกในการเจรจา โดยยืนยันสิทธิของรัฐในการใช้มาตรา 31 แห่ง TRIPS Agreement ว่าด้วยการอนุญาตให้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐ (CL) ตลอดจนสิทธิในการคุ้มครองสาธารณสุข ความมั่นคงทางอาหาร และสิทธิในการเข้าถึงความรู้ของประชาชน ทั้งนี้ ควรส่งเสริมให้เกิดการตีความเชิงก้าวหน้าต่อบทบัญญัติ TRIPS ให้สอดคล้องกับ Doha Declaration on TRIPS and Public Health ซึ่งรับรองสิทธิเสรีของประเทศกำลังพัฒนาในการกำหนดนโยบายด้านสาธารณสุขและนวัตกรรมอย่างอิสระ นอกจากนี้ การใช้ TRIPS flexibilities ยังควรถูกบูรณาการเข้ากับยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) และเศรษฐกิจดิจิทัลของไทย เพื่อให้ประเทศสามารถต่อยอดศักยภาพด้านนวัตกรรมภายในได้โดยไม่ถูกจำกัดด้วยพันธกรณีที่เกิดขึ้นซ้ำ และยังคงรักษาพื้นที่เชิงนโยบาย (policy space) สำหรับการปฏิรูปกฎหมายในอนาคตอย่างยั่งยืน

5.3 แนวโน้มในอนาคตของข้อพิพาทระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาของไทย

ในอนาคต ข้อพิพาทด้านทรัพย์สินทางปัญญาของไทยมีแนวโน้มจะทวีความซับซ้อนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะใน 3 มิติหลัก ได้แก่

มิติแรก เศรษฐกิจดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ (AI Digital IP) กล่าวคือ หากข้อพิพาทจะโยกจากการลอกเลียนสำเนาไปสู่สิทธิและข้อยกเว้นเชิงอัลกอริทึม โดยเฉพาะ TDM/AI training และสิทธิในฐานข้อมูล รัฐควรวางข้อยกเว้นเฉพาะกิจเพื่อการวิจัยที่ผ่าน three-step test ควบคุมมาตรการคุ้มครองข้อมูลและความโปร่งใสของชุดข้อมูล⁷¹

มิติที่สอง ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมาย IP กับสิทธิมนุษยชน กล่าวคือ ประเด็นเรื่องสิทธิในการเข้าถึงยาวัคซีน และข้อมูลในภาวะฉุกเฉิน เช่น การระบาดของ COVID-19 สะท้อนความจำเป็นในการออกแบบระบบทรัพย์สินทางปัญญาให้สมดุลกับสิทธิขั้นพื้นฐาน

⁷¹ Peter K. Yu, *Artificial Intelligence, Big Data and Intellectual Property: Protecting Computer-Generated Works in the United States*, *Fordham Law Review*, 88 (2) (2020), pp. 939-943.

มิติที่สาม การเมืองเศรษฐกิจระหว่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงภูมิรัฐศาสตร์ทางการค้าและความตึงเครียดระหว่างประเทศมหาอำนาจ เช่น สหรัฐฯ-จีน อาจสร้างแรงกดดันทางนโยบาย IP ต่อประเทศกำลังพัฒนา รวมทั้งไทยในฐานะศูนย์กลางการผลิตและลงทุนในภูมิภาคอาเซียน⁷²

บรรณานุกรม

- กรมทรัพย์สินทางปัญญา. (2568). *การละเมิดเครื่องหมายการค้าไทยในต่างประเทศ*, สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2568, จาก <https://ipthailand.go.th/th/infographic/item/การละเมิดเครื่องหมายการค้าไทยในต่างประเทศ.html>
- กรมทรัพย์สินทางปัญญา. (2568). *รายชื่อผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้ตราสัญลักษณ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์*, สืบค้นวันที่ 19 ตุลาคม 2568, จาก <https://ipthailand.go.th/th/gi-012.html>
- กฤษฎา มุงคุณ. (2568). ซอฟลอว์ (Soft Law) กับการบริหารราชการไทย: ข้อดี ข้อเสีย และข้อเสนอเชิงระบบ. *วารสารกฎหมาย OCS e-Journal*, 5 (4), 27-29.
- ศรุตยา ปิยะวัฒนกุล. (2566). แนวทางการบังคับใช้กฎหมายลิขสิทธิ์เกี่ยวกับการแจ้งให้ทราบและนำออก (notice and takedown): ขอบเขตการใช้งานลิขสิทธิ์โดยชอบธรรม (fair use), *บทบัญญัติ*, 79 (1), 39-43.
- Abbott, Frederick M. (2003). Trips in Seattle: The not-so-surprising failure and the future of the TRIPS agenda. *Berkeley Technology Law Journal*, 18 (1).
- Abbott, Frederick M. (2005). The WTO medicines decision: World pharmaceutical trade and the protection of public health. *American Journal of International Law*, 99 (2).
- Abbott, Frederick M., and Reichman, Jerome H. (2007). The Doha round's public health legacy: Strategies for the production and diffusion of patented medicines under the amended TRIPS provisions. *Journal of International Economic Law*, 10 (4).
- Addor, Felix, and Grazioli, Alexandra. (2002). Geographical indications beyond wines and spirits: A roadmap for a better protection for geographical indications in the WTO TRIPS agreement. *Journal of World Intellectual Property*, 5 (6).
- Born, Gary B., and Rutledge, Peter B. (2015). *International civil litigation in United States courts*. 5th ed.. New York : Aspen Publishers.
- Correa, Carlos M. (2007). *Intellectual property rights, the WTO and developing countries: The TRIPS agreement and policy options*. 1st ed.. New York : Zed Books.
- Davey, William J. (2005). *The WTO dispute settlement system*. 1st ed.. Cambridge : Cambridge University Press.

⁷² Yong-Shik Lee, *Law and Development: Theory and Practice*, Op. cit., p. 110.

- Fawcett, James, and Carruthers, Janeen. (2008). *Private international law*. 1st ed.. Oxford : Oxford University Press.
- Flynn, Sean, Ghealbain, Aisling, and Palmedo, Mike. (2009). An economic justification for open access to essential medicines in developing countries. *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 37 (2).
- Gervais, Daniel. (2010). *Intellectual property, trade and development : strategies to optimize economic development in a TRIPS plus era*. 1st ed.. Oxford : Oxford University Press.
- Grosse Ruse-Khan, Henning. (2018). *The protection of intellectual property in international law*. 1st ed.. Oxford : Oxford University Press.
- Helfer, Laurence R. (2004). Regime shifting : The TRIPS agreement and new dynamics of international intellectual property lawmaking. *Yale Journal of International Law*, 29 (1).
- Helfer, Laurence R., and Austin, Graeme W. (2011). *Human rights and intellectual property : mapping the global interface*. 1st ed.. Cambridge : Cambridge University Press.
- Hoen, Ellen F.M. 't. (2009). *The global politics of pharmaceutical monopoly power : Drug patents, access, innovation and the application of the WTO Doha declaration on TRIPS and public health*. 1st ed.. Diemen : AMB Publishers.
- IIPA. (2020). *International intellectual property alliance 2020 special 301 report on copyright protection and enforcement*. Washington D.C. : IIPA.
- Intarakumnerd, Patarapong, and Chairatana, Ponkwan. (2008). Innovation policy for economic transition in Thailand. *Asian Journal of Technology Innovation*, 16 (2).
- Kur, Annette, and Senftleben, Martin. (2017). *European trade mark law: A commentary*. 1st ed.. Oxford : Oxford University Press.
- Maskus, Keith E. (2000). *Intellectual property rights in the global economy*. 1st ed.. Washington, D.C. : Institute for International Economics.
- Müller, Ronald, and McMullin, James. (2012). The red bull trademark battles in Europe: Lessons in international trademark law. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 7 (1).
- Office of the United States Trade Representative. (2025). *2025 special 301*. Retrieved October 20, 2025, from Report https://ustr.gov/sites/default/files/files/Issue_Areas/Enforcement/2025%20Special%20301%20Report%20%28final%29.pdf?utm
- Ritchie, Mark. (2014). The Thai jasmine rice GI case: The global politics of geographical indications. *The Journal of World Intellectual Property*, 17 (5-6).

- Ruse-Khan, Henning Grosse. (2011). Time for a TRIPS-plus world?. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 6 (9).
- Sell, Susan K. (2011). TRIPS was never enough : Vertical forum shifting, FTAs, ACTA, and TPP. *Journal of Intellectual Property Law*, 18 (2).
- Shaffer, Gregory C. and Pollack, Mark A. (2010). Hard vs. soft law : Alternatives, complements, and antagonists in international governance. *Minnesota Law Review*, 94 (1).
- Taychakhoonavudh, Supattra. (2015). Patent protection for pharmaceuticals in Thailand : Balancing innovation and access to medicines. *Asian Journal of WTO & International Health Law and Policy*, 10 (2).
- UNCTAD. (2020). *World investment report 2020 : International production beyond the pandemic*. 1st ed.. Geneva : United Nations.
- USTR. (2022). *2022 special 301 report*. 1st ed.. Washington D.C. : Office of the United States Trade Representative.
- Van Caenegem, William. (2015). *Intellectual and industrial property law*. 1st ed.. Cambridge : Cambridge University Press.
- Van Den Bossche, Reinout, and Depoorter, Ben. (2017). The enforcement of intellectual property rights : a case for hypocrisy. *Northwestern Journal of International Law & Business*, 37 (3).
- Van Den Bossche, Peter, and Zdouc, Werner. (2017). *The law and policy of the world trade organization*. 4th ed.. Cambridge : Cambridge University Press.
- WIPO. (2020). *World intellectual property indicators 2021*. Geneva : World Intellectual Property Organization.
- WIPO. (2022). Thailand deposits instruments of accession to WIPO internet treaties. Geneva : World Intellectual Property Organization.
- World Trade Organization (WTO). (1994). Agreement on trade-related aspects of intellectual property rights (TRIPS agreement). Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, Annex 1C.
- World Trade Organization (WTO). (2001). Doha declaration on the TRIPS agreement and public health. WT/MIN(01)/DEC/2.
- World Trade Organization (WTO). (2019). Trade policy review : Thailand 2019. Geneva : World Trade Organization.

- World Trade Organization. (2025). *Thailand-customs and fiscal measures on cigarettes from the Philippines (WT/DS371)*. Retrieved October 20, 2025, from https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds371_e.htm
- Yu, Peter K. (2007). The international enclosure movement. *Indiana Law Journal*, 82 (4).
- Yu, Peter K. (2011). Digital copyright enforcement measures and their human rights threats. *Intellectual Property Quarterly*, 4 (1).
- Yu, Peter K. (2020). Artificial intelligence, big data and intellectual property : protecting computer-generated works in the United States. *Fordham Law Review*, 88 (2).

ปัญหาทางกฎหมายในการนำตัวผู้ติดยาเสพติดที่มีความผิดปกติทางจิต
จากการใช้ยาเสพติดเข้ารักษาตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551¹

Legal Issues Concerning the Custody of Drug Addicts with Mental Disorders
Resulting from Substance Abuse for Treatment
under the Mental Health Act B.E. 2551 (2008)

ประทีป ทับอรรถานนท์,² จิดาภา พรยิ่ง³

Pratheep Tabbutanon, Jidapa Pornying

(Received: January 6, 2025 , Revised: December 14, 2025, Accepted: December 15, 2025)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีในการป้องกันสังคม การควบคุมผู้ป่วยจิตเวชในสังคม และวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมาย เกี่ยวกับการควบคุมผู้ป่วยจิตเวชในต่างประเทศและประเทศไทย วิเคราะห์การนำตัวผู้ติดยาเสพติดที่มีความผิดปกติทางจิตจากการใช้ยาเสพติดเข้ารักษา ผลการวิจัยพบว่า พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 3 ไม่ได้นิยาม “ความผิดปกติทางจิต” ครอบคลุมอาการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจากสุรา และความผิดปกติทางจิตจากผู้ติดยาเสพติดให้โทษที่มีระยะเวลานานแต่อย่างใด ส่วนมาตรา 23 ไม่ได้บัญญัติหน้าที่ของผู้ปกครอง บิดา มารดา และผู้ดูแลของผู้ป่วยจิตเวชให้มีหน้าที่ในการควบคุมดูแลผู้ป่วยจิตเวช บทความนี้จึงนำเสนอแนวทางในการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 3 ให้ครอบคลุมอาการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจากผู้ติดยาเสพติดให้โทษด้วยการนำตัวผู้ติดยาเสพติดในระยะเวลานานที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชเข้ารับการรักษาควบคู่กับการบำบัดผู้ติดยาเสพติด ทั้งเพิ่มเติมมาตรา 23 วรรคสองให้ผู้ปกครองดูแลผู้ป่วยจิตเวชมีหน้าที่ต้องแจ้งแก่เจ้าพนักงานของรัฐเพื่อนำตัวผู้ป่วยนั้นเข้ารับการรักษาบำบัด และแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 50/2 เป็นบทกำหนดโทษแก่ผู้ที่ไม่แจ้งข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการนำตัวผู้ป่วยเข้ารับการรักษาด้วย

คำสำคัญ: ผู้ติดยาเสพติด, ความผิดปกติทางจิต, ผู้ป่วยจิตเวช

¹ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานฉบับสมบูรณ์เรื่องปัญหาทางกฎหมายในการนำตัวผู้ติดยาเสพติดที่มีความผิดปกติทางจิตจากการใช้ยาเสพติดเข้ารักษาตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551.

² รองศาสตราจารย์ พิเศษ ดร., ผู้พิพากษาประจำศาลจังหวัดปทุมธานี สำนักงานศาลยุติธรรม, pra2499@gmail.com

Associate Professor (Senior) Dr., Judge of Pathum Thani Provincial Court Office of the Judiciary, pra2499@gmail.com

³ รองศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำ, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, 140 หมู่ 4 ต.เขารูปช้าง อ.เมือง จ.สงขลา 90000, jidapa.p@tsu.ac.th

Associate professor Dr., Faculty of Law, Thaksin University, 140 Moo 4, Tambon Khoa-Roob-Chang, Muang, Songkhla 90000, jidapa.p@tsu.ac.th

* Corresponding author: Jidapa Pornying, jidapa.p2025@gmail.com

Abstract

This research aims to study the concepts and theories of social protection, the control of psychiatric patients in society, and to analyze legal measures regarding the control of psychiatric patients in foreign countries and Thailand. It also analyzes the process of bringing drug addicts with mental disorders from drug use into treatment.

The study's findings indicate that the Mental Health Act B.E. 2551, Section 3, does not define "mental disorder" to encompass symptoms of mental disorders caused by alcohol and long-term drug abuse. Furthermore, Section 23 does not stipulate the responsibilities of guardians, parents, and caregivers of psychiatric patients to control and care for these patients.

Proposed amendments to the Mental Health Act B.E. 2551, Section 3, should include symptoms of mental disorders caused by drug abuse. Additionally, procedures for bringing long-term drug addicts who are psychiatric patients into treatment should be implemented alongside drug rehabilitation. Section 23, paragraph two, should be amended to assign the responsibility of guardians to report to state officials to bring these patients in for treatment. Furthermore, Section 50/2 should be amended to impose penalties on those who fail to report the facts regarding bringing patients in for treatment.

Keywords: Drug Addicts, Mental Disorder, Psychiatric Patients

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โรคจิตเวชเป็นกลุ่มบุคคลที่เกิดอาการผิดปกติทางจิตใจ ซึ่งสาเหตุหนึ่งคือการเสพยาเสพติดในปริมาณมาก สารเสพติดเหล่านี้เข้าไปทำลายเซลล์ประสาทแบบถาวร หากมีการใช้สารเสพติดไปเรื่อย ๆ โดยไม่ได้รับการรักษาสุดท้ายเซลล์ประสาทจะถูกทำลายและกลายเป็นคนโรคจิตถาวร⁴ ยาเสพติดที่ก่อให้เกิดอาการทางจิตมีหลายประเภท อาทิ ยาบ้า กัญชา และสารที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท การใช้สารเสพติดส่วนใหญ่ก็เพื่อให้เกิดความเมา บรรเทาความเครียด บรรเทาความวิตกกังวล บรรเทาภาวะซึมเศร้า ให้ลืมเรื่องทุกข์ เกิดความสบายใจเป็นเหตุจูงใจทำให้อยากใช้ต่อ แต่พอใช้ไปเป็นเวลานาน เปลี่ยนเป็นเกิดอาการประสาทหลอน คลุ้มคลั่ง ขาดสติ หวาดระแวงกลัวคนจะมาทำร้าย ไม่สามารถควบคุมตัวเองได้ อาจทำร้ายตัวเองและผู้อื่น และนำไปสู่พฤติกรรมที่ใช้ความรุนแรงในที่สุด จากข้อมูล ผู้ที่มีอาการทางจิตและเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลจิตเวช ประมาณร้อยละ 10-20 มีสาเหตุมาจากการดื่มสุราและใช้ยาเสพติด ในกลุ่มสารกดประสาท (depressant) ได้แก่ ผีนเฮโรอีน สารระเหย ทำให้ม่านตาหดตัวลง ง่วงซึม พูดอ้อแอ้ กล้ามเนื้ออ่อนแรง ความสนใจหรือความทรงจำ

⁴สถาบันราชานุกูล กรมสุขภาพจิต, *อาการทางจิตจากสารเสพติด*, สืบค้นวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2568, จาก <https://th.rajanakul.go.th/preview-3615.html>

บกพร่องหรืออาจเข้าสู่ภาวะโคม่าได้หากมีการเสพเกินขนาด ส่วนในกลุ่มสารหลอนประสาท (hallucinogens) ได้แก่ LSD มักจะมีอาการหัวใจเต้นเร็ว ม่านตาขยาย ตาพร่า มีเหงื่อมาก หวาดระแวงโดยกลัวว่ามีคนมาทำร้าย มีอาการหลอน ในกลุ่มที่ออกฤทธิ์ผสมผสาน เช่น กัญชา จะมีทั้งกดและหลอนประสาทร่วมกัน มีอาการตาแดง ปากแห้ง หัวใจเต้นเร็ว อาจหวาดระแวงหรือหลอนได้ สารเสพติดอาจทำให้เกิดอาการทางจิตเวชได้หลายรูปแบบ ทั้งซึมเศร้า ไบโพลาร์ จิตเวช เกิดภาวะเพ้อสับสนเฉียบพลัน นอนไม่หลับ และส่งผลทำให้เกิดภาวะสมองเสื่อมได้⁵

บุคคลที่เป็นโรคจิตอาจเกิดจากใช้สารเสพติดมาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว รวมถึงชนิดและความถี่ของการใช้สารเสพติด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "แอมเฟตามีนและสารระเหย" ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสารเคมีในสมอง ทำให้เกิดอาการจิตประสาทหลอนได้ง่าย ผู้เสพจะมีอาการ หลงผิด หวาดระแวง หูแว่ว เห็นภาพหลอน จะมีอาการครั้งคราวเมื่อใช้สารเสพติดเป็นระยะเวลานาน ทำให้เกิดอาการทางจิตอย่างถาวรได้ ซึ่งอาการจะคล้ายกับผู้ป่วย "โรคจิตเวช" หวาดระแวง หูแว่ว หลงผิด และไม่สามารถรับรู้โลกความเป็นจริง มีความบกพร่อง ขาดการดูแลตนเองการดำรงชีวิตประจำวันอีกด้วย⁶

จากข้อมูลสถานการณ์ผู้ใช้สารเสพติดของประเทศไทย ผู้ใช้สารเสพติดชนิดใดชนิดหนึ่งใน 1 ปี มีจำนวน 1.4 ล้านคน แบ่งเป็นผู้ใช้สารเสพติดจำนวน 1.1 ล้านคนและเป็นผู้ติดสารเสพติด จำนวน 3.2 แสนคน ในจำนวนนี้เข้าสู่ระบบการบำบัดของกรมสุขภาพจิต จำนวน 24,196 คน เป็นผู้ป่วยจิตเวชติดสารเสพติดรุนแรง จำนวน 5,757 คน และเป็นผู้ป่วยจิตเวชยาเสพติดที่เสี่ยงต่อการก่อความรุนแรง (SMI-V) จำนวน 577 คน นอกจากนี้ ยังพบสถิติผู้ป่วยยาเสพติดที่มีอาการทางจิตเวชก่อเหตุรุนแรงในสังคม จากข้อมูลระหว่าง พ.ศ. 2561 -2567 พบว่ามีกรณีเหตุรุนแรงในโรงพยาบาลจำนวน 99 เหตุการณ์ บุคลากรในโรงพยาบาลจิตเวชถูกผู้ป่วยทำร้ายร่างกาย 312 ราย ทั้งการทะเลาะวิวาท ทำร้ายเจ้าหน้าที่ ทำลายทรัพย์สิน และก่อความไม่สงบ ทำให้เจ้าหน้าที่และประชาชนได้รับบาดเจ็บ ส่งผลต่อความปลอดภัยของสถานพยาบาล และขวัญกำลังใจของบุคลากรอีกด้วย⁷

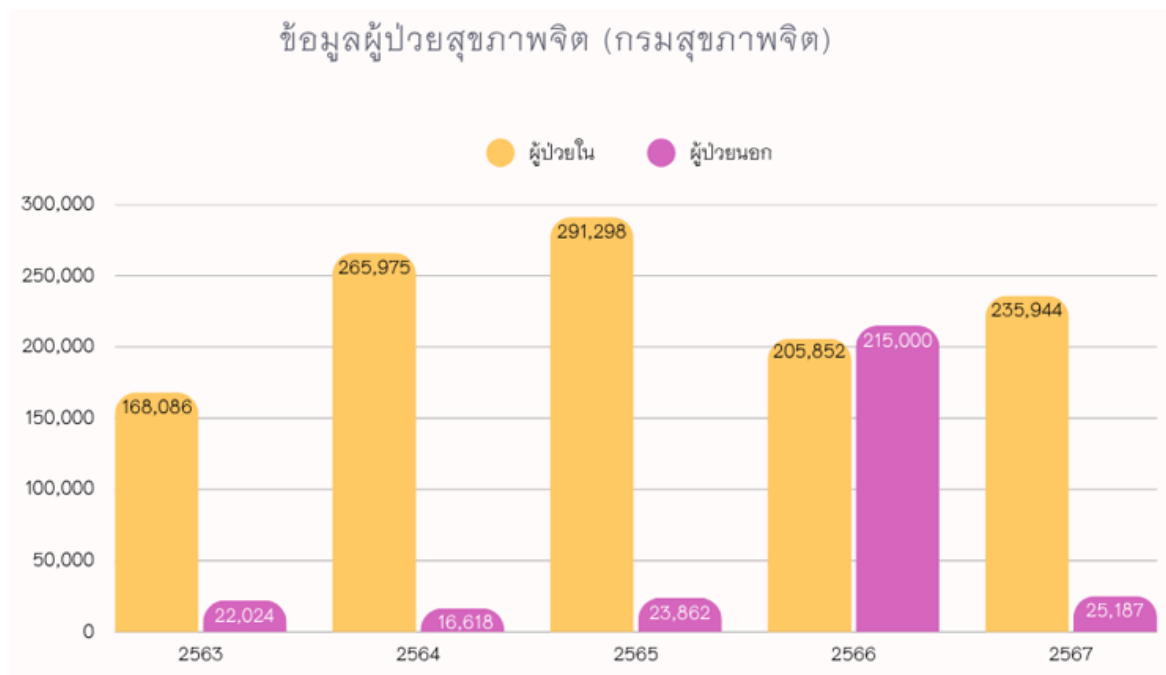
จากสถิติของกรมสุขภาพจิต ในปีงบประมาณ 2567 มีผู้ป่วยจิตเวชเข้ารับการรักษา ในประเภทผู้ป่วยนอก 235,944 คน มีผู้ป่วยใน 25,187 คน ปีงบประมาณ 2566 มีผู้ป่วยจิตเวชเข้ารับการรักษา ในประเภทผู้ป่วยนอก 205,852 คน มีผู้ป่วยใน 215,00 คน ในขณะที่ปีงบประมาณ 2565 มีผู้ป่วยจิตเวช ในประเภทผู้ป่วยนอก 291,298 คน มีผู้ป่วยใน 23,862 คน ในปีงบประมาณ 2564 มีผู้ป่วยจิตเวช ประเภทผู้ป่วยนอก 265,975 คน มีผู้ป่วยใน 16,618 คน และในปีงบประมาณ 2563 มีผู้ป่วยจิตเวช เข้ารับการรักษา ในประเภทผู้ป่วยนอก 168,086 คน มีจำนวน มีผู้ป่วยใน 22,024 คน⁸ รายละเอียดดังแผนภูมิภาพ

⁵ กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, คู่มือและแนวทางการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด, (กรุงเทพฯ:ปิยอนต์พับลิชชิง, 2548).

⁶ อรรถพรณ ลือบุญธวัชชัย, การพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554).

⁷ Thai PBS, แนวโน้มผู้ป่วยจิตเวชเสี่ยงต่อความรุนแรงสูงขึ้น, สืบค้นวันที่ 12 ธันวาคม 2567 จาก <https://www.thaipbs.or.th/program/KeepAround/episodes/105568>

⁸ กรมสุขภาพจิต, ภาพรวมผู้ป่วยจิตเวช, สืบค้นวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2567, จาก <https://dte.dmh.go.th/>

อย่างไรก็ดี คนที่ใช้สารเสพติดจนถึงขั้นเกิดอาการทางจิตโดยส่วนใหญ่ไม่ได้เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล ในรายที่อาการหนักแต่ไม่ได้รับการรักษาที่ถูกต้อง จะมีความหวาดระแวงสูงเพราะกลัวคนอื่นมาทำร้าย และนำไปสู่การก่อเหตุรุนแรงทำให้สังคมหวาดกลัว และไม่ยอมเข้าสู่กระบวนการรักษาที่ถูกต้อง การเข้าถึงระบบบำบัดรักษา คือการนำผู้เสพไปทำการรักษาให้หายจากอาการต้องการยาเสพติด และกลับสู่สังคม การประเมินผลการบำบัดรักษาและการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จะเข้าสู่การบำบัดรักษาจากสถานพยาบาลยาเสพติด ตามประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา 113 (1) ผู้เสพยาเสพติดสมัครใจเข้ารับการบำบัดรักษาเอง (2) เจ้าพนักงาน ป.ป.ส. หรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจส่งตัวเข้าบำบัดรักษาโดยไม่ผ่านศูนย์คัดกรอง มาตรา 114 (3) การส่งตัวผู้ติดยาเสพติดจากศูนย์คัดกรอง มาตรา 116 (3) และ (4) การส่งตัวผู้ติดยาเสพติดจากศาล (5) การส่งตัวผู้ติดยาเสพติดจากสำนักคุมประพฤติจังหวัดตามมาตรา 56 แห่งประมวลกฎหมายอาญา เงื่อนไขเพื่อคุ้มครองความประพฤติให้ไปรับการบำบัดรักษาการติดยาเสพติดให้โทษ ณ สถานที่และตามระยะเวลาที่ศาลกำหนด แต่ไม่ปรากฏว่าคณะกรรมการดังกล่าวมีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดเงื่อนไขให้ผู้ป่วยทุเลาจากอาการผิดปกติทางจิตอันเนื่องมาจากการใช้ยาเสพติดในเวลานาน

การดูแลผู้ป่วยความผิดปกติทางจิต พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 นิยามคำว่า “ความผิดปกติทางจิต” หมายความว่า อาการผิดปกติของจิตใจ ที่แสดงออกมาทางพฤติกรรม อารมณ์ ความคิด ความจำสติปัญญา ประสาท การรับรู้ หรือการรู้เวลา สถานที่หรือบุคคล รวมทั้งอาการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจากสุราหรือสารอื่นที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท โดยมาตรา 23 บัญญัติว่า “ผู้ใดพบบุคคลซึ่งมีพฤติกรรมอันน่าเชื่อว่าบุคคลนั้นมีลักษณะตาม มาตรา 22 ให้แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจโดยไม่ชักช้า” ซึ่งมาตรา 22 บัญญัติว่า “บุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตในกรณีใดกรณีหนึ่งดังต่อไปนี้ เป็นบุคคลที่ต้องได้รับการบำบัดรักษา (1) มีภาวะอันตราย (2) มีความจำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษา” เมื่อพิจารณาคำว่า

ความผิดปกติทางจิต ต้องเกิดจากการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจากสุราหรือสารอื่นที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท แต่มีได้บัญญัติถึงอาการความผิดปกติทางจิตมาจากยาเสพติดให้โทษแต่อย่างใด เกิดปัญหาทางกฎหมายว่า ผู้ที่ใช้และติดยาเสพติดให้โทษจนเกิดอาการทางจิต ไม่เข้าเงื่อนไขในกฎหมายนี้ ทั้งที่ ผู้มีอาการเป็นผู้ป่วยจิตเวชที่มีผลมาจากการใช้ยาเสพติดในระยะเวลาอันยาวนาน จะมีอาการ “ความผิดปกติทางจิต” นั้นเอง มีการกำหนดมาตรการป้องกันสังคมในการนำตัวผู้ป่วยไปเข้ารับการรักษาโดยไม่ชักช้าตามมาตรา 24 และกำหนดอำนาจให้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจในการนำเอาตัวผู้ป่วย หรือบุคคลที่มีพฤติการณ์อันน่าเชื่อว่าเป็นบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตที่มีภาวะอันตรายและเป็นอันตรายที่ใกล้จะถึง ตามมาตรา 26 ด้วย ดังนั้น จึงเกิดปัญหาในข้อกฎหมายว่าเมื่อพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มิได้กำหนดให้ “ความผิดปกติทางจิต” นี้ให้รวมถึงอาการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจากการใช้ยาเสพติดในระยะเวลาอันยาวนาน ย่อมทำให้พนักงานเจ้าหน้าที่ไม่มีอำนาจเข้าควบคุมตัวผู้ป่วยตามมาตรา 24 หรือมาตรา 26 ได้ ตามหลัก “นิติรัฐ” ด้วยเหตุจะเป็นความผิดปกติทางอาญาเกี่ยวกับการทำให้เสื่อมเสียเสรีภาพและกักขังหน่วยเหี่ยวผู้นั้น โดยนำประมวลกฎหมายยาเสพติดเป็นเครื่องมือในการนำตัวผู้ติดยาเสพติดเข้ารับการรักษาบำบัดเพื่อให้หายหรือทุเลาจากอาการต้องการยาเสพติด

นอกจากนี้ ไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายใดกำหนดหน้าที่ผู้ปกครองของผู้ป่วยจิตเวช หรือบิดา มารดาของผู้ป่วยจิตเวช ให้มีหน้าที่ในการควบคุมดูแลผู้ป่วยจิตเวชมิให้เกิดอันตรายแก่ผู้อื่นหรือทรัพย์สินของผู้อื่น และมีหน้าที่ในการแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง หรือตำรวจ เพื่อให้นำตัวผู้ป่วยจิตเวชเข้ารับการรักษา โดยในปัจจุบันมีผู้ป่วยจิตเวช ไม่ว่าจะเกิดจากความผิดปกติทางจิตหรือเกิดจากอาการข้างเคียงของการใช้ยาเสพติดในระยะเวลาอันยาวนาน ได้ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญจากพฤติกรรมของผู้ป่วยจิตเวชในลักษณะการด่าทอผู้อื่น การรบกวนความสงบสุขในสังคม การทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น รวมทั้งการวางเพลิงเผาทรัพย์สินตนเอง ด้วย ตลอดจนการทำร้ายร่างกายผู้อื่น การกระทำถือเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการก่ออาชญากรรมหลายประเภทได้ ซึ่งประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 373 บัญญัติว่า “ผู้ใดควบคุมดูแลบุคคลวิกลจริต ปลอมแปลงละเลยให้บุคคลวิกลจริตนั้นออกเที่ยวไปโดยลำพัง ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าพันบาท” และคำพิพากษาฎีกาที่ 490/2509 (ประชุมใหญ่) มีความเห็นว่า “คนวิกลจริต” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้น มิได้หมายถึงบุคคลที่มีจิตผิดปกติเท่านั้น แต่หมายรวมถึงบุคคลที่มีอาการผิดปกติเพราะสติวิปลาส ขาดความรำลึก ขาดความรู้สึก และรับผิดชอบ เพราะบุคคลดังกล่าวไม่สามารถประกอบกิจการงานของตนหรือกิจการส่วนตัวของตนได้ เช่น มีอาการเจ็บป่วยเป็นอัมพาต ไม่สามารถที่จะจัดกิจการต่าง ๆ ของตนได้ตามปกติ ก็จัดเป็นบุคคลวิกลจริตเช่นเดียวกัน

ประมวลกฎหมายอาญากำหนดเพียงให้ผู้ปกครองควบคุมบุคคลวิกลจริต อันหมายถึงผู้ป่วยทางจิตเวชเท่านั้น มิได้ขยายไปถึงให้มีหน้าที่ในการแจ้งพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อดำเนินการนำตัวผู้ป่วยดังกล่าวไปรับการรักษา ในขณะที่มาตรการของประมวลกฎหมายยาเสพติดก็ได้ครอบคลุมไปถึงหน้าที่ของผู้ปกครองในการแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ในขณะเดียวกันตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 23 กำหนดว่า “ผู้ใดพบบุคคลซึ่งมีพฤติการณ์อันน่าเชื่อว่าเป็นบุคคลนั้นมีลักษณะ ตามมาตรา 22 ให้แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ โดยไม่ชักช้า” ซึ่งกำหนดลักษณะบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตที่ต้องได้รับ

การรักษา คือ มีภาวะอันตราย (ภาวะอันตราย” หมายความว่า พฤติกรรมที่บุคคลที่มีความผิดปกติทางจิต แสดงออกโดยประการที่น่าจะก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงต่อชีวิต ร่างกาย หรือทรัพย์สินของตนเองหรือผู้อื่น) และมีความจำเป็นต้องได้รับการรักษา ดังนั้น เพื่อรักษาความสงบสุขในสังคม รัฐจึงควรแก้ไขกฎหมายในส่วนนี้ ให้ครอบคลุมในพฤติกรรมส่วนนี้

การกระทำในจุดเริ่มต้นแห่งการก่ออาชญากรรม การระงับ ยับยั้ง จึงเป็นสิ่งที่รัฐควรให้ความสนใจหา มาตรการทางกฎหมายเพื่อควบคุมพฤติกรรมผู้ที่มีปัญหาทางจิต จากการประชุมสมัชชาสหประชาชาติสมัยพิเศษ ว่าด้วยปัญหาอาชญากรรมของโลก พ.ศ. 2559 (United Nations General Assembly Special Session 2016 : UNGASS 2016) ได้มีมติและนโยบายใหม่ต่อปัญหาอาชญากรรมว่า แท้จริงแล้วปัญหาอาชญากรรมเป็นเรื่องสุขภาพ ของระบบสาธารณสุข อาชญากรรม สิทธิมนุษยชน ความยากจน ให้ความสำคัญแก้ไขปัญหายาเสพติดด้าน สาธารณสุข การดูแลสุขภาพผู้ป่วย และประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564 มีแนวคิดที่ว่า “ผู้เสพยาเสพติด” สอดคล้องกับรูปแบบการรักษาผู้ติดยาเสพติด เพื่อให้ผู้นั้นทุเลาหรือระงับความต้องการยาเสพติดอีก และจาก ประมวลกฎหมายยาเสพติด ภาค 2 ว่าด้วยการบำบัดรักษาและการฟื้นฟูสภาพทางสังคมแก่ผู้ติดยาเสพติด ได้ให้คำจำกัดความของ “ติดยาเสพติด” “การบำบัดรักษา” “การฟื้นฟูสมรรถภาพ” “การฟื้นฟูสภาพทางสังคม” “สถานพยาบาลยาเสพติด” “สถานฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด” หากพิจารณาคำนิยาม “การบำบัดรักษา” หมายความว่า การบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด รวมถึงการคัดกรอง การประเมินความรุนแรง การบำบัดด้วยยา การฟื้นฟูสมรรถภาพ การลดอันตรายจากยาเสพติด และการติดตามหลังการบำบัดรักษา

หากรัฐได้ตรากฎหมายหรือแสวงหามาตรการทางกฎหมายในการควบคุม ระงับ ยับยั้ง พฤติกรรมนั้น ก่อนที่จะเกิดเหตุร้าย โดยการเพิ่มนิยามของคำว่า “ความผิดปกติทางจิต” ให้ความหมายรวมถึงอาการผิดปกติ ของจิตใจที่เกิดจากการใช้ยาเสพติดให้โทษในระยะเวลาอันยาวนาน ทั้งกำหนดให้ผู้ที่มีความใกล้ชิดดูแลความเป็นอยู่ ของผู้ป่วยจิตเวชต้องรับผิดชอบในพฤติกรรมผู้ป่วยจิตเวช โดยการต้องแจ้งเรื่องดังกล่าวแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ เพื่อให้ นำตัวไปรักษาจึงน่าจะเป็นผลดีต่อความสงบสุขของชุมชนสังคม ด้วยเหตุนี้ จึงเล็งเห็นความสำคัญของ ปัญหาประเด็นคำถามสองประเด็น คือ 1) ผู้ป่วยจิตเวชที่เกิดจากการใช้ยาเสพติดในระยะเวลาอันยาวนาน และก่อเหตุ ร้ายแรงขึ้นจำนวนมาก ในขณะที่พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มิได้นิยาม “ความผิดปกติทางจิต” ให้รวมถึงอาการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจากการใช้ยาเสพติดในระยะเวลาอันยาวนานแล้ว ทำให้พนักงานเจ้าหน้าที่ไม่มี อำนาจดำเนินการตามกฎหมายได้ ควรแก้ไขพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ในส่วนนี้หรือไม่ อย่างไร 2) ควรมีกฎหมายบัญญัติกำหนดหน้าที่ให้แก่ผู้ปกครอง ดูแลผู้ป่วยจิตเวชที่เกิดจากการใช้ยาเสพติดในระยะเวลา อันยาวนาน ให้แจ้งแก่เจ้าพนักงานเพื่อให้ นำตัวไปรักษาหรือไม่ อย่างไร

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีในการป้องกันสังคม การควบคุมผู้ป่วยจิตเวชในสังคม และวิเคราะห์ มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมผู้ป่วยจิตเวชในต่างประเทศและประเทศไทย

2.2 ศึกษาวิเคราะห์การนำตัวผู้ติดยาเสพติด ที่มีความผิดปกติทางจิตจากการใช้ยาเสพติดเข้ารักษาตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551

2.3 เพื่อศึกษาแนวทางในการปรับปรุงกฎหมายในการนำตัวผู้ติดยาเสพติดเข้ารักษา บำบัด และนำไปสู่การแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551

3. สมมติฐาน

ผู้ป่วยจิตเวชที่เกิดจากการใช้ยาเสพติดในระยะเวลานาน จำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษาโดยเร็ว เพื่อป้องกันหรือบรรเทาให้มีความผิดปกติทางจิตหรือความรุนแรงมากยิ่งขึ้น การรักษาอย่างเหมาะสมและต่อเนื่องจะช่วยลดอาการผิดปกติทางจิต จำเป็นต้องควบคุมระดับ ยับยั้งให้เป็นจุดเริ่มต้นแห่งการก่ออาชญากรรม จึงเป็นสิ่งที่รัฐควรให้ความสนใจ อีกทั้งไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายใดที่กำหนดหน้าที่ผู้ปกครองของผู้ป่วยจิตเวชในการควบคุม ดูแลผู้ป่วยจิตเวชมิให้เกิดอันตรายแก่ผู้อื่นหรือทรัพย์สินของผู้อื่น และมีหน้าที่ในการแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง หรือตำรวจ เพื่อนำตัวผู้ป่วยจิตเวชเข้ารับการรักษหากมีมาตรการทางกฎหมายในการควบคุมระดับ ยับยั้งพฤติกรรมนั้นก่อนที่จะเกิดเหตุร้าย ย่อมจะลดจำนวนผู้ติดยาเสพติดและพฤติกรรมที่เป็นผลจากความผิดปกติทางจิตเวช เพิ่มคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยและครอบครัว กลับมาใช้ชีวิตร่วมกันได้อย่างมีความสุข ทำให้สังคมปลอดภัยและสงบสุขมากยิ่งขึ้น

4. ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตของงานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 2 ประการ ได้แก่

4.1 มุ่งศึกษาความหมายคำนิยามว่า “ความผิดปกติทางจิต” และการนำตัวผู้ติดยาเสพติด ที่มีความผิดปกติทางจิตจากการใช้ยาเสพติดเข้ารักษาตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 เท่านั้น มิได้ทำการศึกษาถึงวิธีการบำบัดรักษาผู้ป่วยจิตเวชจากการใช้ยาเสพติดแต่อย่างใด

4.2 มุ่งศึกษาการป้องกันสังคม การควบคุมผู้ป่วยจิตเวชในสังคม และวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมผู้ป่วยจิตเวชจากการใช้ยาเสพติด เปรียบเทียบกฎหมายประเทศไทยกับกฎหมายต่างประเทศ

5.ระเบียบวิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ศึกษาจากข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ เช่น หนังสือ บทความ วารสาร รายงานการวิจัย และพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ประมวลกฎหมายยาเสพติด อนุบัญญัติ รวมทั้งกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง มาทำการศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศญี่ปุ่น ประเทศแคนาดา สาธารณรัฐเกาหลีใต้ และสาธารณรัฐสิงคโปร์ รวมถึงแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการป้องกันสังคมจากผู้ติดยาเสพติดที่มีความผิดปกติทางจิตอันเกิดจากการใช้ยาเสพติด นำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลหาคำตอบในลักษณะบรรยายเชิงพรรณนาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 ทำให้เข้าใจถึงแนวคิด ทฤษฎีเพื่อนำมาเป็นแนวทางวิเคราะห์ป้องกันสังคม การควบคุมผู้ป่วยจิตเวชในสังคม และวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมผู้ป่วยจิตเวชในต่างประเทศและประเทศไทย

6.2 ได้กระบวนการนำตัวผู้ติดยาเสพติดที่มีความผิดปกติทางจิตจากการใช้ยาเสพติดระยะเวลานานเข้ารักษาบำบัด ตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551

6.3 ได้ข้อเสนอแนะมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการนำตัวผู้ติดยาเสพติดที่มีความผิดปกติทางจิตจากการใช้ยาเสพติดเป็นระยะเวลานานเข้ารับการรักษาบำบัด และกำหนดหน้าที่ผู้รับผิดชอบในการนำตัวผู้ติดยาเสพติดในการแจ้งต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อช่วยเหลือผู้ป่วยจิตเวชได้รับการรักษา ให้ผู้ป่วยกลับมาใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติเหมือนคนทั่วไป

7. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เป็น ทฤษฎีสามเหลี่ยมอาชญากรรม แนวคิดการป้องกันอาชญากรรม ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่นิยม และหลักนิติรัฐ เพื่อนำไปประกอบกับหลักกฎหมายนำไปสู่การวิเคราะห์หาตอบวิจัยดังนี้

7.1 ทฤษฎีสามเหลี่ยมอาชญากรรม (Crime Triangle Theory)

แนวคิดทฤษฎีสามเหลี่ยมอาชญากรรม (Crime Triangle Theory)⁹ ได้อธิบายถึงสาเหตุหรือองค์ประกอบของการเกิดอาชญากรรม ประกอบด้วยด้านต่าง ๆ ของสามเหลี่ยม 3 ด้าน คือ 1) ผู้กระทำผิด/คนร้าย (Offender) หมายถึง ผู้ที่มีความต้องการ (Crave) จะก่อเหตุหรือต้อง การลงมือกระทำความผิด 2) เหยื่อ (Victim)/เป้าหมาย (Target) หมายถึง บุคคล สถานที่ หรือวัตถุสิ่งของที่ถูกรุมหยาบกระทำต่อ หรือเป็นเป้าหมายที่ต้องการกระทำความผิด 3) โอกาส (Opportunity) หมายถึง ช่วงเวลา (Time) และสถานที่ (Place) ที่เหมาะสมที่ผู้กระทำผิดหรือคนร้ายมีความสามารถจะลงมือกระทำความผิดหรือก่ออาชญากรรม เมื่อเหตุการณ์ครบองค์ประกอบทั้ง 3 ด้าน จะทำให้เกิดอาชญากรรมขึ้น ทฤษฎีดังกล่าวได้เสนอแนวคิดในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรม หรือการป้องกันไม่ให้เกิดอาชญากรรม โดยต้องพยายามทำอย่างไรก็ตามที่จะให้องค์ประกอบของสามเหลี่ยมอาชญากรรมด้านใดด้านหนึ่งหายไป จะทำให้อาชญากรรมไม่เกิดขึ้น ดังนั้นในการปฏิบัติงานของตำรวจในแต่ละพื้นที่ ควรนำแนวคิดของทฤษฎีดังกล่าวมาใช้ในการป้องกันอาชญากรรมเชิงรุกตามยุทธศาสตร์ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ¹⁰ กล่าวคือ ต้องพยายามทำให้องค์ประกอบเกิดการเกิดอาชญากรรมด้านใดด้านหนึ่งของสามเหลี่ยมหายไป โดยดำเนินการ ดังต่อไปนี้

⁹ พิมพ์ธรา พัสตุดิษฐ์ และกิตติ์ชนัท เลอวงศ์รัตน์, แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานรักษาความปลอดภัยนักท่องเที่ยวของข้าราชการตำรวจในสังกัดกองกำกับการ 3 กองบังคับการ ตำรวจท่องเที่ยว, *วารสารคุณภาพชีวิตกับกฎหมาย*, 16 (1) (2563), น. 93-94.

¹⁰ ศรีวราห์ รังสิพราหมณกุล และชยพล ฉัตรชัยเดช, *การป้องกันอาชญากรรมเชิงรุก โดยทฤษฎีสามเหลี่ยมอาชญากรรม*, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บริษัท อาระยะการพิมพ์ แอนด์ ซิลด์สกรีน จำกัด, 2558).

1) ด้านผู้กระทำความผิดหรือคนร้าย (Offender) ต้องพยายามลดหรือควบคุมจำนวนผู้กระทำความผิดหรือคนร้ายในพื้นที่ที่รับผิดชอบ โดยมุ่งเน้นใช้ทฤษฎีบังคับใช้กฎหมาย (Law Enforcement Theory) เช่น การเฝ้าระวังบุคคลพันโทที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่ การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติดให้โทษ และปัญหาการว่างงาน เป็นต้น

2) ด้านเหยื่อ (Victim)/เป้าหมาย (Target) ผู้เสียหายหรือเหยื่อ หรือประชาชนทั่วไปต้องรู้จักการป้องกันตนเอง ครอบครัว และชุมชนหรือสังคม ตำรวจจะต้องยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่ โดยมีการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมหรือไม่ให้ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม

3) ด้านโอกาส (Opportunity) โอกาสที่ผู้กระทำความผิดหรือคนร้ายจะลงมือก่ออาชญากรรมนั้น จะต้องอาศัยเวลาและสถานที่ที่เหมาะสมในการก่อเหตุ ตำรวจต้องพยายามหาวิธีการเพื่อที่จะตัดช่องโอกาสของคนร้ายดังกล่าว ซึ่งการควบคุมอาชญากรรมจากสภาพแวดล้อม (Crime Control through Environmental Design) ในการลดโอกาสการก่ออาชญากรรม

การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและชุมชนเพื่อร่วมมือกันแก้ไขปัญหาอาชญากรรม โดยมุ่งเน้นการสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อให้ชุมชนสามารถดูแลตัวเองได้อย่างยั่งยืนตลอดไป ซึ่งลักษณะการกระทำของผู้ป่วยที่มีความผิดปกติทางจิต จะไม่เป็นรูปแบบอาชญากรรมที่เกิดจากเจตนาหรือโดยประมาทของผู้กระทำก็ตาม กฎหมายไม่ประสงค์ที่จะลงโทษผู้กระทำ ด้วยเหตุผู้ผู้นั้นไม่มีสติในการรับรู้ความถูกต้องในการกระทำผิดก็ตาม แต่ผลของการกระทำส่งผลให้เกิดความรุนแรงและความเสียหายให้แก่ผู้อื่น เช่นเดียวกับอาชญากรรม ดังนั้น แนวคิดในการป้องกันผลของความเสียหายจากผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตดังกล่าวจึงอยู่ในรูปแบบของระดับการป้องกันอาชญากรรม

7.2 แนวคิดการป้องกันอาชญากรรม Brantingham & Faust (1976) ได้อธิบายรูปแบบไว้ 3 ระดับ ได้แก่ (1) การป้องกันปฐมภูมิ (Primary Prevention) ซึ่งมุ่งตรงไปที่การเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขที่เป็นต้นเหตุพฤติกรรมอาชญากรในสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคมโดยทั่วไป (2) การป้องกันทุติยภูมิ (Secondary Prevention) หมายถึง การมุ่งเน้นไปที่การระบุและแทรกแซงระยะแรกในชีวิตของบุคคลหรือกลุ่มคนในสภาพที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมอาชญากร และ (3) การป้องกันตติยภูมิ (Tertiary Prevention) ที่พุ่งเป้าไปที่การป้องกันการกระทำผิดซ้ำ¹¹ โดยงานวิจัยนี้ เน้นในส่วนของการป้องกันทุติยภูมิ (Secondary Prevention) คือ พิจารณาจากกลุ่มคนที่มีความเสี่ยงในการประกอบอาชญากรรม ซึ่งหมายถึงผู้ป่วยจิตเวชที่เกิดจากการใช้ยาเสพติดในระยะเวลานานว่ามีการเข้าควบคุม ดูแล สังเกต หรือส่งตัวไปรักษา บำบัดในอาการจิตเวชหรือไม่ หากมีกิจกรรมดังกล่าวจะใช้กฎหมายใด และอำนาจผู้ดำเนินการกิจการนั้นมีหรือไม่

¹¹ นัทธิ จิตสว่าง, ความหมายและขอบเขตของการป้องกันอาชญากรรม (ตอนที่ 1), สืบค้นวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2568, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/418748>

7.3 ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่นิยม (Structural & Functionalism Theory)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า โครงสร้างของสังคมเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของสังคม โครงสร้างแต่ละส่วนของสังคมจะมีหน้าที่ของตนเอง และประสานสัมพันธ์กับโครงสร้างอื่น ๆ สังคมจึงจะมีดุลยภาพ ทฤษฎีนี้ได้เสนอแนวความคิดและสาระสำคัญของทฤษฎีไว้โดยสังเขป¹² ทัลคอตท พาร์สัน (Talcott Parson) (ค.ศ. 1902 – 1979) เสนอแนวคิดสำคัญในส่วนความเป็นโครงสร้าง-หน้าที่นิยม ดังนี้

1) แนวความคิดเกี่ยวกับองค์การทางสังคม มนุษย์เข้าไปอยู่ในสังคมและรวมกันเป็นองค์การด้วยความสมัครใจ การตัดสินใจกระทำทางสังคมของบุคคลจะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำ (Actor) เป้าหมาย (Goals) วิธีการที่เลือกใช้ (Means) สถานการณ์ที่ผู้กระทำต้องเลือกวิธีใดวิธีหนึ่ง (Situational Conditions) และตัวกำหนดเชิงบรรทัดฐาน คือ บรรทัดฐานทางสังคม ค่านิยม และความคิดต่าง ๆ ที่ผู้กระทำนำมาใช้เพื่อเลือกวิธีการที่จะให้บรรลุเป้าหมาย

2) แนวความคิดเรื่องระบบการกระทำ เกิดขึ้นจากการที่ผู้กระทำแสดงบทบาทตามสถานภาพที่ดำรงอยู่ สถานภาพและบทบาทเหล่านี้ จะประสานสัมพันธ์กันในรูปแบบของระบบต่าง ๆ อันเป็นระบบการกระทำระหว่างกัน (System of Interaction) ประกอบด้วยผู้กระทำจำนวนมาก ซึ่งมีสถานภาพและบทบาทรวมกันเรียกว่า ระบบสังคม แต่การตัดสินใจในการกระทำทางสังคมของบุคคลก็ยังคงเป็นเช่นเดิม คือเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเลือกวิธีการไปสู่เป้าหมายภายใต้กฎระเบียบหรือบรรทัดฐานทางสังคม กระบวนการทางสังคม และลักษณะที่สำคัญของระบบสังคม

3) แนวความคิดเรื่องความจำเป็นพื้นฐานของระบบสังคม ระบบการกระทำทางสังคมมีความต้องการจำเป็นพื้นฐาน 4 ประการคือ การบรรลุเป้าหมาย (Goal Attainment) การปรับตัว (Adaptation) การบูรณาการ หรือผสมผสานส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน (Integration) และการจัดการกับความตึงเครียด โดยใช้กฎระเบียบต่าง ๆ (Latency)

สรุปในสาระสำคัญของทฤษฎีนี้ได้ว่า สังคมจะประกอบด้วยโครงสร้างที่เป็นระบบย่อย ๆ หลายระบบ แต่ละระบบจะมีหน้าที่ของตนเอง แตกต่างกันไป ซึ่งการทำหน้าที่ที่ต่างกันนี้จะก่อให้เกิดความสมดุลในสังคมนั้น ๆ แต่ถ้าโครงสร้างที่เป็นระบบย่อย ๆ ได้เกิดความบกพร่องในการปฏิบัติหน้าที่ จะทำให้สังคมนั้นขาดความสมดุล ระบบย่อยทั้งหมดก็ต้องปรับตัวเข้าหากันใหม่ เพื่อให้เกิดความสมดุลดังเดิม ทำให้สังคมมีการเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลง และปรับตัวอยู่เสมอ การปรับตัวนี้เป็นการใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อควบคุมสังคม

7.4 หลักนิติรัฐ

หลักนิติรัฐ (Legal State, Rechtsstaat) มาจากคำว่า Recht ที่แปลว่า กฎหมาย หรือสิทธิ และ Staat ที่แปลว่า รัฐ มาจากแนวคิดที่ระบุว่า การปกครองใน Rechtsstaat หรือนิติรัฐนั้น กฎหมายจะต้องไม่เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองใช้อำนาจตามอำเภอใจ ภายใต้กฎหมายบุคคลทุกคนต้องเสมอภาคกัน และบุคคลจะต้องสามารถทราบก่อนล่วงหน้าว่ากฎหมายมุ่งประสงค์จะบังคับให้ตนทำอะไรหรือไม่ให้ตนทำอะไร ผลร้ายอันเกิด

¹² สุรางค์ จันทวานิช, *ทฤษฎีสังคมวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2563).

จากการฝ่าฝืนกฎหมายคืออะไร ทั้งนี้เพื่อที่จะบุคคลได้ปฏิบัติตนให้ถูกต้องสอดคล้องกับกฎหมาย¹³ จึงเห็นได้ว่าแนวความคิดพื้นฐานของนิติรัฐก็คือ การจำกัดอำนาจของรัฐโดยกฎหมาย การทำให้รัฐต้องผูกพันอยู่กับหลักการพื้นฐานและคุณค่าทางกฎหมายโดยไม่อาจบิดพลิ้วได้ ด้วยเหตุนี้หลักนิติรัฐจึงไม่มีความหมายแค่เพียงการบังคับให้รัฐต้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลเท่านั้น แต่ยังเรียกร้องให้รัฐต้องดำเนินการในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมขึ้นอย่างแท้จริงในสังคมด้วย¹⁴ วัตถุประสงค์ดังกล่าวจะบรรลุได้ก็แต่โดยการสร้างระบบการปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่มีประสิทธิภาพและการยอมรับให้เมืองครุตุการขึ้นมาโดยเฉพาะ (ศาลรัฐธรรมนูญ) ให้องค์กรดังกล่าวพิทักษ์ปกป้องคุณค่าในรัฐธรรมนูญ

8. ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยปัญหาทางกฎหมายในการนำตัวผู้ติดยาเสพติดให้โทษที่มีความผิดปกติทางจิตอันเกิดจากการใช้ยาเสพติดในระยะเวลาอันยาวนานเข้ารักษาตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 แยกพิจารณาประเด็นปัญหาได้ดังนี้

1. วิเคราะห์การป้องกันสังคม การควบคุมผู้ป่วยจิตเวชในสังคม และมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมผู้ป่วยจิตเวชในต่างประเทศและประเทศไทย

การควบคุมผู้ป่วยจิตเวชที่เกิดจากการใช้ยาเสพติดในระยะเวลาอันยาวนาน และก่อเหตุร้ายแรงขึ้นจำนวนมาก ในขณะที่ประมวลกฎหมายยาเสพติดมีมาตรการเพียงให้รักษาผู้ติดยาเสพติดให้หายหรือทุเลาจากอาการต้องการยาเสพติดเท่านั้น แต่พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ก็ได้กำหนดให้ “ความผิดปกติทางจิต” นี้ให้รวมถึงอาการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจากการใช้ยาเสพติดในระยะเวลาอันยาวนานแล้ว ย่อมทำให้พนักงานเจ้าหน้าที่ไม่มีอำนาจดำเนินการตามกฎหมายดังกล่าวได้ จึงควรแก้ไขพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ในส่วนนี้หรือไม่อย่างไร

จากพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 3 บัญญัติว่า “ความผิดปกติทางจิต” หมายความว่า อาการผิดปกติของจิตใจที่แสดงออกมาทางพฤติกรรม อารมณ์ ความคิด ความจำ สติปัญญา ประสาท การรับรู้ หรือการรู้เวลา สถานที่หรือบุคคล รวมทั้งอาการผิดปกติของจิตใจ ที่เกิดจากสุราหรือสารอื่นที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท” จึงทำให้เกิดนิยามคำว่า ความผิดปกติทางจิต ส่วนคำว่า “ผู้ป่วย” หมายความว่า บุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตซึ่งควรได้รับการบำบัดรักษา กล่าวคือ หากผู้ป่วยเช่นว่านั้น เกิดจากอาการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจากสุราหรือสารอื่นที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทจะเข้าเงื่อนไขในกฎหมายฉบับนี้ และได้กำหนดนิยามคำว่า “ภาวะอันตราย” หมายความว่า พฤติกรรมที่บุคคลที่มีความผิดปกติ ทางจิตแสดงออกโดยประการที่น่าจะก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงต่อชีวิต ร่างกาย หรือทรัพย์สินของตนเองหรือผู้อื่น และ “ความจำเป็นต้อง

¹³ บุศรา เข้มทอง, แนวคิดและทฤษฎีพื้นฐานในรัฐธรรมนูญ, สืบค้นวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2568, จาก <https://dl.parliament.go.th/handle/20.500.13072/520895/browse?value=%E0%B8%9A%E0%B8%B8%E0%B8%A8%E0%B8%A3%E0%B8%B2+%E0%B9%80%E0%B8%82%E0%B9%87%E0%B8%A1%E0%B8%97%E0%B8%AD%E0%B8%87&type=author>

¹⁴ เกียรติกร เจริญธนาวัฒน์, หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพฯ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2563).

ได้รับการบำบัดรักษา” หมายความว่า สภาวะของผู้ป่วย ซึ่งขาดความสามารถในการตัดสินใจให้ความยินยอมรับการบำบัดรักษา และต้องได้รับการบำบัดรักษาโดยเร็วเพื่อป้องกันหรือบรรเทามิให้ความผิดปกติทางจิตที่มีความรุนแรง หรือเพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับผู้ป่วยหรือบุคคลอื่น อันหมายถึงการมีอำนาจเข้าระงับเหตุที่เกิดจากผู้ป่วยเป็นจิตเวชได้ทันที รวมทั้งการไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้ป่วยตามมาตรา 20/1 ที่ให้อำนาจคณะกรรมการสถานบำบัดรักษาเป็นผู้ใช้อำนาจแทน ทั้งกำหนดเงื่อนไขคำว่า “บุคคลที่ต้องได้รับการบำบัดรักษา” ตามมาตรา 22 ที่บุคคลในภาวะอันตรายและมีความจำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษาจากแนวคิดในการร่วมกันรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม กฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดให้ผู้พบเห็นบุคคลที่มีพฤติการณ์อันน่าเชื่อว่าเป็นบุคคลในภาวะอันตรายและมีความจำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษา ให้แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจโดยไม่ชักช้า เพื่อให้พนักงานเจ้าหน้าที่เหล่านั้นนำตัวผู้ป่วยจิตเวชไปทำการรักษาบำบัดที่สถานบำบัดรักษา

อีกประการหนึ่ง กฎหมายดังกล่าวข้างต้นยังให้อำนาจแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจมีอำนาจในการนำตัวผู้ที่มีพฤติการณ์อันน่าเชื่อว่าเป็นบุคคลในภาวะอันตรายและมีความจำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษาไปส่งสถานพยาบาลของรัฐ หรือสถานบำบัดรักษาที่อยู่ใกล้โดยไม่ชักช้า เพื่อให้เข้ารับการตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการเบื้องต้น และการนำตัวผู้ผู้นั้นไปเข้ารับการรักษ อาจใช้การผูกมัดร่างกายบุคคลนั้นก็ได้ หากเป็นกรณีที่น่าเชื่อว่าเป็นเพื่อป้องกันการเกิดอันตรายต่อบุคคลอื่น บุคคลอื่น หรือทรัพย์สินของผู้อื่น และในกรณีฉุกเฉิน เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครอง หรือตำรวจได้รับแจ้งจากผู้พบเห็นบุคคลที่มีพฤติการณ์อันน่าเชื่อว่าเป็นบุคคลในภาวะอันตรายและมีความจำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษา หรือเป็นผู้พบเห็นบุคคลดังกล่าวที่มีพฤติการณ์อันน่าเชื่อว่าเป็นบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตซึ่งมีภาวะอันตรายและเป็นอันตรายที่ใกล้จะถึง ให้มีอำนาจนำตัวบุคคลนั้นหรือเข้าไปในสถานที่ใด ๆ เพื่อนำตัวบุคคลนั้น ส่งสถานพยาบาลของรัฐหรือสถานบำบัดรักษาซึ่งอยู่ใกล้โดยไม่ชักช้า เพื่อรับการตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการเบื้องต้นตามมาตรา 27 และถ้าบุคคลนั้นขัดขวางหรือหลบหนีหรือพยายามจะหลบหนี ให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจมีอำนาจใช้วิธีการเท่าที่เหมาะสมและจำเป็นแก่พฤติการณ์ในการนำตัวบุคคลนั้นส่งสถานพยาบาลของรัฐหรือสถานบำบัดรักษาได้ โดยมาตรา 27 กำหนดให้แพทย์อย่างน้อยหนึ่งคนและพยาบาลอย่างน้อยหนึ่งคนที่ประจำสถานพยาบาลของรัฐหรือสถานบำบัดรักษา ตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการเบื้องต้นบุคคลที่มีการนำส่งตามมาตรา 24 มาตรา 25 หรือมาตรา 26 ให้แล้วเสร็จโดยไม่ชักช้า ทั้งนี้ ต้องไม่เกินสี่สิบแปดชั่วโมงนับแต่เวลาที่บุคคลนั้นมาถึงสถานพยาบาลของรัฐหรือสถานบำบัดรักษา การตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการเบื้องต้นดังกล่าวให้แพทย์มีอำนาจตรวจวินิจฉัย และบำบัดรักษาเพียงเท่าที่จำเป็นตามความรุนแรงของอาการเพื่อประโยชน์แก่สุขภาพของบุคคลนั้น ในกรณีที่ผลการตรวจ ปรากฏว่าบุคคลนั้นจำเป็นต้องได้รับการตรวจวินิจฉัย และประเมินอาการโดยละเอียดจากคณะกรรมการสถานบำบัดรักษาให้พนักงานเจ้าหน้าที่ส่งตัวบุคคลนั้นพร้อมกับรายงานผลการตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการเบื้องต้นเพื่อเข้ารับการตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการโดยละเอียดตามมาตรา 29

ขณะเดียวกัน คณะกรรมการสถานบำบัดรักษามีอำนาจในการกำหนดให้ผู้นั้นต้องเข้ารับการบำบัดรักษา หรือกำหนดเงื่อนไขใด ๆ ได้ตามมาตรา 29 กล่าวคือ “เมื่อสถานบำบัดรักษารับบุคคลที่พนักงานเจ้าหน้าที่ นำส่งตามมาตรา 27 วรรคสาม หรือแพทย์นำส่งตามมาตรา 28 แล้วแต่กรณี ให้คณะกรรมการสถาน บำบัดรักษาตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการบุคคลนั้นโดยละเอียดภายในสามสิบวันนับแต่วันที่รับตัวบุคคลนั้นไว้ ในกรณีที่คณะกรรมการสถานบำบัดรักษา เห็นว่าบุคคลนั้นมีลักษณะตามมาตรา 22 ให้มีคำสั่งอย่างใดอย่าง หนึ่ง ดังต่อไปนี้ (1) ให้บุคคลนั้นต้องเข้ารับการบำบัดรักษาในสถานบำบัดรักษา (2) ให้บุคคลนั้นต้องรับการ บำบัดรักษา ณ สถานที่อื่นนอกจากสถานบำบัด รักษาเมื่อบุคคลนั้นไม่มีภาวะอันตราย ทั้งนี้ จะกำหนดเงื่อนไขใด ๆ ที่จำเป็นเกี่ยวกับการบำบัดรักษาให้บุคคลนั้น หรือผู้รับดูแลบุคคลนั้นต้องปฏิบัติตามด้วยก็ได้ “วรรคสอง” ให้นำความ ในมาตรา 27 วรรคสองมาใช้บังคับกับการตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการตามวรรคหนึ่งโดยอนุโลม “วรรคสาม” หลักเกณฑ์และวิธีการในการพิจารณาและมีคำสั่งตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามที่คณะกรรมการกำหนด โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษาและหากผู้ป่วยหลบหนีออกนอกเขตสถานพยาบาลของรัฐหรือสถาน บำบัดรักษา มาตรา 33 มีบทกำหนดเงื่อนไข คือ “ในกรณีที่ผู้ป่วยหลบหนีออกนอกเขตสถานพยาบาลของรัฐ หรือสถานบำบัดรักษา ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ประสานงานกับพนักงานฝ่ายปกครอง หรือตำรวจและญาติเพื่อ ติดตามบุคคลนั้นกลับมาที่สถานพยาบาลของรัฐหรือ สถานบำบัดรักษา ทั้งนี้ มิให้นับระยะเวลาที่บุคคลนั้น หลบหนีเข้าในกำหนดระยะเวลาตามมาตรา 27 มาตรา 29 หรือมาตรา 30 แล้วแต่กรณี” วรรคสอง “ให้นำ ความในมาตรา 46 มาใช้บังคับกับการติดตามผู้ป่วยที่หลบหนีตามวรรคหนึ่งโดยอนุโลม”

มีบทบัญญัติเกี่ยวกับผู้ป่วยคดี กล่าวคือ ตามมาตรา 35 วรรคหนึ่ง “ภายใต้บังคับมาตรา 14 วรรคหนึ่ง แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลส่งผู้ต้องหาหรือจำเลยไปรับการตรวจที่ สถานบำบัดรักษา พร้อมทั้งรายละเอียดพฤติการณ์แห่งคดี” วรรคสอง “เมื่อสถานบำบัดรักษารับผู้ต้องหาหรือ จำเลยไว้แล้ว ให้จิตแพทย์ตรวจวินิจฉัยความผิดปกติทางจิตและทำความเข้าใจเพื่อประกอบการพิจารณาของ พนักงานสอบสวนหรือศาลว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่ แล้วรายงานผลการตรวจวินิจฉัย และประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีให้พนักงานสอบสวนหรือศาลทราบภายในสี่สิบห้าวันนับแต่วันที่รับ ผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ และอาจขยายระยะเวลาได้อีกไม่เกินสี่สิบห้าวัน” วรรคสาม “เพื่อประโยชน์ในการประเมิน ความสามารถในการต่อสู้คดี ให้สถานบำบัดรักษามีอำนาจเรียกเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องหาหรือจำเลยจาก สถานพยาบาลอื่นได้” วรรคสี่ “ให้นำความในมาตรา 27 วรรคสอง มาใช้บังคับกับการตรวจวินิจฉัยความผิดปกติ ทางจิตตามวรรคสองโดยอนุโลม” วรรคห้า “ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกคุมขัง และมีความจำเป็นต้องรับ ผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ในสถานบำบัดรักษาเพื่อการสังเกตอาการ ตรวจวินิจฉัย บำบัดรักษา และประเมิน ความสามารถในการต่อสู้คดี สถานบำบัดรักษาอาจขอให้พนักงานสอบสวนหรือศาลกำหนดวิธีการเพื่อป้องกันการ หลบหนีหรือเพื่อป้องกันอันตรายก็ได้” วรรคหก “หลักเกณฑ์และวิธีการในการรายงานผลการตรวจวินิจฉัย และประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีตามวรรคสองให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด” ในส่วน นี้ก็สร้างปัญหาทางกฎหมายให้แก่ผู้ปฏิบัติเช่นกัน ด้วยเหตุว่า เมื่อพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 กำหนดคำนิยามว่า “ความผิดปกติทางจิต” หมายความว่า อาการผิดปกติของจิตใจที่แสดงออกมาทาง

พฤติกรรม อารมณ์ ความคิด ความจำ สติปัญญา ประสาทการรับรู้ หรือการรู้เวลา สถานที่หรือบุคคล รวมทั้งอาการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจากสุราหรือสารอื่นที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทแล้ว อาการจิตเภทที่เกิดจากการใช้ยาเสพติดในระยะเวลานาน ซึ่งอาจรวมกับการใช้ยาเสพติดต่อเนื่อง ไม่เป็นสิ่งที่กฎหมายดังกล่าวสื่อในความหมายของคำว่า “ความผิดปกติทางจิต” ที่อาจก่อให้เกิดปัญหาทางในการบังคับใช้ทางกฎหมายของพนักงานเจ้าหน้าที่ที่ใช้อำนาจเกี่ยวกับการควบคุม จับตัวเนื้อตัวร่างกายของผู้ป่วยได้

หากพิจารณาจากผลแห่งการเกิดภาวะ “ความผิดปกติทางจิต” ของผู้ใช้ยาเสพติดในระยะเวลานานซึ่งอาจรวมกับการใช้ยาเสพติดอย่างต่อเนื่องนี้ ก่อให้เกิดความไม่สงบสุขในสังคม และอาจก่อให้เกิดอันตรายแก่สมาชิกในสังคมได้ ทั้งอาจทำให้เกิดอาชญากรรมร้ายแรงต่อเนื่องจากเหตุการณ์ดังกล่าวได้ ซึ่งหากรัฐไม่มีมาตรการในการป้องกันมิให้เหตุร้ายดังกล่าวขยายตัว ทำให้เกิดอาชญากรรมร้ายแรงเกี่ยวกับชีวิตร่างกาย หรือทรัพย์สินได้ อาจเกิดเหตุร้ายแรงขึ้นได้ ทั้งที่รัฐสามารถสร้างมาตรการป้องกันได้ จากแนวคิดทฤษฎีทางนิติศาสตร์ในส่วนเกี่ยวกับการป้องกันอาชญากรรมที่สำคัญ คือ ทฤษฎีสามเหลี่ยมอาชญากรรม (Crime Triangle Theory) ที่มีองค์ประกอบสำคัญในการเกิดอาชญากรรมที่มี ผู้กระทำความผิด/คนร้าย (Offender) เหยื่อ (Victim)/ เป้าหมาย (Target) และโอกาส (Opportunity) ในการกระทำความผิด และหากปิดองค์ประกอบข้อหนึ่งข้อใดออกไป อาชญากรรมก็จะไม่เกิดขึ้น ทั้งรูปแบบแนวคิดการป้องกันอาชญากรรมของ Brantingham & Faust (1976) ให้พิจารณาจากกลุ่มคนที่มีความเสี่ยงในการประกอบอาชญากรรม อันหมายถึงผู้ป่วยจิตเวช ที่เกิดจากการใช้ยาเสพติดในระยะเวลานานว่า มีการเข้าควบคุม ดูแล สังเกต หรือส่งตัวไปรักษาบำบัดในอาการจิตเวชหรือไม่ การค้นหาแนวทางป้องกันอาชญากรรมดังกล่าว เพื่อมุ่งเป้าไปยังปัจจัยทางสังคมและสภาพแวดล้อมที่เพิ่มความเสี่ยงต่อการเกิดอาชญากรรม ความไร้ระเบียบ และการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม และเน้นแนวทางป้องกันอาชญากรรมเชิงสังคม (Social Approach) ที่เป็นการให้ความสำคัญกับเหตุสำหรับผู้ป่วยจิตเวชเกิดจากการติดยาเสพติดได้ศึกษากฎหมายต่างประเทศไว้ 4 ประเทศ ดังนี้

1) ประเทศญี่ปุ่น ในกฎหมาย Narcotics and Psychotropics Control Act (Act No. 14 of March 17, 1953)¹⁵ ใน Chapter V Measures for Narcotics Addicts (Articles 58-2 to 58-19) ได้กำหนดให้สถานพยาบาลสำหรับบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดเป็นสถานที่บำบัดรักษาผู้ป่วยติดยาเสพติด ทั้ง Narcotics and Psychotropics Control Act มาตรา 58-7 ได้บัญญัติว่า “อำนาจหน้าที่ของแพทย์ผู้ตรวจสอบรักษาผู้ติดยาเสพติดให้รวมถึงผู้ป่วยจิตเวชตาม Act on Mental Health and Welfare for Persons with Mental Disorders or Disabilities (Act No. 123 of May 1, 1950) มาตรา 19-4 ด้วย” ซึ่งได้บัญญัติว่า ผู้ป่วยทางจิตหรือป่วยเพราะความพิการทางจิต หมายถึง ผู้ป่วยโรคจิตเวช ผู้ติดยาเสพติดอย่างรุนแรง ผู้ที่ต้องพึ่งพาหรือใช้วัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ผู้พิการทางสติปัญญา ผู้ป่วยโรคจิต หรือผู้พิการทางจิตในรูปแบบต่าง ๆ พบว่าในญี่ปุ่นทำการรักษาผู้ติดยาเสพติดให้โทษทั้งที่ไม่มีอาการจิตเวชและมีอาการจิตเวชภายใต้กฎหมายเดียวกันได้ ด้วยเหตุนี้คำนิยามครอบคลุมถึงอาการดังกล่าว ซึ่งการรักษาแบ่งออกเป็นเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล

¹⁵ Japan JP, *Narcotics and Psychotropics Control Act 1953*, Retrieved July 15, 2024 from <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/2849>

โดยสมัครใจ และโดยไม่สมัครใจ ตาม Act on Mental Health and Welfare for Persons with Mental Disorders or Disabilities ได้ให้อำนาจแก่ผู้ให้การรักษาในการควบคุมตัวผู้ป่วยได้ภายใน 72 ชั่วโมงตามมาตรา 21(3) และสามารถควบคุมตัวแบบใช้กำลังกรณีที่เป็นเพื่อป้องกันผู้อื่นตามมาตรา 21(4) และตามอำนาจของแพทย์ผู้ให้การรักษาที่ได้รับใบอนุญาตตาม Medical Practitioners' Act (Act No. 201 of 1948) ให้อำนาจแพทย์ในการนำผู้ป่วยเข้ารับรักษาตัวที่โรงพยาบาลโดยผู้ป่วยนั้นไม่ยินยอมได้

2) ประเทศแคนาดาใน Mental Health Act 1990, Section 7¹⁶ ของมลรัฐออนตาริโอในแคนาดาให้คำนิยาม “ความผิดปกติทางจิต” หมายความว่า โรคหรือความพิการของจิตใจ (ปัญหาทางจิต) มาตรา 15 บัญญัติว่า (1) ในกรณีที่แพทย์ตรวจบุคคลและมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าบุคคลนั้น (ก) ช่มชู้หรือพยายามหรือช่มชู้หรือพยายามทำร้ายร่างกายตนเอง (ข) ประพฤติตนหรือประพฤตินรุนแรงต่อบุคคลอื่น หรือได้ก่อให้เกิดหรือทำให้ผู้อื่นกลัวว่าจะเกิดอันตรายแก่กาย หรือ (ค) ได้แสดงหรือแสดงการขาดความสามารถในการดูแลตนเอง นอกจากนี้ แพทย์มีความเห็นว่าบุคคลนั้นกำลังทุกข์ทรมานจากความผิดปกติทางจิตของธรรมชาติหรือคุณภาพที่น่าจะส่งผลให้ (ง) อันตรายต่อร่างกายอย่างร้ายแรงต่อบุคคล (จ) อันตรายร้ายแรงต่อร่างกายต่อบุคคลอื่น หรือ (ฉ) ความบกพร่องทางร่างกายอย่างร้ายแรงของบุคคล พบว่ากฎหมายดังกล่าวได้ให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานตำรวจในการดำเนินการแก่ผู้ป่วยเป็นจิตเวช โดยมาตรา 17 บัญญัติว่า “การกระทำของเจ้าหน้าที่ตำรวจในกรณีที่เจ้าหน้าที่ตำรวจมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าบุคคลใดกระทำการหรือกระทำการอันไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยและมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าบุคคลนั้น (ก) ช่มชู้หรือพยายามหรือกำลังช่มชู้หรือพยายามทำให้ตนเองได้รับอันตรายแก่ร่างกาย (ข) ประพฤติหรือมีพฤติการณ์รุนแรงต่อบุคคลอื่น หรือทำให้หรือทำให้ผู้อื่นเกรงกลัวต่ออันตรายแก่กาย หรือ (ค) ได้แสดงหรือขาดความสามารถในการดูแลตัวเอง และนอกจากนั้นเจ้าพนักงานตำรวจเห็นว่าบุคคลนั้นมีความผิดปกติทางจิตในลักษณะหรือลักษณะอันน่าจะส่งผลให้ (ง) การทำร้ายร่างกายบุคคลอย่างร้ายแรง (จ) การทำร้ายร่างกายผู้อื่นอย่างร้ายแรง หรือ (ฉ) ความบกพร่องทางร่างกายอย่างร้ายแรงของบุคคล และการดำเนินการตามมาตรา 16 นั้นจะเกิดอันตราย เจ้าพนักงานตำรวจอาจนำตัวผู้ถูกคุมขังไปยังสถานที่อันสมควรเพื่อให้แพทย์ตรวจ เห็นได้ว่า กฎหมายในมลรัฐออนตาริโอ ในแคนาดาจึงครอบคลุมถึงอาการจิตเวชที่เกิดจากการใช้ยาเสพติด และมีอาการรุนแรง อันเป็นเหตุที่น่าเชื่อว่าอาจเกิดความรุนแรงในอาชญากรรมได้ ซึ่งกฎหมายให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานของรัฐในการดำเนินการควบคุมเหตุการณดังกล่าวและให้นำตัวผู้ป่วยจิตเวชเข้ารับการรักษาได้

3) สาธารณรัฐสิงคโปร์ มี Mental Health (Care And Treatment) Act 2008¹⁷ ได้กำหนดนิยามคำว่า “Mental Disorder” หมายถึง ความเจ็บป่วยทางจิตหรือความผิดปกติอื่นใดหรือความพิการของจิตใจ และ “ความผิดปกติทางจิต” และมาตรา 7 (1) บัญญัติว่า “ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจทุกคนหรือเจ้าหน้าที่

¹⁶ Canada CD, Mental Health Act 1990. Retrieved July 28,2024, from https://www-ohrc-on.ca.translate.goog/en/policy-preventing-discrimination-based-mental-health-disabilities-and-addictions/4-recognizing-mental-health-disabilities-and-addictions?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=th&_x_tr_hl=th&_x_tr_pto=sc#_ednref37

¹⁷ Republic of Singapore SP, Mental Health Act 2008, Retrieved March 25,2024, from <https://sso.agc.gov.sg/Act/MHCTA2008>

ตำรวจพิเศษที่จะต้องจับกุมบุคคลใดก็ตามที่เชื่อว่าเป็นอันตรายต่อตนเองหรือผู้อื่น และอันตรายดังกล่าวมีเหตุอันควรสงสัยว่ามีสาเหตุมาจากความผิดปกติทางจิตและนำบุคคลนั้นไปพร้อมกับรายงานข้อเท็จจริงแห่งคดีโดยมิชักช้า ซึ่งสาธารณรัฐสิงคโปร์ใช้กฎหมายดังกล่าวในการควบคุมผู้ป่วยเป็นจิตเวชไม่ว่าจะเกิดจากสาเหตุใด

4) สาธารณรัฐเกาหลีใต้ มี Act on Welfare of Persons with Disabilities (ฉบับที่ 8367 ค.ศ. 2007)¹⁸ ได้กำหนดในมาตรา 2 ว่า“ผู้พิการ” หมายถึง ผู้ที่ขัดขวางหรือไม่ยอมรับในความเป็นจริงในระยะหนึ่งในชีวิตประจำวัน หรือในกิจกรรมของสังคม หรือป่วยเป็นโรคจิต หรือบุคคลที่มีลักษณะตามประกาศของประธานาธิบดีที่อยู่ในกรอบข้อเท็จจริงดังนี้ ความพิการทางกายภาพ หมายถึงความพิการที่เกิดแต่ร่างกายหรืออวัยวะ และความพิการที่เกิดจากจิตใจ เป็นอาการที่เกิดจากการผิดปกติจากการพัฒนาทางจิตใจ หรือการผิดปกติทางจิต ซึ่งสาธารณรัฐเกาหลีใต้ได้กำหนดคำว่าผู้พิการให้หมายความรวมทั้งผู้ป่วยทางจิตไม่ว่ามาจากเหตุใด ดังนั้น หากปรากฏผู้ป่วยจิตเวชที่เกิดจากการใช้ยาเสพติดในระยะเวลานานหรืออาจร่วมกับการใช้ยาเสพติดต่อเนื่อง สาธารณรัฐเกาหลีใต้ก็ใช้กฎหมายดังกล่าวในการระงับยับยั้งเหตุการณ์ได้โดยเจ้าพนักงานของรัฐ

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการป้องกันอาชญากรรมและกฎหมายต่างประเทศ ประกอบพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 แล้ว พบว่า ปัญหาทางกฎหมายที่เกิดขึ้นในการควบคุม ระงับ ยับยั้ง ความรุนแรงจากการกระทำของผู้ป่วยจิตเวชอันสืบเนื่องจากการใช้ยาเสพติดในระยะนาน ประกอบกับการใช้ยาเสพติดต่อเนื่อง เกิดจากการบัญญัติค่านิยม “ความผิดปกติทางจิต” หมายความว่า อาการผิดปกติของจิตใจที่แสดงออกมาทางพฤติกรรม อารมณ์ ความคิด ความจำ สติปัญญา ประสาท การรับรู้ หรือการรู้เวลา สถานที่หรือบุคคล รวมทั้งอาการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจากสุราหรือสารอื่นที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท อันทำให้เจ้าพนักงานของรัฐไม่อาจใช้อำนาจทางปกครองในการดำเนินการแก่ผู้ป่วยจิตเวชด้วยสาเหตุจากยาเสพติดให้โทษได้ ด้วยเหตุหลัก “นิติรัฐ” ที่รัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐจะใช้อำนาจนอกเหนือจากที่กฎหมายบัญญัติไม่ได้ เมื่อผู้ติดยาเสพติดถูกมองว่าเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูง จำเป็นต้องใช้กลไกการป้องกันตามทฤษฎีสามเหลี่ยมอาชญากรรมผ่านมาตรการทางกฎหมายพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ที่มีมาตรการสำคัญคือ การระงับเหตุและบำบัดรักษาโดยไม่สมัครใจ หากผู้ป่วยอยู่ในภาวะอันตราย หรือความจำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษา กฎหมายฉบับนี้ให้อำนาจเจ้าหน้าที่รัฐ ตำรวจ ฝ่ายปกครอง พนักงานเจ้าหน้าที่ ให้นำตัวผู้ป่วยเข้าสู่กระบวนการรักษาควบคุมตัวได้ทันทีเพื่อทำหน้าที่ที่ต้องประกอบ คือ โอกาส ในการก่ออาชญากรรม เนื่องจากบุคคลที่มีแนวโน้มเป็นอันตรายจะถูกนำตัวออกจากสภาพแวดล้อมที่อาจก่อเหตุร้ายแรงไปยังสถานบำบัดรักษา

แม้พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 3 จะครอบคลุมถึงอาการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจากสารเสพติด แต่ข้อความในงานวิจัยชี้ให้เห็นว่า การบังคับใช้ในทางปฏิบัติยังมีปัญหาเพราะพนักงานเจ้าหน้าที่อาจตีความว่าอาการจิตเภทเรื้อรังจากการใช้ยาเสพติดนาน ๆ ไม่อยู่ในความหมายของ ความผิดปกติทางจิตที่มีอำนาจควบคุมตามหลักนิติรัฐ ดังนี้ เห็นควรแก้ไขค่านิยม ความผิดปกติทางจิตในพระราชบัญญัติสุขภาพจิต

¹⁸ ACT ON WELFARE OF PERSONS WITH DISABILITIES (ฉบับที่ 8367 ค.ศ. 2007), Retrieved March 25,2024, from https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=68841&type=part&key=38

พ.ศ. 2551 ให้ครอบคลุมถึงอาการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจากการใช้ยาเสพติดในระยะเวลาอันยาวนานหรือต่อเนื่องอย่างชัดเจน เพื่อให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานรัฐในการควบคุมตัวและระงับเหตุตามมาตรการป้องกันอาชญากรรมที่กฎหมายกำหนดไว้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของกฎหมายในญี่ปุ่น แคนาดา เกาหลีใต้ และสิงคโปร์ดังกล่าวไว้แล้ว

2. ควรมิกฎหมายบัญญัติกำหนดหน้าที่ให้แก่ผู้ปกครองดูแลผู้ป่วยจิตเวชที่เกิดจากการใช้ยาเสพติดในระยะเวลาอันยาวนาน ให้แจ้งแก่เจ้าพนักงานเพื่อให้ นำตัวไปรักษาหรือไม่ อย่างไร การควบคุมหรือดูแลบุคคลวิกลจริตตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 373 บัญญัติว่า “ผู้ใดควบคุมดูแลบุคคลวิกลจริตปล่อยปละละเลยให้บุคคลวิกลจริตนั้นออกเที่ยวไปโดยลำพัง ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าพันบาท” ประกอบกับคำพิพากษาฎีกาที่ 490/2509 (ประชุมใหญ่) มีความเห็นว่า “คนวิกลจริต” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้นมิได้หมายถึงบุคคลที่มีจิตผิดปกติเท่านั้น แต่หมายรวมถึงบุคคลที่มีอาการผิดปกติเพราะสติวิปลาสขาดความรู้สึก ขาดความรู้สึกละเลยและรับผิดชอบ เพราะบุคคลดังกล่าวไม่สามารถประกอบกิจการงานของตนหรือกิจการส่วนตัวของตนได้ เช่น มีอาการเจ็บป่วยเป็นอัมพาต ไม่สามารถที่จะจัดกิจการต่าง ๆ ของตนได้ตามปกติก็จัดเป็นบุคคลวิกลจริตเช่นเดียวกัน

ปัจจุบันมีผู้ป่วยเป็นจิตเวชจำนวนมากที่อยู่ร่วมกับสมาชิกของสังคม ทั้งเป็นผู้ป่วยจิตเวชแบบไม่แสดงอาการหากไม่ถูกกระตุ้น และแบบแสดงออก ทำให้เกิดภาวะความกังวลแก่สมาชิกในสังคม ยิ่งมีผู้ป่วยจิตเวชที่เกิดจากการใช้ยาเสพติดในระยะเวลาอันยาวนาน หรืออาจร่วมกับการใช้ยาเสพติดต่อเนื่องมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น มีข่าวอาชญากรรมในปัจจุบันได้รายงานถึงความรุนแรงจากการกระทำผิดของผู้ป่วยในลักษณะนี้มากขึ้น ซึ่งมาตรการทางประมวลกฎหมายอาญามาตรา 373 ดังกล่าวกำหนดเพียงให้ผู้ปกครองควบคุมบุคคลวิกลจริตอันหมายถึง ผู้ป่วยทางจิตเวชเท่านั้น มิได้ขยายไปถึงหน้าที่ในการแจ้งพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อให้ดำเนินการนำตัวผู้ป่วยดังกล่าวไปรับการรักษา ในขณะที่มาตรการของประมวลกฎหมายยาเสพติดก็ได้ครอบคลุมไปถึงหน้าที่ของผู้ปกครองในการแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ในขณะเดียวกันตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 23 บัญญัติว่า “ผู้ใดพบบุคคลซึ่งมีพฤติการณ์อันน่าเชื่อว่าบุคคลนั้นมีลักษณะตามมาตรา 22 ให้แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจโดยไม่ชักช้า” ซึ่งมาตรา 22 กำหนดลักษณะบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตที่ต้องได้รับการรักษา คือ มีภาวะอันตราย (ภาวะอันตราย” หมายความว่า พฤติกรรมที่บุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตแสดงออกโดยประการที่น่าจะก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงต่อชีวิต ร่างกาย หรือทรัพย์สินของตนเองหรือผู้อื่น) และมีความจำเป็นต้องได้รับการรักษาและบำบัดอย่างเร่งด่วน

การที่สมาชิกในสังคมต้องมีหน้าที่ในการรักษาความปลอดภัยในสังคมให้พ้นจากผู้ป่วยทางจิตเวชนั้นเป็นไปตามแนวคิดทฤษฎีโครงสร้าง – หน้าที่นิยม (Structural & Functionalism Theory) โดยอ็อกส์ คอมท์ (August Comte) และเฮอริท สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) ได้เสนอความเห็นในทำนองเดียวกันว่า สังคมประกอบด้วยโครงสร้างต่าง ๆ หลายส่วน เช่นเดียวกับร่างกายของมนุษย์ที่ประกอบด้วยอวัยวะต่าง ๆ โครงสร้างแต่ละส่วนเหล่านี้จะทำหน้าที่แตกต่างกันออกไปอย่างชัดเจนแต่ประสานสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ สังคมจะดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุขหรือมีดุลยภาพ (Equilibrium) และโครงสร้างของสังคมจะเพิ่มความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดความหลากหลายและแตกต่างไปจากโครงสร้างเดิมเสมอ และประสานสัมพันธ์กับโครงสร้างอื่นด้วย

สอดคล้องกับเอมีลี เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) ได้เสนอเรื่องการมีดุลยภาพของสังคมว่าเกิดจากการยึดเหนี่ยวทางสังคม (Social Solidarity) โดยในสังคมขนาดเล็กที่มีโครงสร้างง่าย ๆ จะมีการยึดเหนี่ยวทางสังคมโดยยึดถือค่านิยม จารีต ประเพณี ความคิด ความเชื่อ เจตคติแบบเดียวกัน (Mechanical Solidarity) ส่วนสังคมขนาดใหญ่ที่มีโครงสร้างซับซ้อน การยึดเหนี่ยวทางสังคมจะเป็นไปตามสถานภาพและบทบาทที่บุคคลดำรงอยู่ (Organic Solidarity) การยึดเหนี่ยวทางสังคมจะเปลี่ยนแปลงจากแบบแรกไปเป็นแบบที่สอง ตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงจากสังคมที่มีโครงสร้างง่าย ๆ ไปสู่สังคมที่มีโครงสร้างซับซ้อนเสมอ

เมื่อพิจารณาแนวคิดของทาลคอต พาร์สัน (Talcott Parson)¹⁹ เสนอแนวคิดเกี่ยวกับองค์การทางสังคมมนุษย์เข้าไปอยู่ในสังคมและรวมกันว่าเป็นองค์การด้วยความสมัครใจ เป็นการตัดสินใจกระทำทางสังคมของบุคคลจะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำ เป้าหมาย วิธีการที่เลือกใช้สถานการณ์ที่ผู้กระทำต้องเลือกวิธีใดวิธีหนึ่งซึ่งสร้างเงื่อนไขให้สมาชิกในสังคมต้องมีหน้าที่ในการร่วมมือกันในการคุ้มครองสังคมจึงเกิดภาระหน้าที่ตามกฎหมายที่ให้สมาชิกทุกคนต้องปฏิบัติตามร่วมกัน กำหนดความรับผิดชอบทางอาญาให้แก่สมาชิกของสังคมที่ไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย เป็นไปตามแนวคิดคุณธรรมทางกฎหมายที่คำนึงถึงประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองหรืออาจหมายถึง สภาวะที่พึงปรารถนาในทางสังคมที่กฎหมายต้องการประกันจากการล่วงละเมิด แต่หากพิจารณาเจตนารมณ์ของกฎหมายแล้ว โดยความหมายของคุณธรรมทางกฎหมายเน้นถึง สภาวะความนึกคิดที่เป็นนามธรรม ซึ่งบทบัญญัติแห่งกฎหมายแต่ละฐานต้องการมุ่งคุ้มครองประโยชน์ มิใช่วัตถุที่เป็นรูปร่างหรือบุคคลเท่านั้น อันเป็นที่มาของความผิดฐานต่าง ๆ ในกฎหมายอาญาเป็นไปตามทฤษฎีอาญา และกฎหมายอาญาสารบัญญัติ ที่กำหนดเงื่อนไขความรับผิดชอบทางอาญาว่า การกระทำใดบ้าง ซึ่งควรเป็นความผิดตามกฎหมายอาญาหรือไม่

สำหรับการบัญญัติกฎหมายเพื่อกำหนดความผิดว่า การกระทำใดบ้างของบุคคลในสังคมควรเป็นความผิดตามกฎหมาย กล่าวคือ ถ้าหากการกระทำนั้นเป็นที่เห็นชัดในหมู่ชนส่วนมากกว่าเป็นการกระทำที่กระทบกระเทือนต่อสังคม หมู่ชนส่วนมากมิได้ให้อภัยแก่การกระทำเช่นนั้น หรือถ้าการกระทำผิดดังกล่าวเป็นความผิดอาญาแล้วจะไปขัดแย้งกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษกับการกระทำดังกล่าวจะไม่มีผลทำให้เกิดการใช้กระบวนการนั้นอย่างเกินขีดความสามารถทั้งทางด้านคุณภาพ ปริมาณ และไม่มีมาตรการควบคุมอย่างสมเหตุสมผลอื่น ๆ แล้ว นอกจากการใช้กฎหมายอาญากับกรณีที่เกิดขึ้น ประกอบกับหลักเกณฑ์ว่าด้วยการใช้กฎหมายอาญาต้องมีข้อจำกัด เนื่องจากกฎหมายอาญาเป็นกฎหมายซึ่งจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคล การใช้กฎหมายอาญาจึงต้องใช้อย่างจำกัดเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม และมีความเหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ โดยมีสาระสำคัญ เช่น รัฐไม่ควรใช้กฎหมายอาญาลงโทษความประพฤติที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายหรือไม่มีพิษภัย ทั้งนี้ เป็นไปตามคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 (Declaration of the Rights of the Man and of the Citizen of 1789) กำหนดรายละเอียดเรื่องการกำหนดโทษอาญาไว้ในข้อ 4 ข้อ 5 และข้อ 8²⁰

¹⁹ Talcott Parson, *Psychology 104: Social Psychology Social Action Theory: Origins & Examples | What is Social Action Theory?*, Retrieved March 25, 2024, from <https://study.com/learn/lesson/social-action-theory-origins-examples.html>

²⁰ ประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789, Declaration of the Rights of the Man and of the Citizen of 1789, Retrieved March 25, 2024, <https://library.nhrc.or.th/media/7923>

จากการสำรวจกฎหมายต่างประเทศพบว่า ในประเทศญี่ปุ่น จาก Act on Mental Health and Welfare for Persons with Mental Disorders or Disabilities มาตรา 3 ได้กำหนดหน้าที่ให้แก่พลเมือง คือ ทุกคนต้องมุ่งมั่นในการรักษาและปรับปรุงสภาพจิตของตนให้อยู่ในสภาพดี มีความเข้าใจในอาการป่วยเป็น พิกการทางจิต พิกการทางสติปัญญาและสนับสนุนความพยายามเอาชนะอาการป่วย และแสวงหาการบูรณาการ ในวิธีการต่าง ๆ ในสังคม ส่วนสาธารณรัฐเกาหลีใต้ พบว่า Act on Welfare of Persons with Disabilities มาตรา 5 กำหนดให้มีความรับผิดชอบของรัฐ รัฐบาลท้องถิ่น และพลเมืองมีหน้าที่รับผิดชอบในการร่วมมือเพื่อป้องกัน และตรวจหาความผิดปกติการแต่เนิ่น ๆ ขณะที่สาธารณรัฐสิงคโปร์ มี Mental Health (Care and Treatment) Act 2008 มาตรา 8 ญาติหรือบุคคลอื่นใดที่กล่าวถึงในอนุมาตรา (3) มีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องแสดง ผู้ป่วยจิตเภทเพื่อให้เจ้าหน้าที่ตำรวจตรวจสอบ และในกรณีที่ญาติหรือบุคคลอื่นปฏิเสธไม่ทำเช่นนั้นจะมีความผิดและต้องรับผิดชอบโทษปรับไม่เกิน 4,000 ดอลลาร์สิงคโปร์ ส่วนประเทศแคนาดา พบว่า Mental Health Act R.S.O. 1990, Chapter M.7 ของมลรัฐออนตาริโอ มาตรา 15 ได้ให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานตำรวจในการดำเนินการ แก่ผู้ป่วยเป็นจิตเภท โดยมาตรา 17 กำหนดว่าการกระทำของเจ้าหน้าที่ตำรวจในกรณีที่เจ้าหน้าที่ตำรวจมีเหตุ อันควรเชื่อได้ว่าบุคคลใดกระทำการหรือกระทำการอันไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยและมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่า บุคคลนั้น (ก) ชูเชื้อหรือพยายามหรือกำลังชูเชื้อหรือพยายามทำให้ตนเองได้รับอันตรายแก่ร่างกาย (ข) ประพฤติหรือมีพฤติกรรมรุนแรงต่อบุคคลอื่น หรือทำให้หรือทำให้ผู้อื่นเกรงกลัวต่ออันตรายแก่กาย

ดังนั้น เมื่อพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ได้กำหนดให้พนักงานเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจในการควบคุม ผู้ป่วยจิตเภทตามเงื่อนไขดังกล่าวได้ในมาตรา 23 ว่า “ผู้ใดพบบุคคลซึ่งมีพฤติกรรมอันน่าเชื่อว่าบุคคลนั้นมี ลักษณะตามมาตรา 22 ให้แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจโดยไม่ชักช้า” แต่มาตรการ ดังกล่าวก็มีได้กำหนดความรับผิดชอบแก่ผู้พบเห็นด้วย จึงทำให้มาตรการในการควบคุมผู้ป่วยจิตเภทดังกล่าวยังขาด ประสิทธิภาพ การกำหนดเงื่อนไขความรับผิดชอบทางอาญาให้แก่สมาชิกในสังคมเพื่อให้มีหน้าที่ในการร่วมกันดูแล สังคมของตนให้พ้นไปจากการคุกคามของผู้ป่วยทางจิตเภท โดยเฉพาะอาการป่วยที่เกิดจากการใช้ยาเสพติด ในระยะเวลานาน หรืออาจร่วมกับการใช้ยาเสพติดอย่างต่อเนื่องอันทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยในสังคมและ เกิดอันตรายแก่สมาชิกในสังคมได้ จึงถือเป็นภารกิจสำคัญที่รัฐต้องดำเนินการให้ทุกคนมีจิตสำนึกในการร่วมกัน ป้องกันสังคมผ่านการตรากฎหมายอาญานั้นเอง ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาพระราชบัญญัติหลักเกณฑ์การจัดทำร่าง กฎหมายและการประเมินผลสัมฤทธิ์ ของกฎหมาย พ.ศ. 2562 มาตรา 21 ประกอบคำแนะนำของ คณะกรรมการพัฒนากฎหมาย เรื่องการกำหนดโทษอาญาในกฎหมายแล้ว เห็นว่าแนวคิดในการกำหนดโทษ อาญาในกฎหมายสำหรับการกระทำความผิดจะต้องยึดหลักเกณฑ์ดังกล่าว

จากข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย ประกอบกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับ กำหนดหน้าที่ให้แก่ ผู้ปกครอง ดูแลผู้ป่วยจิตเวชที่เกิดจากการใช้ยาเสพติดในระยะเวลานาน เห็นควรให้บุคคลที่เป็นผู้ปกครอง หรือ ผู้ดูแลผู้ป่วยจิตเวชจะโดยกฎหมายหรือโดยพฤตินัยก็ตาม และไม่ว่าผู้ป่วยจะมีภาวะอันตรายหรือไม่ การรักษาผู้ติดยาเสพติดที่มีความผิดปกติทางจิตต้องใช้เวลานานและต้องมีความอดทน การทำงานร่วมกันระหว่างแพทย์ ผู้เชี่ยวชาญ ด้านสุขภาพจิต และครอบครัวจึงเป็นสิ่งสำคัญมากในการฟื้นฟูผู้ป่วยให้กลับมาใช้ชีวิตได้อย่างปกติ

จำเป็นต้องกำหนดให้ผู้ปกครองดูแลดังกล่าว มีหน้าที่ในการแจ้งให้เจ้าพนักงานของรัฐตามกฎหมายแห่งพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 เพื่อนำตัวผู้ป่วยจิตเวชเข้ารับการรักษ บำบัด และเพื่อมิให้มีการหลีกเลียงหรือฝ่าฝืนไม่แจ้งข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผู้ป่วยต่อเจ้าพนักงานของรัฐ เห็นควรกำหนดมาตรการเกี่ยวกับการกำหนดโทษไว้ด้วย ดังนั้น จึงควรแก้ไขกฎหมายในส่วนอาญาที่กำหนดหน้าที่แก่ผู้ปกครอง หรือผู้ดูแลผู้ป่วยจิตเวชที่เป็นผู้ติดยาเสพติดที่อยู่ในความดูแล ต้องแจ้งแก่เจ้าพนักงานของรัฐเพื่อนำตัวผู้ป่วยนั้นไปรับการรักษาบำบัดต่อไป

9. สรุปและข้อเสนอแนะ

ปัญหาทางกฎหมายในการนำตัวผู้ติดยาเสพติดที่มีความผิดปกติทางจิตจากการใช้ยาเสพติดเข้ารักษาตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มีวัตถุประสงค์นำไปสู่การนำตัวผู้ติดยาเสพติดระยะเวลานานที่มีความผิดปกติทางจิตจากการใช้ยาเสพติดเข้ารักษาอย่างเหมาะสม

9.1 สรุปผลการวิจัย

การศึกษานี้ มุ่งเน้นการบัญญัติกฎหมายพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 เพื่อกำหนดความผิดว่า การกระทำใดบ้างของบุคคลในสังคมควรเป็นความผิดตามกฎหมาย กล่าวคือ ถ้าหากการกระทำนั้นเป็นที่เห็นชัดในหมู่ชนส่วนมากกว่าเป็นการกระทำที่กระทบกระเทือนต่อสังคม หมู่ชนส่วนมากมิได้ให้อภัยแก่การกระทำเช่นนั้น จากการศึกษากฎหมายต่างประเทศ ที่ประกอบด้วย ประเทศญี่ปุ่น สาธารณรัฐเกาหลีใต้ สาธารณรัฐสิงคโปร์ และประเทศแคนาดา พบว่าในประเทศญี่ปุ่น จาก Act on Mental Health and Welfare for Persons with Mental Disorders or Disabilities มาตรา 3 ได้กำหนดหน้าที่ให้แก่พลเมือง คือ ทุกคนต้องมุ่งมั่นในการรักษาและปรับปรุงสภาพจิตของตนให้อยู่ในสภาพดี มีความเข้าใจในอาการป่วยเป็นพิการทางจิต พิกการทางสติปัญญา และสนับสนุนความพยายามเอาชนะอาการป่วย และแสวงหาการบูรณาการในวิธีการต่าง ๆ ในสังคม เพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

สำหรับสาธารณรัฐสิงคโปร์ มี Mental Health (Care And Treatment) Act 2008 มาตรา 7 ญาติหรือบุคคลอื่นใดที่กล่าวถึงในอนุมาตรา (3) มีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องแสดงผู้ป่วยจิตเวชเพื่อให้เจ้าหน้าที่ตำรวจตรวจสอบ และในกรณีที่ญาติหรือบุคคลอื่นปฏิเสธไม่ทำเช่นนั้นจะมีความผิดและต้องรับผิดมีโทษปรับไม่เกิน 4,000 ดอลลาร์สิงคโปร์ และประเทศแคนาดาใน Mental Health Act 1990 ของมลรัฐออนตาริโอ ในแคนาดาให้นิยามความผิดปกติทางจิต หมายความว่าถึงโรคหรือความพิการของจิตใจ และมาตรา 16 หากผู้มีความผิดปกติทางจิตจะเกิดอันตราย เจ้าพนักงานตำรวจอาจนำตัวผู้ถูกคุมขังไปยังสถานที่อันสมควรเพื่อให้แพทย์ตรวจ เป็นการครอบคลุมถึงอาการจิตเวชที่เกิดจากการใช้ยาเสพติด หากมีอาการรุนแรง หรือมีเหตุที่น่าเชื่อว่าอาจเกิดความรุนแรงในอาชญากรรม ให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานของรัฐในการดำเนินการควบคุมเหตุการณ์ดังกล่าวและให้นำตัวผู้ป่วยจิตเวชเข้ารับการรักษาทันที

เมื่อพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ได้กำหนดคำนิยาม “ความผิดปกติทางจิต” หมายความว่า อาการผิดปกติของจิตใจที่แสดงออกมาทางพฤติกรรม อารมณ์ ความคิด ความจำ สติปัญญา ประสาทการรับรู้ หรือการรู้เวลา สถานที่หรือบุคคล รวมทั้งอาการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจากสุราหรือสารอื่นที่ออกฤทธิ์ต่อจิต

และประสาท จึงทำให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจในการเข้าควบคุมผู้ป่วยจิตเวชตามเงื่อนไขดังกล่าวได้ มาตรา 23 กำหนดว่า “ผู้ใดพบบุคคลซึ่งมีพฤติการณ์อันน่าเชื่อว่าบุคคลนั้นมีลักษณะ ตามมาตรา 22 ให้แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจโดยไม่ชักช้า” แต่มาตรการดังกล่าวก็มิได้กำหนดความรับผิดชอบแก่ผู้พบเห็นด้วย จึงทำให้มาตรการในการควบคุมผู้ป่วยจิตเวสดังกล่าวยังขาดประสิทธิภาพเช่นกัน โดยเฉพาะอาการป่วยที่เกิดจากการใช้ยาเสพติดในระยะเวลาอันยาวนาน หรืออาจรวมกับการใช้ยาเสพติดอย่างต่อเนื่องอันทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยในสังคมและเกิดอันตรายแก่สมาชิกในสังคมได้ จึงถือเป็นภารกิจสำคัญที่รัฐต้องดำเนินการให้ทุกคนมีจิตสำนึกในการร่วมกันป้องกันสังคมผ่านการตรากฎหมายอาญานั้นเอง ดังนั้น จึงควรแก้ไขกฎหมายในส่วนอาญาที่กำหนดหน้าที่แก่ผู้ปกครอง ผู้ดูแลผู้ป่วยจิตเวชที่อยู่ในความดูแล ต้องแจ้งแก่เจ้าพนักงานของรัฐ เพื่อให้นำตัวผู้ป่วยนั้นไปรับการรักษาบำบัดต่อไป

9.2. ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่องปัญหาทางกฎหมายในการนำตัวผู้ติดยาเสพติดให้โทษที่มีความผิดปกติทางจิตอันเกิดจากการใช้ยาเสพติดในระยะเวลาอันยาวนานเข้ารับรักษา ผลการวิจัยข้อเสนอแนะให้แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 3 คำนิยาม มาตรา 23 กำหนดหน้าที่ผู้ปกครองและผู้ดูแลผู้ป่วย และเพิ่มเติมในหมวด 6 บทกำหนดโทษเป็นมาตรา 50/2 ดังนี้²¹

1. ให้แก้ไขพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 3 แก้ไขเพิ่มเติมข้อความ เป็น “ความผิดปกติทางจิต” หมายความว่า อาการผิดปกติของจิตใจที่แสดงออกมาทางพฤติกรรม อารมณ์ ความคิด ความจำ สติปัญญา ประสาทการรับรู้ หรือการรู้เวลา สถานที่หรือบุคคล รวมทั้งอาการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจากสุรา หรือสารอื่นที่เป็นวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทหรือผู้ติดยาเสพติดให้โทษที่เกิดจากการใช้ยาเสพติดในระยะเวลาอันยาวนานหรืออย่างต่อเนื่อง

2. ให้แก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 23 วรรคหนึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดพบบุคคลซึ่งมีพฤติการณ์อันน่าเชื่อว่าบุคคลนั้นมีลักษณะตามมาตรา 22 ให้แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจโดยไม่ชักช้า”

โดยเพิ่มเติมเป็นวรรคสอง ดังนี้

“ผู้ที่เป็นผู้ปกครอง หรือผู้ดูแลผู้ป่วย ไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองโดยกฎหมายหรือโดยพฤตินัย และไม่ว่าผู้ป่วยจะมีภาวะอันตรายหรือไม่ ให้บุคคลดังกล่าวมีหน้าที่ในการแจ้งให้เจ้าพนักงานของรัฐตามกฎหมายนี้ เพื่อนำตัวผู้ป่วยดังกล่าวเข้ารับรักษา บำบัด”

3. ให้เพิ่มเติมข้อความในหมวด 6 บทกำหนดโทษ มาตรา 50/2 ดังนี้

“ผู้ใดฝ่าฝืน ไม่แจ้งข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผู้ป่วยตามมาตรา 23 วรรคสอง ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

²¹ ประทีป ทับอรรถตานนท์ และ จิตภา พรยิ่ง, รายงานฉบับสมบูรณ์ปัญหาทางกฎหมายในการนำตัวผู้ติดยาเสพติดที่มีความผิดปกติทางจิตจากการใช้ยาเสพติดเข้ารับรักษาตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551, 2567, หน้า 93-94.

9.3 ข้อเสนอเชิงนโยบาย

ควรให้ความรู้แก่ครอบครัวเกี่ยวกับวิธีการดูแล และสนับสนุนผู้ติดยาเสพติดที่ป่วยทางจิตเวช ด้วยการจัดการประชุมปฏิบัติการหรือการให้คำปรึกษาแก่ครอบครัว เพื่อรับมือกับสถานการณ์และทำงานร่วมกันระหว่างแพทย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพจิตร่วมด้วย

ผลการวิจัยเรื่องปัญหาทางกฎหมายในการนำตัวผู้ติดยาเสพติดที่มีความผิดปกติทางจิต จากการใช้ยาเสพติด เข้ารักษาตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 จะเป็นประโยชน์ต่อตัวผู้ติดยาเสพติดที่มีความผิดปกติทางจิต ครอบครัวของผู้ป่วย หน่วยงานสาธารณสุข และหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยนำไปประยุกต์ใช้เพื่อปรับปรุงกฎหมายได้ต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. (2548). *คู่มือและแนวทางการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด*. กรุงเทพฯ:ปิยอนด์ พับลิชชิง.
- กรมสุขภาพจิต. (2566). *ภาพรวมผู้ป่วยจิตเวช*, สืบค้นวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2567, จาก <https://dtc.dmh.go.th/>
- เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. (2563). *หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- นันทิ จิตสว่าง. (2554). *ความหมายและขอบเขตของการป้องกันอาชญากรรม (ตอนที่ 1)*. สืบค้นวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2568, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/418748>
- บุศรา เข้มทอง. (2558). *แนวคิดและทฤษฎีพื้นฐานในรัฐธรรมนูญ*, สืบค้นวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2568 จาก <https://dl.parliament.go.th/handle/20.500.13072/520895/browse?value=%E0%B8%9A%E0%B8%B8%E0%B8%A8%E0%B8%A3%E0%B8%B2+%E0%B9%80%E0%B8%82%E0%B9%87%E0%B8%A1%E0%B8%97%E0%B8%AD%E0%B8%87&type=author>
- ประทีป ทับอัติตานนท์ และ จิตภา พรยิ่ง.(2567). *รายงานฉบับสมบูรณ์ปัญหาทางกฎหมายในการนำตัวผู้ติดยาเสพติดที่มีความผิดปกติทางจิตจากการใช้ยาเสพติดเข้ารักษาตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551*.
- ประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789.(1789). *Declaration of the Rights of the Man and of the Citizen of 1789*. Retrieved March 25, 2024, <https://library.nhrc.or.th/media/7923>
- พิมพ์ธรา พัสตุประดิษฐ์ และกิตติธันท์ เลอวงค์รัตน์. (2563). *แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานรักษาความปลอดภัยนักท่องเที่ยวของข้าราชการตำรวจในสังกัดกองกำกับการ 3 กองบังคับการตำรวจท่องเที่ยว, วารสารคุณภาพชีวิตกับกฎหมาย*. 16 (1), 93-94.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2563). *ทฤษฎีสังคมวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สถาบันราชานุกูล กรมสุขภาพจิต. (2555). *อาการทางจิตจากสารเสพติด*, สืบค้นวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2568, จาก <https://th.rajanukul.go.th/preview-3615.html>

- ศรวิราห์ รังสิพราหมณกุล และชยพล ฉัตรชัยเดช. (2558). *การป้องกันอาชญากรรมเชิงรุก โดยทฤษฎีสามเหลี่ยมอาชญากรรม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บริษัท อาระยะการพิมพ์ แอนด์ ซิลด์สกรีน จำกัด.
- อรพรรณ ลือบุญรัชชัย. (2554). *การพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Act on Welfare of Persons with Disabilities (ฉบับที่ 8367 ค.ศ. 2007). Retrieved March 25, 2024, from https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=68841&type=part&key=38
- Canada CD. (1990). *Mental Health Act 1990*. Retrieved July 28, 2024, from https://www-ohrc-on-ca.translate.google/en/policy-preventing-discrimination-based-mental-health-disabilities-and-addictions/4-recognizing-mental-health-disabilities-and-addictions?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=th&_x_tr_hl=th&_x_tr_pto=sc#_ednref37
- Japan JP. (1953). *Narcotics and Psychotropics Control Act 1953*, Retrieved July 15, 2024, from <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/2849>
- Parson, Talcott. (1979). *Psychology 104: Social Psychology .Social Action Theory: Origins & Examples | What is Social Action Theory?*. Retrieved March 25, 2024, from <https://study.com/learn/lesson/social-action-theory-origins-examples.html>
- Republic of Singapore SP. (2008). *Mental Health Act 2008*. Retrieved March 25, 2024, from <https://sso.agc.gov.sg/Act/MHCTA2008>
- Thai PBS. (2567). *แนวโน้มผู้ป่วยจิตเวชเสี่ยงต่อความรุนแรงสูงขึ้น*. สืบค้นวันที่ 12 ธันวาคม 2567 จาก <https://www.thaipbs.or.th/program/KeepAround/episodes/105568>

สิทธิของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมกับการจัดตั้งป่าชุมชนในป่าอนุรักษ์¹

Traditional Local Community Rights and The Establishment of Community Forest in Preserved Forest

สัจจมานรี มานะกล้า²

Satchanaree Manakla

(Received: July 28, 2025, Revised: November 24, 2025, Accepted: December 15, 2025)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาความเป็นไปได้ของการจัดตั้งป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์ตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 ซึ่งให้จัดตั้งป่าชุมชนได้เฉพาะนอกเขตป่าอนุรักษ์และพื้นที่อื่นของรัฐนอกเขตป่าอนุรักษ์ ได้แก่ เขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ผ่านกลไกการรับรองสิทธิของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ที่จะสามารถดูแล รักษา บริหารจัดการป่าและจัดตั้งป่าชุมชน ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กฎหมายของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องตลอดจนตราสารระหว่างประเทศที่แสดงถึงการดำรงอยู่ของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ที่จะมีสิทธิในการฟื้นฟู ดูแล บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยเสนอให้มีการทบทวน ปรับปรุงนโยบายและกฎหมายให้สอดคล้องกับตราสารระหว่างประเทศ กฎหมาย และแนวทางการจัดตั้งป่าชุมชนของต่างประเทศที่ให้การรับรองสิทธิแก่ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในการจัดตั้งป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์ โดยการกำหนดให้มีป่าชุมชนแบบอนุรักษ์ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างเข้มงวด เพื่อมิให้กระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมและสร้างความร่วมมือกับภาครัฐในการอนุรักษ์ป่าไม้

คำสำคัญ: สิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม, การจัดตั้งป่าชุมชน, ป่าอนุรักษ์

Abstract

This research aims to explore the feasibility of establishing community forests within protected areas in Thailand. Currently, the Community Forest Act B.E. 2562 (2019) permits the establishment of community forests only outside protected areas and other state-owned

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง สิทธิของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมกับการจัดตั้งป่าชุมชนในป่าอนุรักษ์ ซึ่งเป็นการศึกษาหลักสูตรินิติศาสตร์มหาบัณฑิต สาขากฎหมายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2568 โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร. สุรศักดิ์ บุญเรือง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

² นักศึกษานิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เลขที่ 2 พระจันทร์ พระบรมมหาราชวัง พระนคร กรุงเทพมหานคร 10200, ammaneeh@gmail.com

Student, Master of Laws, Natural Resources and Environment Law, Faculty of Law, Thammasat University, 2 Prachan Road, Phra Barom Maha Ratchawang, Phra Nakhon, Bangkok 10200, Thailand, ammaneeh@gmail.com

lands not designated as protected areas, such as national parks, wildlife sanctuaries, and non-hunting areas. The study will examine this possibility through the mechanism of recognizing the rights of traditional local communities to oversee, conserve, manage, and establish community forests. This will be explored within the framework of The Constitution of the Kingdom of Thailand, Relevant Thai laws and International instruments that affirm the existence of traditional local communities and their rights to restore, care for, maintain, and utilize natural resources. The objective is to ensure the strict maintenance and utilization of forest resources in a manner that does not adversely affect the way of life of the traditional local communities and that fosters cooperation with the government in forest conservation.

Keywords: Traditional Local Community Rights, Establishment of a Community Forest, Preserved Forest

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ป่าชุมชน เป็นป่าไม้ที่ประชาชนสามารถประกอบกิจกรรมทางป่าไม้ ไม่ว่าจะเป็นการปลูกป่า การเก็บหาของป่า ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าไม้ที่ประชาชนได้รับอนุญาตตามกฎหมายให้จัดตั้งป่าชุมชน เพื่อจัดกิจกรรมและบริหารจัดการป่าไม้ได้ โดยมีการร่วมมือกับพนักงานเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของรัฐ ซึ่งดำเนินการภายใต้กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ และแผนงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งป่าชุมชนบริเวณที่ได้รับอนุญาต สอดคล้องกับความเชื่อ จารีตประเพณี และวัฒนธรรมของประชาชนที่รวมกลุ่มกันเป็นชุมชนหนึ่งที่มีความประสงค์ในการจัดตั้งป่าชุมชน เพื่อการใช้ประโยชน์จากป่าไม้อย่างยั่งยืน³ โดยในประเทศไทยได้มีการส่งเสริมให้มีการจัดตั้งป่าชุมชนมาอย่างยาวนาน โดยร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน ได้มีแนวคิดริเริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 แต่เนื่องจากร่างกฎหมายป่าชุมชนในสมัยนั้นยังไม่ตอบโจทย์สถานการณ์ปัญหาป่าไม้ในขณะนั้น และยังไม่สอดคล้องกับวิถีชุมชนที่พึ่งพาป่าเนื่องจากจำกัดขอบเขตการอนุญาตให้จัดตั้งป่าชุมชนไว้เพียงนอกเขตป่าอนุรักษ์ ทั้งที่มีชุมชนจำนวนมากที่ถูกประกาศเขตป่าอนุรักษ์ซ้อนทับ และกำลังถูกกดดันให้อพยพออกนอกพื้นที่ ทำให้เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการในขณะนั้นเห็นตรงกันว่า ต้องยกร่างกฎหมายป่าชุมชนฉบับประชาชนขึ้น เพื่อเป็นฉบับคู่ขนานกับของกรมป่าไม้ เนื่องจากพื้นฐานของสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม วิถีชีวิตของผู้คนจึงผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น ป่าไม้ แม่น้ำ มาอย่างยาวนาน ชุมชนทั่วทั้งประเทศได้อยู่อาศัยและดำรงชีวิตพึ่งพิงกับป่าด้วยความเคารพและมีความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับป่า ดังนั้น ชุมชนจึงปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยความยำเกรงและมีการกำเนิดความเชื่อ จารีตประเพณีต่าง ๆ ภายในชุมชน เพื่อควบคุมให้การดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเป็นไปอย่างสมดุลและยั่งยืน สอดคล้องกับมาตรา 46 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

³ สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้, *ป่าชุมชน รูปแบบการพัฒนาและบริหารจัดการป่าอย่างยั่งยืน*, (สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้, 2555), น. 1-6.

พุทธศักราช 2540 ที่มีความคิดริเริ่มที่จะให้การรับรองสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน แต่เกิดข้อขัดแย้งในสาระสำคัญของร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน จึงไม่ให้มีการจัดตั้งป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย นอกจากนี้ยังมีการประกาศเป็นเขตป่าอนุรักษ์เพิ่มขึ้น ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวก็มีการจัดตั้งเป็นชุมชนอาศัยอยู่ก่อนหน้าทั้งสิ้น⁴

อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 ได้บัญญัติถึงการจัดตั้งป่าชุมชนให้จัดตั้งได้เฉพาะนอกเขตป่าอนุรักษ์ ได้แก่ เขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า⁵ เนื่องจากในเขตป่าอนุรักษ์ดังกล่าวมีทรัพยากรธรรมชาติตามกฎหมายที่คุ้มครองเขตป่าอนุรักษ์ดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมที่มักจะดำรงชีวิตอยู่ตามป่าเขา มีวิถีชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติ มีการใช้ประโยชน์และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะอาศัยในเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ซึ่งการดำเนินวิถีชีวิตดังกล่าวมักขัดกับเจตนารมณ์ของกฎหมายจากหน่วยงานของรัฐ โดยถูกมองว่าเป็นการแทรกแซง ทำลาย ทำให้เสื่อมประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติ แต่ในความเป็นจริงของสภาพสังคมนั้น ชุมชนที่อาศัยอยู่กับป่ามาแต่เดิม มักจะอาศัยอยู่ตามป่าโดยไม่จำกัดว่าจะเป็นป่าประเภทใด และอยู่อาศัยมาอย่างยาวนาน มีขนบธรรมเนียม ความเชื่อเกี่ยวกับป่ามาอย่างช้านาน หากกำหนดให้การจัดตั้งป่าชุมชน ถูกจำกัดแค่เฉพาะนอกเขตป่าอนุรักษ์ อาจจะขัดแย้งกับวิถีชีวิตของชุมชนที่อาศัยอยู่กับป่ามาแต่เดิม โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ที่เป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับป่า มีขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ที่เกี่ยวข้องกับป่าอย่างเหนียวแน่น โดยมีวิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ไม่เปลี่ยนแปลงไปกับสังคมส่วนใหญ่⁶ อย่างเช่นในสังคมเมือง หากจะต้องให้บุคคลในชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมที่อาศัยอาศัยอยู่กับป่าที่เป็นป่าอนุรักษ์ ต้องอพยพย้ายถิ่นฐานไปยังสังคมเมือง จะทำให้บุคคลในชุมชนดังกล่าวไม่คุ้นเคยกับวิถีชีวิตของสังคมเมือง ทำให้เกิดความยากลำบากต่อการดำเนินชีวิต ก่อให้เกิดปัญหาคุณภาพชีวิตตามมาได้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการรับรองและคุ้มครองสิทธิชุมชนและการจัดตั้งป่าชุมชนตลอดจนศึกษากฎหมายและตราสารระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการรับรองสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมของประเทศไทยในปัจจุบัน
- 2) เพื่อศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทยและต่างประเทศ เพื่อนำมาศึกษา วิเคราะห์ และเปรียบเทียบ
- 3) เพื่อศึกษาความเหมาะสมและความจำเป็นในการแก้ไขกฎหมายเพื่อจัดตั้งป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์

⁴ กิตติชัย รัตนะ, “สิทธิชุมชน คนอยู่กับป่า” พบ.ป่าชุมชน กับทางออกของสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ 1, (อุษากาฬพิมพ์ กรุงเทพฯ, 2547), น. 15.

⁵ พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562, มาตรา 4

⁶ กิตติศักดิ์ ปรกติ, สิทธิของบุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน (รายงานผลการวิจัย), (กรุงเทพฯ : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2550), น. 102-103.

3. สมมติฐาน

ปัจจุบันประเทศไทยได้มีการประกาศใช้ พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 โดยในกฎหมายฉบับดังกล่าวได้กล่าวถึงการจัดตั้งป่าชุมชน โดยให้จัดตั้งป่าชุมชนได้เฉพาะนอกเขตป่าอนุรักษ์เท่านั้น ซึ่งอาจทำให้สิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ในการจัดตั้งป่าชุมชนในหลายพื้นที่อาจไม่ได้รับการคุ้มครองตามจริง จึงควรมีการวิเคราะห์ความเป็นไปได้และความเหมาะสมของการจัดตั้งป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์

4. ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาการจัดตั้งป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์อย่างถูกกฎหมาย โดยเฉพาะการรับรองสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ที่เป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ไม่เคลื่อนกลืนกับชนส่วนใหญ่ของสังคมและมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับป่าให้สามารถจัดตั้งป่าชุมชนในป่าอนุรักษ์ได้ เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม โดยศึกษาเฉพาะกรณีการรับรองสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม เนื่องจากเป็นชนกลุ่มแรกที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่ป่าอนุรักษ์โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ ภายใต้กฎหมายที่เกี่ยวข้องทั้งกฎหมายภายในประเทศ ตราสารระหว่างประเทศ และกฎหมายของต่างประเทศ พร้อมทั้งวิเคราะห์ความเป็นไปได้และความเหมาะสมในการจัดตั้งป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์อย่างถูกกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม

5. ระเบียบวิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้ทำการศึกษาโดยใช้วิธีการวิจัยทางเอกสาร โดยการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 รวมถึงตราสารระหว่างประเทศ ได้แก่ กฎบัตรสหประชาชาติ ปฏิญญาโอปัว ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน พร้อมทั้งหนังสือภาษาไทย หนังสือภาษาต่างประเทศ บทความทางวิชาการ เอกสารต่าง ๆ ข้อมูลออนไลน์ มาทำการวิเคราะห์และนำไปปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อไป

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) สามารถนำกฎหมายทั้งในประเทศและตราสารระหว่างประเทศ มาประยุกต์กับความเป็นไปได้ในการรับรองสิทธิชุมชนในการจัดตั้งป่าชุมชน โดยเฉพาะการรับรองสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม
- 2) สามารถนำแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทยและต่างประเทศ มาประยุกต์ใช้กับแนวทางในการจัดตั้งป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์
- 3) ทำให้กลุ่มชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมได้มีสิทธิในการจัดตั้งป่าชุมชนตามท้องที่ป่าไม้ที่ตนดำรงชีวิตอยู่และสามารถทำประโยชน์ในเขตป่าอนุรักษ์ได้อย่างถูกกฎหมาย

7. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้ได้นำนโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน ตราสารระหว่างประเทศ รวมไปถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งป่าชุมชนในต่างประเทศ มาวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการที่จะให้สิทธิแก่ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในการจัดตั้งป่าชุมชน โดยเฉพาะการจัดตั้งป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์ที่ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมมักจะมีที่อยู่อาศัยและดำรงชีวิตอยู่กับพื้นที่ป่าดังกล่าว ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

7.1 ความหมายของสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม

ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม เป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตดั้งเดิม ยึดมั่นในเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของตน ไม่ยอมเคลื่อนถิ่นเข้ากับวัฒนธรรมของชนส่วนใหญ่ มักสืบทอดเผ่าพันธุ์มาจากบรรพบุรุษ และเทือกเขาเหล่านี้อาจมาจากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในท้องที่เดียวกัน ในแง่มิติเวลา แนวคิดเรื่องชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมอาจมีความหมายเดียวกับชุมชนชาวพื้นเมือง (Indigenous People) โดยเริ่มนับความเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากคนพื้นเมืองไปสู่ผู้ปกครองเมืองที่จัดตั้งอำนาจปกครองขึ้น ซึ่งชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมจะมีมาก่อนที่จะมีการปกครองโดยเจ้าอาณานิคม หากเปรียบกับระบบกฎหมายไทย ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม จะเริ่มนับตั้งแต่ก่อตั้งกรุงสุโขทัย ตลอดมาจนสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ และยังรวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ชาวมั่นนิหรือซาไก ชาวมอแกน ชาวกะเหรี่ยง เป็นต้น⁷

7.2 นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งป่าชุมชน

7.2.1 ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580)

ยุทธศาสตร์ชาติที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งป่าชุมชนจะเป็นยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดสิทธิชุมชนที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า จะต้องคำนึงถึงความเปราะบางของระบบนิเวศ ชีตจำกัด และศักยภาพในการฟื้นตัว เพื่อให้ชุมชนมีความรู้สึกหวงแหน เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และมีการปลูกป่าเพิ่มขึ้นตามหลักการผู้ได้รับประโยชน์จากป่าเป็นผู้ดูแลป่า การสร้างและพัฒนาพื้นที่สีเขียวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและการเรียนรู้ทางธรรมชาติในเขตชุมชนเมืองและชนบทเพื่อให้ประชาชนได้ประโยชน์และรู้สึกใกล้ชิดธรรมชาติเกิดความรู้สึกหวงแหน เกิดจิตสำนึก ในการอนุรักษ์ และได้รับความสุขจากทรัพยากรธรรมชาติพร้อมทั้งการแก้ไขปัญหาชุมชนที่ทำกินในเขตป่า โดยเน้นการใช้ประโยชน์ที่ไม่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในรูปแบบคนอยู่กับป่าอย่างยั่งยืน การจัดทำแผนที่แนวเขตพื้นที่สีเขียวที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน และจัดทำฐานข้อมูลพื้นที่สีเขียวรายจังหวัด การส่งเสริมการบริหารจัดการพื้นที่ป่าชุมชนและป่าครอบครัวแบบมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่าย ภาคประชาชนทุกระดับอายุให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม⁸

⁷ กิตติศักดิ์ ปรกติ, เรื่องเดียวกัน, น. 102-110.

⁸ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, *ประกาศเรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 – 2580)*, สืบค้นวันที่ 5 พฤษภาคม 2568, จาก https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/082/T_0001.PDF

7.2.2 นโยบายป่าไม้แห่งชาติ

หลักการนโยบายป่าไม้แห่งชาติที่เกี่ยวกับป่าชุมชน มีเป้าหมายให้ชุมชนและรัฐ ร่วมกันอนุรักษ์ ฟื้นฟู จัดการ และบำรุงรักษา รวมถึงการใช้ประโยชน์ภายในป่าชุมชนนั้นอย่างสมดุลและยั่งยืน ในปัจจุบันนั้น บุคคลที่อยู่รวมกันเป็นชุมชน โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมมักอาศัยอยู่ตามป่าเขา รวมไปถึงกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งจะเห็นวิถีชีวิตของกลุ่มบุคคลดังกล่าวได้เลยว่า มีวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดกับป่าไม้เป็นอย่างมาก และการดำเนินชีวิตของบุคคลในชุมชนดังกล่าว ก็ไม่เป็นการรบกวนหรือทำลายทรัพยากรป่าไม้ให้ลดลงแต่อย่างใด แต่กลุ่มบุคคลดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้พิทักษ์ป่า เนื่องจากมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ อาศัยอยู่ในป่ามาอย่างยาวนาน และใช้ประโยชน์จากป่าอย่างรู้คุณค่าตามวิถีชีวิตของตน ไม่มีจุดประสงค์เพื่อทำการค้าหากำไรแต่อย่างใด⁹

7.2.3 นโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2580

นโยบายฉบับนี้ได้เน้นย้ำถึงบทบาทของ ป่าชุมชน ภายใต้นโยบายที่ 1 เรื่อง "การจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติอย่างมั่นคงเพื่อความสมดุล เป็นธรรม และยั่งยืน" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพที่อุดมสมบูรณ์ ระบบนิเวศสมดุล และเป็นฐานความมั่นคงทางอาหาร น้ำ และพลังงาน โดยในการจัดการทรัพยากรป่าไม้และพื้นที่สีเขียว นโยบายนี้สนับสนุนการจัดตั้งป่าชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาชุมชนรอบพื้นที่ป่าให้เป็นชุมชนเชิงนิเวศ เพื่อส่งเสริมวิถีชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติและพึ่งตนเองได้ พร้อมทั้งเพิ่มบทบาทและความรับผิดชอบของชุมชนในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน¹⁰

7.2.4 มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541

มติคณะรัฐมนตรีดังกล่าว เห็นชอบหลักการมาตรการและแนวทางแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ เพื่อให้การจัดการปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ควรดำเนินการตามหลักการ มาตรการ และแนวทางแก้ไขปัญหาก็ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ โดยให้กรมป่าไม้นำข้อสังเกตของคณะรัฐมนตรีไปพิจารณาเรื่องการจัดทำแนวเขตและการจำแนกประเภทป่าไม้ให้ชัดเจน¹¹

7.3 ตราสารระหว่างประเทศ

7.3.1 กฎบัตรสหประชาชาติ

ในกฎบัตรสหประชาชาติได้กล่าวถึงการร่วมมือกันระหว่างประเทศ เพื่อที่จะแก้ปัญหาในทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ส่งเสริมและสนับสนุนให้เคารพในหลักสิทธิมนุษยชน อันเป็นหลักพื้นฐานในการปฏิบัติต่อมนุษย์ทุกคนโดยปราศจากความแตกต่างในทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และเป็นศูนย์ กลางที่จะบรรลุ

⁹ กรมป่าไม้, *นโยบายป่าไม้แห่งชาติ*, สืบค้นวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2568, จากhttps://forestinfo.forest.go.th/Content/file/policy/national_forest_policy.pdf

¹⁰ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, *นโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2580*, สืบค้นวันที่ 29 เมษายน 2568, จาก <https://hub.mnre.go.th/th/download/?file=nJM4MUOjoF53BRjmoI9aZKDmnGq4BUN5oI93BRj2oGwZaD1nGq4ZKN0oGq3ZHjmoGOaZaDknGI4ZaNjoGW3YHkyoJkanKEznF94MKOfOjy3MxjioJ1an3DinJE4LKioJk3pRk1oF9aoUEgnKE4nUNioKq3q0k3oF9apaEunKM4YJWewEb3QWewEb3Q&n=env-plan-policy-2560-2580&t=GTMgoJqwwS9cMUug>

¹¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, *ค้นหาข้อมูลมติคณะรัฐมนตรี*, สืบค้นวันที่ 21 มิถุนายน 2568, จาก https://resolution.soc.go.th/?page_id=74&find_word=&start_date=30%2F06%2F2541&end_date=&book_number=&page_no=1

จุดหมายปลายทางร่วมกัน¹² มนุษย์ทุกคนจะต้องเคารพซึ่งกันและกัน และปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชน ไม่กีดกันทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม¹³ นอกจากนี้จะต้องให้ความร่วมมือกับองค์กร หรือองค์กรต่าง ๆ ในการดำเนินกิจกรรม เพื่อให้บรรลุผลแห่งความมุ่งหมายร่วมกันในการอยู่ร่วมกันของบุคคล¹⁴

7.3.2 ปฏิญญาริโอ

หลักการเกี่ยวกับสิทธิและความรับผิดชอบของสหประชาชาติในการดำเนินการพัฒนา เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยได้กล่าวรับรองสิทธิชุมชนไว้ว่า กลุ่มชนพื้นเมืองและชุมชน รวมไปถึงชุมชนท้องถิ่นอื่น ๆ เป็นกำลังสำคัญในการดูแลและพัฒนาสิ่งแวดล้อม เนื่องจากชุมชนมีวัฒนธรรม ประเพณีและแนวปฏิบัติที่สืบทอดกันมา รัฐจึงควรให้การยอมรับและให้การสนับสนุนและเคารพต่ออัตลักษณ์และประโยชน์ของชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้ให้ความร่วมมือในการดำเนินการและจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน¹⁵

7.3.3 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้จำแนกสิทธิมนุษยชนออกเป็น สิทธิทางแพ่งและทางการเมือง เป็นสิทธิธรรมชาติที่มีมาแต่เดิม ติดตัวมาแต่กำเนิด อาจกล่าวได้ว่า สิทธิมนุษยชน หมายถึง สิทธิขั้นพื้นฐานที่มนุษย์พึงมีในการดำรงชีวิตของมนุษย์อย่างมีศักดิ์ศรีและมีคุณค่า โดยจะได้รับการรับรองและคุ้มครองตามกฎหมาย หากมีการล่วงละเมิดต่อสิทธิดังกล่าว¹⁶ ชีวิตมนุษย์ผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมนุษย์ได้รวมตัวกันเป็นชุมชน มีวัฒนธรรม ความเชื่อ และประเพณีเป็นของตนเอง ได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติไว้เป็นที่อยู่อาศัย หุงหาอาหาร ยารักษาโรค และประดิษฐ์เป็นวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งมนุษย์ทุกคนเกิดมาด้วยความอิสระและเท่าเทียมกันในศักดิ์ศรี และควรปฏิบัติต่อกันเสมือนพี่น้อง¹⁷ ทั้งจะต้องได้รับผลแห่งสิทธิทางเศรษฐกิจและสังคมในการจัดสรรทรัพยากรของแต่ละรัฐ¹⁸

7.3.4 ปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิของชนเผ่าพื้นเมือง

ในปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิของชนเผ่าพื้นเมืองที่ได้กล่าวถึงชนเผ่าพื้นเมืองนั้น พึงมีสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานทั้งในฐานะส่วนรวมและปัจเจกบุคคล ตามที่ได้รับการรับรองไว้ในกฎบัตรสหประชาชาติ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ¹⁹ ชนเผ่าพื้นเมืองมีสิทธิอันชอบธรรมในการธำรงรักษาและเสริมสร้างความสัมพันธ์เชิงจิตวิญญาณที่มีลักษณะเฉพาะกับที่ดิน เขตแดน แหล่งน้ำ ชายฝั่งทะเล ตลอดจนทรัพยากรอื่น ๆ ที่ชนเผ่าพื้นเมืองได้ครอบครองหรือใช้ประโยชน์ตามจารีตประเพณี และ

¹² Charter of the United Nations, Section 1

¹³ Charter of the United Nations, Section 55

¹⁴ Charter of the United Nations, Section 56

¹⁵ Rio Declaration, Section 22

¹⁶ อุดมศักดิ์ สินธิพงศ์, *สิทธิมนุษยชน*, พิมพ์ครั้งที่ 5, (สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2555), น. 15-25.

¹⁷ Universal Declaration of Human Rights 1948, Section 1

¹⁸ Universal Declaration of Human Rights 1948, Section 22

¹⁹ United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, Section 1

มีสิทธิในการส่งเสริม อนุรักษ์ รวมถึงปกป้องรักษาทรัพยากรดังกล่าวให้คงอยู่แก่ชนรุ่นหลัง²⁰ ชนเผ่าพื้นเมืองมีสิทธิในที่ดิน เขตแดน และทรัพยากรที่ครอบครองและเป็นเจ้าของตามจารีตประเพณี โดยรัฐมีหน้าที่ต้องให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิเหนือที่ดิน เขตแดน และทรัพยากรดังกล่าว โดยการรับรองนี้จะต้องดำเนินการด้วยการเคารพต่อจารีตประเพณีและระบบการถือครองที่ดินของชนเผ่าพื้นเมืองที่เกี่ยวข้องเป็นสำคัญ²¹ รัฐร่วมมือกับชนเผ่าพื้นเมืองในการดำเนินการร่วมกันด้วยกระบวนการที่เป็นธรรม เป็นอิสระ เป็นกลาง เปิดเผย และโปร่งใส โดยต้องเคารพและยอมรับกฎหมาย ธรรมเนียมปฏิบัติ จารีตประเพณี รวมถึงระบบการถือครองที่ดินของชนเผ่าพื้นเมือง ทั้งนี้ เพื่อเป็นการรับรองสิทธิที่เกี่ยวข้องกับที่ดิน เขตแดน และทรัพยากรของชนเผ่าพื้นเมืองอย่างเหมาะสม รวมถึงพื้นที่ที่ชนเผ่าพื้นเมืองได้เคยครอบครองมาก่อน ควรจะให้ชนเผ่าพื้นเมืองได้มีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าวนี้อย่างเต็มที่²²

7.3.5 ความตกลงอาเซียนว่าด้วยการอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ

ความตกลงฉบับนี้ได้กล่าวถึงพื้นที่อนุรักษ์ไว้ โดยได้มีการกำหนดเขตอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสงวนและรักษาระบบนิเวศ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ เช่น อุทยานแห่งชาติ ป่าสงวน มีการกำหนดเขตพื้นที่อย่างชัดเจน มีกฎระเบียบ เพื่อให้ผู้คนปฏิบัติตามอันเป็นการช่วยกันรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงความสวยงามไว้ต่อการศึกษาในทางวิทยาศาสตร์ และการคิดค้นวิทยาการจากธรรมชาติในด้านอื่น ๆ รวมไปถึงเป็นการรักษาวัฒนธรรม ประเพณีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติของเขตอนุรักษ์นั้นไว้ด้วย²³

7.4 การจัดตั้งป่าชุมชนในต่างประเทศ

7.4.1 ประเทศเนปาล

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523 เป็นต้นมา รัฐได้มอบป่าให้กับกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากป่า (forest user groups หรือ FUGs) โดยกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากป่าจะได้รับมอบป่าให้จัดทำป่าชุมชนได้ภายหลังจากยื่นคำขอจัดทำป่าชุมชน และทำการจัดการป่าชุมชนร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้เรียบร้อยแล้ว โดยรัฐมีนโยบายและกฎหมายที่ส่งเสริมการจัดตั้งป่าชุมชน ทำให้มีเนื้อที่ป่าเพิ่มมากขึ้นและป่ามีความหนาแน่นมากขึ้น เป็นการอนุรักษ์ดินและน้ำในบริเวณภูเขาหิมลัยได้มาก มีโครงการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในการจัดการป่าชุมชน เพื่อส่งเสริมและให้คำแนะนำแก่ชุมชนอย่างกว้างขวาง ป่าชุมชนของเนปาลได้กลายเป็นตัวอย่างของกฎหมายและนโยบายการกระจายอำนาจการจัดการป่าไม้ นับตั้งแต่มีการประกาศใช้ The Forest Act of 1993 รัฐบาลเนปาลได้ทยอยส่งมอบผืนป่าสงวนแห่งชาติโดยเฉพาะบริเวณกลางเนินเขาไปยังชุมชนท้องถิ่นตามแผนการจัดการป่าไม้ที่สำนักงานป่าอาเภอมีการตกลงกันร่วมกับท้องถิ่น²⁴

²⁰ United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, Section 25

²¹ United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, Section 26

²² United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, Section 27

²³ ASEAN Agreement on the Conservation of Nature and Natural Resources, Section 13

²⁴ Ganga Ram Dahal and Apsara Chapagain, *Community Forestry in Nepal: Decentralized Forest Governance*, Retrieved February 15, 2025, from https://www.cifor-icraf.org/publications/pdf_files/events/documentations/yogyakarta/papers/chapter%205%20dahal.pdf

7.4.2 ประเทศภูฏาน

รัฐบาลภูฏานได้สนับสนุนการจัดตั้งป่าชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 โดยมีพระบรมราชโองการของ กษัตริย์แห่งภูฏานที่ให้กรมป่าไม้จัดทำโครงการป่าชุมชน เพื่อการที่ประชาชนจะให้ความร่วมมือในการจัดการ ป่าไม้บนที่ดินของตนเองหรือที่ดินของหมู่บ้าน ต่อมาพระราชบัญญัติการอนุรักษ์ธรรมชาติปี พ.ศ. 2538 ของ ภูฏานก็ได้อนุญาตให้ประชาชนจัดทำป่าชุมชนได้ โดยกำหนดให้ภาครัฐอาจกำหนดหลักเกณฑ์การจัดตั้ง ป่าชุมชนได้ กำหนดกฎเกณฑ์สำหรับป่าชุมชนอาจกำหนดให้มีการโอนกรรมสิทธิ์ในป่าชุมชน ผลผลิตจากป่า ในป่าชุมชนให้แก่กลุ่มประชากรที่เหมาะสมหรือชุมชนที่อยู่ติดกับป่า และกลุ่มที่ได้รับโอนป่าชุมชนไปจะต้อง จัดการให้การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนตามหลักเกณฑ์ของป่าชุมชนและได้รับอนุมัติแผนการจัดการ รวมไปถึง ใบอนุญาต ค่าสิทธิ และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ตลอดจนความช่วยเหลือด้านป่าไม้ชุมชนให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์สำหรับ ป่าชุมชน²⁵ นอกจากนี้ยังกำหนดให้การคุ้มครองป่าชุมชน ผู้ใดฝ่าฝืนพระราชบัญญัตินี้หรือกฎเกณฑ์ ทำลาย หรือทำลายป่าไม้ใด ๆ ผลผลิตบนที่ดินที่จดทะเบียนของเอกชนในป่าที่เช่าหรือในป่าชุมชนที่จัดตั้งขึ้นตามหมวดนี้ มีความผิดมีโทษจำคุกอาจมีการรับสิ่งใด ๆ ที่ได้มาโดยผิดกฎหมายหรือรายได้จากการขายสิ่งนั้นหรือการจ่าย ค่าชดเชยตามมูลค่าสำหรับการกระทำที่ผิดกฎหมายเสียหายหรือถูกทำลาย²⁶ นโยบายป่าไม้แห่งชาติของภูฏาน กำหนดให้ป่าไม้ทั้งหมดมีแผนการจัดการป่าไม้ที่เน้นการจัดการผลิตภัณฑ์จากป่าไม้หรือบริการของระบบนิเวศ อย่างยั่งยืน ป่าชุมชนเป็นพื้นที่ที่ได้รับการจัดการโดยชุมชนท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการผลิตผลจากป่าไม้ พื้นที่จัดการป่าท้องถิ่นคือพื้นที่นอกพื้นที่คุ้มครอง ป่าชุมชน และหน่วยจัดการป่าไม้ และได้รับการจัดการ ภายใต้แผนการจัดการป่าท้องถิ่น²⁷

7.4.3 ประเทศอินเดีย

ในอินเดียได้มีโครงการจัดการป่าร่วมกันกับกรรมการป่าของหมู่บ้าน (Village forest committees) โดยรัฐเองมีนโยบายและกฎหมายที่ส่งเสริมและสนับสนุนสิทธิชุมชนในการจัดการป่า มีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ ป่าไม้ในเรื่องการจัดการป่าชุมชนมากขึ้น โดยมี The Forest Rights Act (FRA) 2006 ได้ดำเนินการ เพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์โดยชุมชนและบริหารจัดการโดยตระหนักถึงสิทธิของชุมชนในการ ปกป้อง พื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการทรัพยากรป่าชุมชน เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยระบุไว้ว่าความรับผิดชอบและ อำนาจหน้าที่เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและการบำรุงรักษา เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับระบอบการอนุรักษ์ป่าไม้ในขณะเดียวกันก็สร้างความมั่นใจให้กับการดำรงชีวิต ของชาวป่าดังกล่าว²⁸

²⁵ Forest and Nature Conservation Act of Bhutan 1995, Section 17

²⁶ Forest and Nature Conservation Act of Bhutan 1995, Section 18

²⁷ AFoCO-EML, *An overview of forestry in Bhutan: current situation and challenges*, Retrieved February 15, 2025, from <https://afocosec.org/newsroom/news/forestry-news/an-overview-of-forestry-in-bhutan-current-situation-and-challenges>

²⁸ *Management of Community Forest Resource (CFR) in India*, Retrieved February 15, 2025, from https://www.cepf.net/sites/default/files/case_studies_of_cfr_management_experience.pdf

7.4.4 ประเทศฟิลิปปินส์

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 รัฐบาลฟิลิปปินส์ได้กำหนดให้การจัดการป่าชุมชนเป็นยุทธศาสตร์ชาติ ในการจัดการและอนุรักษ์ป่าไม้ โดยมีองค์กรชาวบ้าน (People's Organization หรือ PO) ที่ได้รับสิทธิในการจัดการป่า โดยจะถ่ายโอนป่าให้องค์กรชาวบ้านจัดการและมีการทำข้อตกลง ภายหลังการอนุมัติคำขอ องค์กรชาวบ้านจะเป็นผู้จัดทำแผนการจัดการป่า รัฐบาลจะมีนโยบายตลอดจนออกกฎและระเบียบเพื่อส่งเสริมการจัดตั้งป่าชุมชน โดยการออกพระราชบัญญัติต่าง ๆ ปัจจุบันการจัดการป่าไม้โดยชุมชนถือเป็นภารกิจหลักของฟิลิปปินส์ โดยอยู่ในแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรป่าไม้และสังคมของประเทศอย่างยั่งยืน ป่าไม้และพื้นที่ป่าไม้แก่ชุมชนและชนเผ่าพื้นเมือง ด้วยการออกของคำสั่งผู้บริหาร จนถึงปัจจุบัน²⁹

7.4.5 ประเทศจีน

ในจีนมีการจัดทำโครงการป่าชุมชนจัดการโดยกลุ่มครัวเรือนของหมู่บ้านและเมือง โดยเฉพาะในแถบมณฑลยูนนานและเสฉวน นอกจากนี้ยังมีการจัดการป่าชุมชนของกลุ่มชนพื้นเมืองหลายเผ่าที่ริเริ่มโดยชุมชนเอง (Indigenous management systems) รวมทั้งโครงการฟื้นฟูและปลูกสร้างสวนป่าในอีกหลายพื้นที่³⁰ นอกจากนี้ ในประเทศจีนยังมี Forest Law of the People's Republic of China ที่กำหนดให้รัฐเสริมสร้างความเข้มแข็งในการคุ้มครองทรัพยากรป่าไม้ โดยให้อำนาจหน้าที่อย่างเต็มที่ในแหล่งกักเก็บน้ำและการอนุรักษ์ดิน การควบคุมสภาพภูมิอากาศ การปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางชีวภาพการอนุรักษ์และการจัดหาผลิตภัณฑ์จากป่าไม้³¹ และรัฐยังสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ที่สำคัญ การคุ้มครองและการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ การปรับปรุงการผลิตและสภาพความเป็นอยู่ และการส่งเสริม การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม³²

7.5 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งป่าชุมชน

7.5.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน แม้ไม่ได้ให้การรับรองสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมโดยตรง แต่ได้ให้สิทธิแก่บุคคลและชุมชนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้บุคคลและชุมชนมีสิทธิจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน³³ โดยรัฐต้องอนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา บริหารจัดการ และจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน ส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการและได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ³⁴

²⁹ Juan M. Pulhin, *COMMUNITY FORESTRY IN THE PHILIPPINES*, Retrieved February 15, 2025, from <https://www.recoftc.org/sites/default/files/publications/resources/recoftc-0000175-0001-en.pdf>

³⁰ สมศักดิ์ สุขวงศ์, *การจัดการป่าชุมชน : เพื่อคนและเพื่อป่า*, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร : บริษัททวีวัฒนาการพิมพ์, 2550), น. 302-311.

³¹ Forest Law of the People's Republic of China, Section 28

³² Forest Law of the People's Republic of China, Section 30

³³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, มาตรา 43

³⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, มาตรา 57

นอกจากนี้ รัฐต้องให้การคุ้มครองกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งนับว่าเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมอีกอย่างหนึ่ง โดยห้ามกระทำการที่เป็นการรบกวนสิทธิเสรีภาพ และวิถีชีวิตดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ สอดคล้องกับการรับรองสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม³⁵ ตามรัฐธรรมนูญฉบับก่อนซึ่งให้การรับรองสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม โดยให้สิทธิแก่บุคคลและชุมชนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม มีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ อย่างสมดุลและยั่งยืน³⁶ และยังให้สิทธิแก่บุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยได้รับความคุ้มครองที่จะอยู่อาศัยในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อคุณภาพชีวิต หากจะดำเนินโครงการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม ต้องมีการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม จัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสีย รวมไปถึงให้ผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการ นอกจากนี้ บุคคลมีสิทธิที่จะฟ้องหน่วยงานที่ฝ่าฝืนกฎหมายได้³⁷ ซึ่งยังมีรัฐธรรมนูญฉบับก่อนหน้าที่เป็นจุดเริ่มต้นในการรับรองสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม โดยให้สิทธิแก่บุคคลและชุมชนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน³⁸ และยังให้สิทธิแก่บุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยได้รับความคุ้มครองที่จะอยู่อาศัยในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อคุณภาพชีวิต หากจะดำเนินโครงการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม ต้องมีการให้ความเห็นของผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมประกอบก่อนมีการดำเนินการ และบุคคลมีสิทธิที่จะฟ้องหน่วยงานที่ฝ่าฝืนกฎหมายได้³⁹ จึงเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้ให้การรับรองสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมตลอดมา

7.5.2 พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562

กฎหมายฉบับนี้มุ่งหมายให้บุคคลและชุมชนได้ประโยชน์จากป่าชุมชนที่เกิดจากเจตนาของชุมชนที่จะร่วมมือกับภาครัฐในการดูแลและจัดการป่า มุ่งเน้นการกำหนดสิทธิของบุคคลและชุมชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยให้การรับรองไว้⁴⁰ ได้ให้นิยามของป่าชุมชนไว้ว่า ป่านอกเขตป่าอนุรักษ์ หรือพื้นที่ของรัฐที่ได้รับอนุมัติให้จัดตั้งเป็นป่าชุมชน โดยมีเป้าหมายคือให้ชุมชนและรัฐ

³⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, มาตรา 70

³⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 66

³⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 67

³⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 46

³⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 56

⁴⁰ พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562, มาตรา 3

ร่วมกันอนุรักษ์ ฟื้นฟู จัดการ และบำรุงรักษา รวมถึงการ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ภายในป่าชุมชนนั้นอย่างสมดุลและยั่งยืน⁴¹ นอกจากนี้ การจัดตั้งป่าชุมชนในพื้นที่อื่นของรัฐ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา⁴² โดยมีพระราชกฤษฎีกาการจัดตั้งป่าชุมชนในพื้นที่อื่นของรัฐ พ.ศ. 2567 ออกมาบังคับใช้ ซึ่งกฎหมายฉบับนี้ได้อธิบายถึงพื้นที่ของรัฐที่กฎหมายกำหนดไว้ใน 4 พื้นที่ ได้แก่ ที่นิคมสหกรณ์และที่นิคมสร้างตนเอง ที่ราชพัสดุ เขตปฏิรูปที่ดิน และที่สาธารณสมบัติของแผ่นดิน โดยให้สามารถจัดตั้งป่าชุมชนภายใต้กฎหมายที่ใช้บังคับแก่พื้นที่เหล่านี้ได้

7.5.3 พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484

กฎหมายฉบับนี้ได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่ดินของรัฐที่เรียกว่า ป่า ตลอดจนวางมาตรการเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่อยู่ในที่ดินของรัฐ ทั้งการใช้ประโยชน์จากไม้และของป่า โดยมีมาตรการที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับการจัดตั้งป่าชุมชน โดยป่าเป็นที่ดินที่ยังมิได้มีบุคคลได้มาตามกฎหมายที่ดิน⁴³ ซึ่งเป็นที่ดินซึ่งมิได้ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคลหนึ่งบุคคลใดให้ถือว่าเป็นของรัฐ⁴⁴ จึงหมายความว่าป่าชุมชนสามารถจัดตั้งได้ทั้งในพื้นที่ที่เป็นป่าและเป็นที่ดินของรัฐ แต่ต้องไม่ใช่ที่ดินมีบุคคลอื่นมีสิทธิครอบครองหรือถือกรรมสิทธิ์ตามเอกสารสิทธิที่บุคคลนั้นเป็นเจ้าของอยู่นั่นเอง

7.5.4 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507

กฎหมายฉบับนี้มีมาตรการเกี่ยวกับการสงวนพื้นที่ป่า เพื่อไม่ให้ทรัพยากรป่าไม้มีจำนวนลดลง โดยกำหนดกฎเกณฑ์ในการที่จะอนุญาตบุคคลให้เข้ามาทำประโยชน์ได้โดยอยู่ภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ มีมาตรการในการจำกัดการเก็บไม้และหาของป่า นอกจากนี้ ยังมีวิธีการจัดการป่าเสื่อมโทรม ซึ่งเราสามารถนำมาเป็นหลักคิดหรือแนวทางเกี่ยวกับการจัดตั้งป่าชุมชนได้ ในกรณีที่ป่าสงวนแห่งชาติใดมีสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรมตามมาตรา 16 ทวิ ให้คณะกรรมการพิจารณาการใช้ประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติเห็นชอบให้อธิบดีมีอำนาจอนุญาตเป็นหนังสือให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดทำการบำรุงป่าหรือปลูกสร้างสวนป่าหรือไม้ยืนต้นในเขตป่าเสื่อมโทรมได้ภายในระยะเวลาและตามเงื่อนไขที่กำหนดในหนังสืออนุญาต โดยเสียค่าตอบแทนตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด⁴⁵ ซึ่งสามารถนำหลักการของการจัดตั้งป่าชุมชนเข้าไปจัดการป่าไม้ในกรณีนี้ได้ เนื่องจากการจัดตั้งป่าชุมชนเป็นการบำรุงรักษาป่าอีกรูปแบบหนึ่ง

7.5.5 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562

กฎหมายฉบับนี้มุ่งสงวนรักษาพื้นที่ทางธรรมชาติที่มีความโดดเด่นและอุดมสมบูรณ์ คุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ ลักษณะของกฎหมายจึงมีความค่อนข้างเข้มงวด แต่ก็มิบทบัญญัติของกฎหมายในบางมาตราที่อนุญาตให้บุคคลหรือชุมชนที่อาศัยมาแต่ดั้งเดิมได้มีโอกาสใช้ประโยชน์ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติได้โดยต้องมีการออกพระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับ

⁴¹ พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562, มาตรา 4

⁴² พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562, มาตรา 8

⁴³ พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484, มาตรา 4

⁴⁴ ประมวลกฎหมายที่ดิน, มาตรา 2

⁴⁵ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507, มาตรา 20

การจัดตั้งป่าชุมชน โดยการที่จะพื้นที่ที่จะกำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาติ ต้องมิได้เป็นที่ดินที่มีหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองตามประมวลกฎหมายที่ดินหรือกฎหมายอื่นของบุคคลใดเว้นแต่เป็นที่ดินของหน่วยงานของรัฐ ให้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชขอความเห็นจากหน่วยงานของรัฐนั้นก่อน กรณีที่การกำหนดอุทยานแห่งชาติในพื้นที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานของรัฐหรือมีหน่วยงานของรัฐได้รับอนุญาตให้มีการใช้ประโยชน์ ให้มีการรับฟังความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียชุมชนที่เกี่ยวข้องและประชาชนในการกำหนดให้พื้นที่บริเวณใดเป็นอุทยานแห่งชาติ การขยายอุทยานแห่งชาติหรือการเพิกถอนอุทยานแห่งชาติไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน เพื่อนำมาประกอบการพิจารณาดำเนินการ และห้ามมิให้เพิกถอนอุทยานแห่งชาติไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วนเพื่อนำมากำหนดเป็นวนอุทยาน สวนพฤกษศาสตร์หรือสวนรุกขชาติ⁴⁶ ซึ่งในปัจจุบันได้มีการออกพระราชกฤษฎีกาโครงการอนุรักษ์และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติภายในอุทยานแห่งชาติตามมาตรา 64 แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 พ.ศ. 2567 ซึ่งมีหลักการให้ประชาชนที่อยู่ทำกินในบริเวณพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ได้อยู่อาศัย ทำกินต่อไปภายใต้ข้อบังคับต่าง ๆ และมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ ดูแลรักษาและฟื้นฟูธรรมชาติ สามารถเป็นแนวทางในการจัดตั้งป่าชุมชน โดยไม่กระทบกับหลักการในพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ซึ่งกฎหมายฉบับนี้ได้ออกสืบเนื่องมาจากมาตรา 64 แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ที่เปิดโอกาสให้มีการกำหนดพื้นที่อนุรักษ์และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติภายในอุทยานแห่งชาติโดยกำหนดพื้นที่ที่อยู่อาศัยอย่างชัดเจน มีการอนุรักษ์ พื้นฟู ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพภายในพื้นที่โครงการและผู้อยู่อาศัยต้องไม่รบกวนการดำรงชีวิตของสัตว์ป่าและพันธุ์พืช สามารถทำการเกษตรหรือทำการอื่นใดเพื่อการดำรงชีพภายใต้โครงการโดยไม่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพดิน น้ำ อากาศ สัตว์ป่า ระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเราสามารถนำหลักคิดในเรื่องการจัดตั้งป่าชุมชนไปประยุกต์ใช้ได้

7.5.6 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562

กฎหมายฉบับนี้มุ่งคุ้มครองถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า คุ้มครองและสงวนสัตว์ป่าที่หายากหรือใกล้สูญพันธุ์ มีความหมายรวมอยู่ในคำว่าป่าอนุรักษ์ และมีลักษณะคล้ายกับพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ที่มีบทบัญญัติของกฎหมายในบางมาตราที่อนุญาตให้บุคคลหรือชุมชนที่อาศัยมาแต่ดั้งเดิมได้มีโอกาสใช้ประโยชน์ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและเขตห้ามล่าสัตว์ป่าได้โดยต้องมีการออกพระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับการจัดตั้งป่าชุมชน โดยพื้นที่ที่จะประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าต้อง ไม่ใช่ที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองตามกฎหมาย หรือเป็นของบุคคลใด เว้นแต่เป็นที่ดินของหน่วยงานของรัฐ ในกรณีที่เป็นพื้นที่ของหน่วยงานรัฐหรือมีหน่วยงานรัฐได้รับอนุญาตให้ใช้ประโยชน์ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช จะต้องขอความเห็นจากหน่วยงานนั้น ๆ ก่อนที่จะกำหนดให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า นอกจากนี้ การกำหนดพื้นที่ใดเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าจะต้องมี กระบวนการรับฟังความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้เสีย ชุมชนที่เกี่ยวข้อง และประชาชน เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นมา

⁴⁶ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562, มาตรา 8

ประกอบการพิจารณาดำเนินการ⁴⁷ ซึ่งในปัจจุบันได้มีการออกพระราชกฤษฎีกาโครงการอนุรักษ์และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติภายในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่าตามมาตรา 121 แห่งพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 พ.ศ. 2567 ซึ่งมีหลักการของกฎหมายให้ประชาชนที่อยู่ทำกินในบริเวณพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่าได้อยู่อาศัยทำกินต่อไปภายใต้ข้อบังคับต่าง ๆ และมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ ดูแลรักษาและฟื้นฟูธรรมชาติ สามารถเป็นแนวทางในการจัดตั้งป่าชุมชนโดยไม่กระทบกับหลักการในพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 ซึ่งกฎหมายฉบับนี้คล้ายกับพระราชกฤษฎีกาโครงการอนุรักษ์และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติภายในอุทยานแห่งชาติตามมาตรา 64 แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 พ.ศ. 2567 โดยพระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ออกสืบเนื่องมาจากมาตรา 121 แห่งพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 มีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดพื้นที่อนุรักษ์และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติภายในอุทยานแห่งชาติ โดยกำหนดพื้นที่ที่อยู่อาศัยอย่างชัดเจน และผู้อยู่อาศัยต้องไม่รบกวนการดำรงชีวิตของสัตว์ป่าและพันธุ์พืช ไม่ทำลายแหล่งอาศัยหรือหากินของสัตว์ป่า ไม่ล่าสัตว์ป่าในพื้นที่โครงการ สามารถทำการเกษตรหรือทำการอื่นใดเพื่อการดำรงชีพภายใต้โครงการโดยไม่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพดิน น้ำ อากาศ สัตว์ป่า ระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเราสามารถนำหลักคิดในเรื่องการจัดตั้งป่าชุมชนไปประยุกต์ใช้ได้

8. ผลการวิจัย

8.1 ข้อจำกัดทางกฎหมายในการอนุญาตให้มีการจัดตั้งป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์

ตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 มาตรา 4 ได้กำหนดให้มีการจัดตั้งป่าชุมชนนอกเขตป่าอนุรักษ์เท่านั้น ส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมที่อาศัยอยู่กับป่ามาอย่างยาวนาน มีวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ไม่เคลื่อนถิ่นไปกับสังคม มีขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ที่เกี่ยวข้องกับป่า โดยไม่ได้จำกัดว่าป่าที่อยู่อาศัยนั้นจะเป็นเขตป่าอนุรักษ์หรือไม่ เนื่องจากเขตป่าอนุรักษ์นั้น ได้มีกฎหมายบัญญัติกำหนดไว้ในภายหลัง จึงเห็นควรให้มีการกำหนดขอบเขตของคำว่าป่าอนุรักษ์ให้มีความชัดเจน โดยกำหนดบริเวณของป่าอนุรักษ์ให้อยู่ในตำแหน่งใดของพื้นที่ดังกล่าว กำหนดจำนวนเนื้อที่ของป่าอนุรักษ์ในพื้นที่ดังกล่าวให้ชัดเจน ซึ่งเป็นการแบ่งพื้นที่ดังกล่าวให้เป็นเขตป่าอนุรักษ์ และมีพื้นที่เหลือที่อาจจะให้มีการจัดตั้งป่าชุมชนควบคู่กันไปได้ โดยอาจจะกำหนดให้พื้นที่ที่จะมีการอนุญาตให้จัดตั้งป่าชุมชนได้ สามารถจัดตั้งป่าชุมชนได้เฉพาะป่าชุมชนแบบอนุรักษ์เท่านั้น เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของเขตป่าอนุรักษ์ที่มีมาตรการในการฟื้นฟู บำรุงรักษา และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมที่เคยอาศัยอยู่กับป่าไม่ต้องอพยพไปอยู่ที่อื่นที่จะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชุมชน และการจัดตั้งป่าชุมชนในพื้นที่ที่ยังไม่มีผลเป็นการเปลี่ยนแปลงหรือเพิกถอนพื้นที่ป่าหรือเปลี่ยนแปลงสถานะหรืออณูสภาพพื้นที่อื่นของรัฐ⁴⁸ ดังนั้น การจัดตั้งป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์ จึงไม่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของพื้นที่ป่าในเขตป่าอนุรักษ์

⁴⁷ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562, มาตรา 48

⁴⁸ พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562, มาตรา 7

8.2 ข้อจำกัดทางกฎหมายในพื้นที่ป่าอนุรักษ์

ตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 มาตรา 4 ได้กำหนดเขตป่าอนุรักษ์ ได้แก่ เขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่าและเขตพื้นที่อื่นใดที่มีคุณค่าทางธรรมชาติ หรือคุณค่าอื่นอันควรแก่การอนุรักษ์หรือรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยไม่ให้มีการจัดตั้งป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์ส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติมาก่อนที่กฎหมายจะประกาศเป็นพื้นที่ดังกล่าว ทำให้บุคคลที่รวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมกลายเป็นผู้กระทำความผิดกฎหมาย จากการอยู่อาศัยในพื้นที่โดยมิชอบ แต่ก็ยังอาศัยหลักการจากมาตรา 64 แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 และมาตรา 121 แห่งพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 ได้กำหนดให้จัดตั้งโครงการเกี่ยวกับการอนุรักษ์และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติภายในเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่าโดยมิได้ให้สิทธิในที่ดินนั้น เสนอคณะกรรมการเพื่อให้ความเห็นชอบ โดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกาโดยเป็นการจัดการปัญหาที่ดินทำกินสำหรับผู้อยู่อาศัยในเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและเขตห้ามล่าสัตว์ป่ามาก่อนที่จะประกาศเป็นเขตพื้นที่ดังกล่าวตามกฎหมาย ซึ่งพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือบุคคลที่อยู่มาก่อนพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 ใช้บังคับ และที่ไม่มีที่ดินทำกินและได้อยู่อาศัยหรือทำกินในเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ทำให้กลุ่มชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมได้มีสิทธิที่จะฟื้นฟู ดูแล จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติตามมาตรา 5 และมาตรา 10 แห่งพระราชกฤษฎีกาโครงการอนุรักษ์และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติภายในอุทยานแห่งชาติตามมาตรา 64 แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 พ.ศ. 2567 และพระราชกฤษฎีกาโครงการอนุรักษ์และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติภายในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่าตามมาตรา 121 แห่งพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 พ.ศ. 2567 ซึ่งมีความเป็นไปได้ที่จะนำไปสู่การที่ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมใช้สิทธิในการจัดตั้งป่าชุมชนแบบอนุรักษ์ในเขตป่าอนุรักษ์

8.3 ข้อจำกัดทางกฎหมายของการจัดตั้งป่าชุมชนในป่าอนุรักษ์ตามรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ไม่ได้บัญญัติรับรองสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติไว้โดยตรง ดังเช่นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 46 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 66 แต่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ยังมีมาตรา 43 (1) ที่ได้ให้บุคคลและชุมชนมีสิทธิอนุรักษ์ ฟื้นฟู หรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณี อันดีงาม ทั้งของท้องถิ่นและของชาติ และในมาตรา 43 (2) ให้สิทธิจัดการ บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลาย ทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ ที่ถึงแม้รัฐธรรมนูญจะให้สิทธิแก่ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในการรักษาอัตลักษณ์ของชุมชน ตลอดจนวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ แต่สิทธิในการจัดการ บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติยังถูกจำกัดตามที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งหมายถึงตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 มาตรา 4 ที่ให้จัดตั้งป่าชุมชนเฉพาะนอกเขตป่าอนุรักษ์ ได้แก่ เขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและเขตห้ามล่าสัตว์ป่าซึ่งในพระราชบัญญัติที่กำหนดดูแลพื้นที่

ดังกล่าว อันได้แก่ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 ก็ไม่มีบทบัญญัติที่อนุญาตให้มีการจัดตั้งป่าชุมชนในเขตพื้นที่ดังกล่าว แม้ว่าตามมาตรา 26 จะกล่าวไว้ว่า การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติเงื่อนไขไว้ กฎหมายดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุและจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้ รวมทั้งต้องระบุเหตุผลความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพไว้ด้วย และต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป ไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 มาตรา 4 ที่ให้จัดตั้งป่าชุมชนเฉพาะนอกเขตป่าอนุรักษ์ โดยเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคล ไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง ต้องตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ แต่ในความเป็นจริงชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมเป็นชุมชนที่อาศัยอยู่กับป่ามาอย่างยาวนาน อาจจะอาศัยมาก่อนที่กฎหมายจะประกาศเป็นเขตป่าอนุรักษ์ นอกจากนี้ในมาตรา 57(2) ได้ให้รัฐมีหน้าที่อนุรักษ์ คุ้มครอง ปันฟู จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้ประชาชนและชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ รวมไปถึงมาตรา 70 ที่กำหนดให้รัฐต้องให้การคุ้มครองกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งนับว่าเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ปัจจุบันมีพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ พ.ศ. 2568 ได้กำหนดให้มีพื้นที่คุ้มครองวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ให้กลุ่มชาติพันธุ์สามารถจัดการ อนุรักษ์ ปันฟู และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้⁴⁹ และยังมีสิทธิในที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามความจำเป็นต่อการดำรงชีพและกิจกรรมสาธารณะของชุมชน⁵⁰ การจัดตั้งป่าชุมชนจึงนับว่าเป็นการกำหนดพื้นที่คุ้มครองวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ก็ได้ เนื่องจากป่าชุมชนเป็นการบริหารจัดการ อนุรักษ์ ปันฟู ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ที่กำหนด และรัฐธรรมนูญยังห้ามกระทำการที่เป็นการรบกวนสิทธิเสรีภาพ และวิถีชีวิตดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ สอดคล้องกับมาตรา 25 ที่กล่าวถึงสิทธิและเสรีภาพใด แม้จะยังไม่ได้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ บุคคลและชุมชนสามารถใช้สิทธิเสรีภาพนั้นได้โดยสอดคล้องกับเจตนารมณ์ตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกัน จึงแสดงให้เห็นว่าบุคคลที่อยู่รวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมได้รับการรับรองสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมตลอดมา ซึ่งความเป็นไปได้ที่จะนำไปสู่การที่ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมใช้สิทธิในการจัดตั้งป่าชุมชนแบบอนุรักษ์ในเขตป่าอนุรักษ์

8.4 ปัญหาความเหมาะสมของการจัดตั้งป่าชุมชนในป่าอนุรักษ์

จากข้อจำกัดทางกฎหมายที่ได้กล่าวมาทั้งหมด ไม่ได้อนุญาตให้มีการจัดตั้งป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์ได้เลย ซึ่งมีข้อดีในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ไม่ให้มีบุคคลใดเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า หรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่สิ้นสุดได้ นอกจากนี้ยังเป็นการอนุรักษ์พันธุ์ไม้หายากบางชนิดและพันธุ์ไม้ที่ใกล้สูญพันธุ์ ทำให้สัตว์ป่ามีอาหารในการดำรงชีวิตและระบบนิเวศภายในป่ามีความสมดุล เกิดการหมุนเวียนภายในห่วงโซ่อาหารอย่างสม่ำเสมอ ทำให้สิ่งมีชีวิตภายในป่าดำรงชีวิตได้อย่างต่อเนื่อง ทำให้ป่าไม่มีความอุดมสมบูรณ์

⁴⁹ พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ พ.ศ. 2568, มาตรา 3

⁵⁰ พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ พ.ศ. 2568, มาตรา 9

เป็นการสงวนพื้นที่ป่านำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน จากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า ไม่กระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชนรุ่นหลัง แต่ก็มีข้อเสียในการที่อาจมีคนเข้าไปตัดไม้ทำลายป่าได้เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะนายทุนที่มักนำไปแปรรูปเป็นสินค้าต่าง ๆ เนื่องจากไม่มีผู้ปกป้องดูแลป่า ซึ่งหมายถึง ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมที่มักอาศัยอยู่ในป่า มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องและกลมกลืนกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติภายในป่า ทำหน้าที่เป็นผู้ที่บำรุงรักษาและดูแลป่าไม้ อาจจะเป็นการปลูกป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่ป่า นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมที่อาศัยอยู่กับป่ามาอย่างยาวนาน โดยไม่มีเจตนาที่จะทำลายป่า ต้องสูญเสียวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีจากการที่ถูกขับไล่ให้ออกจากป่า เป็นการทำลายอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ หากไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย อาจทำให้เสื่อมค่าต่อประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ และทำให้สูญเสียพื้นที่ป่าไปพร้อมกัน จึงมีความเป็นไปได้ของการจัดตั้งป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์ ดังต่อไปนี้

1) กำหนดบริเวณของป่าอนุรักษ์ให้อยู่ในตำแหน่งใดของพื้นที่ดังกล่าว กำหนดจำนวนเนื้อที่ของป่าอนุรักษ์ในพื้นที่ดังกล่าวให้ชัดเจน ซึ่งเป็นการแบ่งพื้นที่ดังกล่าวให้เป็นเขตป่าอนุรักษ์ และมีพื้นที่เหลือที่อาจจะให้มีการจัดตั้งป่าชุมชนแบบอนุรักษ์ควบคู่กันไปได้

2) พื้นที่ที่เตรียมประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ารวมไปถึงเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ยังไม่มีสถานะเป็นเขตป่าอนุรักษ์ตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 แม้จะอยู่ในความดูแลของกรมอุทยาน สัตว์ป่า และพันธุ์พืชก็ตาม จึงไม่ต้องนำหลักการในมาตรา 64 แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 และมาตรา 121 แห่งพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 มาปรับใช้ เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวยังไม่ได้เป็นเขตอุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอย่างเป็นทางการ บุคคลและชุมชนอาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวจึงไม่จำเป็นต้องจัดตั้งโครงการเกี่ยวกับการอนุรักษ์และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติภายในเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่าได้ จึงสามารถที่จะจัดตั้งป่าชุมชนได้

3) เมื่อสิทธิของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมได้รับการรับรอง คุ้มครองตามหลักสิทธิมนุษยชนในระดับสากลตามที่ปรากฏในตราสารระหว่างประเทศ เช่น กฎบัตรสหประชาชาติ ปฏิญญาริโอ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิของชนเผ่าพื้นเมือง มีการกำหนดเขตอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตามความตกลงอาเซียนว่าด้วยการอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ และหลักของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หลักความมีสิทธิและเสรีภาพในการกระทำการต่างๆ ภายใต้เจตนารมณ์ของกฎหมายตามรัฐธรรมนูญของไทยแล้วนั้น ดังนั้น ความเป็นไปได้ที่จะให้สิทธิแก่ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในการจัดตั้งป่าชุมชน เพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของบุคคลในชุมชน โดยชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมมีความผูกพันอยู่กับป่า หากให้สิทธิแก่ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในการจัดตั้งป่าชุมชน ก็จะสามารถส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยการปลูกป่าบำรุงรักษา ดูแลป่าไม้ ตามวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ที่มีวิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์ มีความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของตนเอง ไม่ถ้อยถนอไปกับชนส่วนใหญ่ เสมือนเป็นผู้พิทักษ์ป่า โดยเฉพาะการให้สิทธิแก่ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในการจัดตั้งป่าชุมชนในป่าอนุรักษ์ ซึ่งมักจะเป็นพื้นที่ที่ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมอาศัย

มาอย่างยาวนาน และอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก อาจจะอาศัยมาก่อนการประกาศเขตป่าอนุรักษ์ จึงมีแนวโน้มที่จะให้สิทธิในการจัดตั้งป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์ โดยจำกัดเฉพาะกลุ่มชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมเท่านั้น เนื่องจากเป็นกลุ่มชนที่อาศัยอยู่กับป่ามาอย่างยาวนานและอาจจะอาศัยมาก่อนการประกาศเขตป่าอนุรักษ์ และยังทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลรักษาป่าที่กลมกลืนกับการดำรงชีวิตตลอดมา

4) การจำแนกประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติของกรมป่าไม้ ได้แก่ พื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ (โซน E) เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่กำหนดไว้เพื่อผลิตไม้และของป่า พื้นที่ป่าที่เหมาะสมต่อการเกษตร (โซน A) เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่มีสมรรถนะที่ดิน เหมาะสมต่อการเกษตรหรือมีศักยภาพสูงในการพัฒนาด้านการเกษตร และพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ (โซน C) เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่กำหนดไว้เพื่อการอนุรักษ์พลังงาน สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่มีคุณค่าหายาก เพื่อการป้องกันภัยธรรมชาติอันเกิดจากน้ำท่วมและการพังทลายของดิน ตลอดทั้งเพื่อประโยชน์ในด้านการศึกษา การวิจัย นันทนาการของประชาชน และความมั่นคงของชาติ แบ่งออกเป็น ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายและมติคณะรัฐมนตรี และป่าอนุรักษ์เพิ่มเติม โดยเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและเขตห้ามล่าสัตว์ป่าที่จัดเป็นเขตป่าอนุรักษ์ ตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 เป็นป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายตามการแบ่งพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ โซน C⁵¹ จึงเห็นควรให้มีการจัดตั้งป่าชุมชนได้ โดยมีการแบ่งพื้นที่ในป่าอนุรักษ์นั้นเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่แท้จริง โดยสงวนพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ ส่วนพื้นที่ที่แบ่งออกมาอีกส่วนหนึ่งจึงมีแนวโน้มที่จะมีการอนุญาตให้มีการจัดตั้งป่าชุมชนแบบอนุรักษ์

9. สรุปผลและข้อเสนอแนะ

9.1 บทสรุป

สิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ได้รับการรับรองมาตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 โดยรับรองสิทธิไว้ในมาตรา 46 ซึ่งให้บุคคลซึ่งรวมตัวกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม มีสิทธิอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรม จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมไปถึงสิทธิจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และในมาตรา 56 ได้ให้สิทธิแก่บุคคลในการร่วมกับรัฐและชุมชนในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หากจะดำเนินโครงการที่จะส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น จะต้องมีการประเมินผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสียก่อน แสดงให้เห็นว่าบุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมสามารถใช้สิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และมีส่วนร่วมกับชุมชนและหน่วยงานของรัฐในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ตามหลักกฎหมายในรัฐธรรมนูญดังกล่าว ต่อมาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้ให้การรับรองสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมไว้ในมาตรา 66 ซึ่งยังคงยืนยันให้บุคคลที่รวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมมีสิทธิในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ

⁵¹ HYDRO POWER, การตรวจสอบข้อจำกัดของพื้นที่ด้านป่าไม้, สืบค้นวันที่ 19 กรกฎาคม 2568, จาก <https://4bewatereco.wordpress.com/1-การตรวจสอบข้อจำกัดของ/>

สิ่งแวดล้อม และในมาตรา 67 ได้ให้สิทธิเพิ่มเติมในการร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานของรัฐในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ หากมีการดำเนินโครงการที่จะส่งผลกระทบต่อหรือส่งผลเสียต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น จะต้องมีการจัดทำประชาคม โดยรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน จึงจะสามารถดำเนินโครงการต่อไปได้ หากหน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น ดำเนินโครงการหรือจัดกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มาตรา 67 คุ่มครองสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมที่จะฟ้องร้องหน่วยงานดังกล่าวได้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ในมาตรา 43(2) ได้ให้บุคคลและชุมชนมีสิทธิในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและในมาตรา 57(2) ได้ให้รัฐมีหน้าที่อนุรักษ์ คุ่มครอง พื้นฟู จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้ประชาชนและชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ในมาตรา 70 ยังกำหนดให้รัฐต้องให้การคุ้มครอง กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งนับว่าเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมอีกอย่างหนึ่ง โดยห้ามกระทำการที่เป็นการรบกวนสิทธิ เสรีภาพ และวิถีชีวิตดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ สอดคล้องกับการรับรองสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม แม้ในรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ไม่ได้กล่าวถึงสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมโดยตรง แต่หากพิจารณาถึง มาตรา 70 ซึ่งกำหนดให้รัฐต้องให้การคุ้มครองกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งนับว่าเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม เช่นเดียวกัน สอดคล้องกับมาตรา 25 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ที่กล่าวถึงสิทธิ และเสรีภาพใด แม้จะยังไม่ได้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ บุคคลและชุมชนสามารถใช้สิทธิเสรีภาพนั้นได้ตาม เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ โดยในมาตรา 43(2) ได้ให้บุคคลและชุมชนมีสิทธิในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงแสดงให้เห็นว่าบุคคลที่อยู่รวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมยังมีสิทธิ ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติตลอดมา นอกจากนี้ยังมีตราสารระหว่างประเทศที่ให้การรับรอง ของสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม โดยกล่าวถึงการร่วมมือกันระหว่างประเทศ เพื่อที่จะแก้ปัญหาในทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ส่งเสริมและสนับสนุนให้เคารพในหลักสิทธิมนุษยชน เพื่อให้บรรลุผลแห่งความมุ่งหมาย ร่วมกันในการอยู่ร่วมกันของบุคคล ไม่ว่าจะเป็น กฎบัตรสหประชาชาติ ปฏิญญาโอเอ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิของชนเผ่าพื้นเมือง ความตกลงอาเซียนว่าด้วยการอนุรักษ์ธรรมชาติและ ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

9.2 ข้อเสนอแนะ

จากหลักการในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย รวมไปถึงตราสารระหว่างประเทศที่ รับรองสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ในการที่จะดูแล บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้นั้น จึง นำไปสู่ความเป็นไปได้ที่จะให้สิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในการจัดตั้งป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์ ผู้เขียนจึงมี ข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

1) ตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 กำหนดนิยามของคำว่าเขตป่าอนุรักษ์ หมายถึง เขตอุทยานแห่งชาติตามกฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า หรือเขตพื้นที่อื่นใดที่มีคุณค่าทางธรรมชาติ หรือคุณค่าอื่น

อันควรแก่การอนุรักษ์หรือรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามที่กำหนดในกฎกระทรวง หากพิจารณาถึงการจัดรูปแบบป่าชุมชนตามวัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์ของชุมชน แบ่งออกเป็น ป่าชุมชนแบบอนุรักษ์ ซึ่งเป็นรูปแบบการดำเนินงานป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การป้องกันภัยธรรมชาติ ตลอดจนความเชื่อและประเพณีในท้องถิ่น และป่าชุมชนแบบเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการป่าชุมชนเพื่อมุ่งผลตอบแทนทางเศรษฐกิจในรูปผลผลิตจากต้นไม้และของป่า ที่สามารถนำไปจำหน่ายได้ อีกทั้งยังมีป่าชุมชนแบบเอนกประสงค์ ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการป่าชุมชนเพื่อประโยชน์ทางด้านการอนุรักษ์และด้านเศรษฐกิจควบคู่กันไป มีทั้งป่าที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและป่าที่ปลูกขึ้น⁵² จากการศึกษาค้นคว้าความเป็นไปได้ของการจัดตั้งป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์ ผู้เขียนจึงเห็นว่า ควรมีการแก้ไขนิยามของคำว่าป่าชุมชนในมาตรา 4 ของพระราชบัญญัติดังกล่าวเป็นว่า “ป่านอกเขตป่าอนุรักษ์หรือพื้นที่อื่นของรัฐนอกเขตป่าอนุรักษ์ รวมไปถึงพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่มีการอนุญาตให้จัดตั้งป่าชุมชนแบบอนุรักษ์” เนื่องจากอาจมีการจัดตั้งได้ภายใต้วัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้นั้น

2) การสำรวจและพิจารณาคุณสมบัติของบุคคลที่อยู่อาศัยหรือทำกินในชุมชนภายใต้โครงการที่จะดำเนินการในโครงการอนุรักษ์และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ตามมาตรา 5 และมาตรา 10 แห่งพระราชกฤษฎีกาโครงการอนุรักษ์และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติภายในอุทยานแห่งชาติตามมาตรา 64 แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 พ.ศ. 2567 และพระราชกฤษฎีกาโครงการอนุรักษ์และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติภายในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่าตามมาตรา 121 แห่งพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 พ.ศ. 2567 ควรแก้ไขบทกฎหมายให้สำรวจบุคคลที่อาศัยอยู่เป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมเท่านั้น เนื่องจากชุมชนดังกล่าวได้อยู่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่ามาอย่างยาวนาน เป็นชนกลุ่มแรกที่มาอาศัยอยู่ในพื้นที่นับตั้งแต่เจ้าอาณานิคมได้ปกครองประเทศ เพื่อให้กลุ่มชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมได้มีสิทธิที่จะฟื้นฟู ดูแล จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีความเป็นไปได้ที่จะนำไปสู่การที่ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมใช้สิทธิในการจัดตั้งป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์

3) ตามมาตรา 32 แห่งพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 บัญญัติให้ชุมชนท้องถิ่นใดที่อยู่ในอำเภอเดียวกันกับพื้นที่ป่าซึ่งอยู่นอกเขตป่าอนุรักษ์ และมีความสามารถดูแลรักษาป่านั้นได้ หากประสงค์จะนำพื้นที่ป่านั้นมาจัดตั้งเป็นป่าชุมชนให้ยื่นคำขอเพื่อแสดงความประสงค์ในการจัดตั้งป่าชุมชน ผู้เขียนเห็นควรให้มีการแก้ไขบทกฎหมายเสียใหม่ เป็นว่า “ให้ชุมชนท้องถิ่นใดที่อยู่ในอำเภอเดียวกันกับพื้นที่ป่าซึ่งอยู่นอกเขตป่าอนุรักษ์ และชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในเขตป่าอนุรักษ์ที่มีความประสงค์จัดตั้งป่าชุมชนแบบอนุรักษ์ และมีความสามารถดูแลรักษาป่านั้นได้ หากประสงค์จะนำพื้นที่ป่านั้นมาจัดตั้งเป็นป่าชุมชนให้ยื่นคำขอเพื่อแสดงความประสงค์ในการจัดตั้งป่าชุมชน” จึงมีความเป็นไปได้ที่จะให้สิทธิแก่ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในการจัดตั้งป่าชุมชน เพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของบุคคลในชุมชน โดยชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมมีความผูกพันอยู่กับป่าตามวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ที่มีวิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์ มีความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของตนเอง ไม่เกื้อหนุนกับชนส่วนใหญ่ เสมือนเป็นผู้พิทักษ์ป่า

⁵² สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้, เรื่องเดิม, น. 11-13.

4) การจัดตั้งป่าชุมชนในพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ โซน C โดยเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและเขตห้ามล่าสัตว์ป่าที่จัดเป็นเขตป่าอนุรักษ์ ตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 เป็นป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายตามการแบ่งพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ โซน C จึงเห็นควรให้มีการจัดตั้งป่าชุมชนได้ โดยมีการแบ่งพื้นที่ในป่าอนุรักษ์นั้นเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่แท้จริง โดยสงวนพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ ส่วนพื้นที่ที่แบ่งออกมาอีกส่วนหนึ่งจึงมีแนวโน้มที่จะมีการอนุญาตให้มีการจัดตั้งป่าชุมชนแบบอนุรักษ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์เช่นเดียวกัน ส่วนป่าอนุรักษ์ประเภทอื่น ไม่จัดอยู่ในมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 จึงต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่กำกับดูแลพื้นที่ป่าอนุรักษ์ประเภทอื่นต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมป่าไม้. (2562). นโยบายป่าไม้แห่งชาติ. สืบค้นวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2568, จาก https://forestinfo.forest.go.th/Content/file/policy/national_forest_policy.pdf
- กิตติชัย รัตนะ. (2547). “สิทธิชุมชน คนอยู่กับป่า” พรบ.ป่าชุมชน กับทางออกของสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : อูษาการพิมพ์.
- กิตติศักดิ์ ปรกติ. (2550). สิทธิของบุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน (รายงานผลการวิจัย), กรุงเทพฯ : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2564). นโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2580. สืบค้นวันที่ 29 เมษายน 2568, จาก <https://hub.mnre.go.th/th/download/?file=nJM4MUOJoF53BRjmol9aZKDmnGq4BUN5oI93BRj2oGwZaD1nGq4ZKN0oGq3ZHjmoGOaZaDknGI4ZaNjoGW3YHkyoJkanKEznF94MKOfoJy3MxjioJ1an3DinJE4LKOioJk3pRk1oF9aoUEgnKE4nUNioKq3q0k3oF9apaEunKM4YjWewEb3QWewEb3Q&n=env-plan-policy-2560-2580&t=GTMgoJqwqS9cMUug>
- สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้. (2555). ป่าชุมชน รูปแบบการพัฒนาและบริหารจัดการป่าอย่างยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้.
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2541). ค้นหาข้อมูลมติคณะรัฐมนตรี. สืบค้นวันที่ 21 มิถุนายน 2568, จาก https://resolution.soc.go.th/?page_id=74&find_word=&start_date=30%2F06%2F2541&end_date=&book_number=&page_no=1
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2561). ประกาศเรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 – 2580). สืบค้นวันที่ 5 พฤษภาคม 2568, จาก https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/082/T_0001.PDF
- สมศักดิ์ สุขวงศ์. (2550). การจัดการป่าชุมชน : เพื่อคนและเพื่อป่า. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : บริษัททวิทัศน์การพิมพ์.
- อุดมศักดิ์ สินธิพงศ์. (2555). สิทธิมนุษยชน. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน.

AFoCO-EML. *An overview of forestry in Bhutan: current situation and challenges*. Retrieved February 15, 2025, from <https://afocosec.org/newsroom/news/forestry-news/an-overview-of-forestry-in-bhutan-current-situation-and-challenges/>

Ram Dahal, Ganga., and Chapagain, Apsara. *Community Forestry in Nepal: Decentralized Forest Governance*. Retrieved February 15, 2025, from https://www.ciforicraf.org/publications/pdf_files/events/documentations/yogyakarta/papers/chapter%205%20dahal.pdf

HYDRO POWER. *การตรวจสอบข้อจำกัดของพื้นที่ด้านป่าไม้*. สืบค้นวันที่ 19 กรกฎาคม 2568, จาก <https://4bewatereco.wordpress.com/1-การตรวจสอบข้อจำกัดของ/>

Management of Community Forest Resource (CFR) in India. Retrieved February 15, 2025, from https://www.cepf.net/sites/default/files/case_studies_of_cfr_management_experience.pdf

Pulhin, Juan M.. *COMMUNITY FORESTRY IN THE PHILIPPINES*. Retrieved February 15, 2025, from <https://www.recoftc.org/sites/default/files/publications/resources/recoftc-0000175-0001-en.pdf>

คำแนะนำผู้แต่ง

การเตรียมต้นฉบับบทความ

วารสารกฎหมายสงขลานครินทร์เปิดกว้างรับพิจารณาบทความวิชาการบทความวิจัยและอื่น ๆ โดยให้ผู้แต่งศึกษาวิธีการจัดส่งบทความในเว็บไซต์ <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/SLJ> และเตรียมต้นฉบับบทความดังนี้

1. บทความวิจัยหรือบทความวิชาการ ไม่เกิน 25 หน้า (ตั้งแต่วันที่ 28 สิงหาคม 2568 เป็นต้นไป)
 2. จัดพิมพ์ลงในกระดาษ A4 ระยะห่างจากขอบกระดาษทั้งด้านบน ด้านล่าง ด้านซ้ายและด้านขวา 2.54 เซนติเมตร หรือ 1 นิ้ว ใช้แบบอักษร TH Sarabun New ขนาดตัวอักษร 16 Point ดังที่ปรากฏตัวอย่างใน Template
 3. องค์ประกอบหลักของบทความมีดังนี้
 - 1) ชื่อเรื่อง ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
 - 2) ชื่อ-นามสกุล ตำแหน่งในงาน ตำแหน่งทางวิชาการ หน่วยงานที่สังกัด ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
 - 3) บทคัดย่อไม่เกิน 300 คำ และคำสำคัญไม่เกิน 3 คำ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
 - 4) เนื้อหาบทความ (ตามโครงสร้างเนื้อหาที่กำหนดในข้อ 4. หรือ 5. แล้วแต่กรณี)
 - 5) เชิงอรรถและบรรณานุกรม
 4. บทความวิจัยมีเนื้อหาประกอบด้วยหัวข้อ: ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ สมมติฐาน ขอบเขตการวิจัย ระเบียบวิธีการวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัย สรุปผลและข้อเสนอแนะ กิตติกรรมประกาศ (หากมี)
 5. บทความวิชาการมีเนื้อหาประกอบด้วยหัวข้อ: บทนำ เนื้อหา สรุปผลและข้อเสนอแนะ ทั้งนี้ โดยผู้แต่งสามารถกำหนดชื่อหัวข้อและจำนวนหัวข้อได้ตามความเหมาะสม
 6. หากมีการใช้ตารางหรือรูปภาพ นอกจากใช้ขนาดตัวอักษร 14 Point แล้ว ให้มีการอ้างอิงแหล่งที่มาตามรูปแบบการอ้างอิงแบบเชิงอรรถด้วย
 7. ให้ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบเชิงอรรถและบรรณานุกรมตามที่กำหนด
 8. เอกสารที่ถูกอ้างอิงในเชิงอรรถทุกรายการจะต้องนำมาเขียนในบรรณานุกรมด้วย
- ทั้งนี้ กองบรรณาธิการมีสิทธิที่จะปฏิเสธไม่รับพิจารณาบทความในกรณีที่บทความดังกล่าวไม่ได้จัดเตรียมต้นฉบับบทความตามหลักเกณฑ์ที่กองบรรณาธิการกำหนด

ขั้นตอนการส่งต้นฉบับ

1. ผู้แต่งจัดส่งบทความ (Submission) ผ่านระบบวารสารออนไลน์ของวารสารกฎหมายสงขลานครินทร์ ที่เว็บไซต์ <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/SLJ> เท่านั้น
2. หากผู้แต่งมีข้อสงสัยเพิ่มเติม สามารถสอบถามได้ที่คุณจันทิรา จันทรโชติ โทร. 0-7428-2520 ในวันและเวลาราชการ หรืออีเมล juntira.j@psu.ac.th

ลิขสิทธิ์ในบทความและสิทธิในการเผยแพร่หรือทำซ้ำ

ลิขสิทธิ์ในบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่เป็นของวารสารกฎหมายสงขลานครินทร์ วารสารกฎหมายสงขลานครินทร์ มีสิทธิในการเผยแพร่ ทำซ้ำ หรือรวบรวมบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่แล้ว ความคิดเห็นใด ๆ ของผู้เขียนในบทความ กองบรรณาธิการวารสารไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องด้วย ทั้งนี้ กองบรรณาธิการวารสารไม่สงวนสิทธิในการคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแหล่งที่มาด้วย

รูปแบบการอ้างอิงและบรรณานุกรม

วารสารกฎหมายสงขลานครินทร์ใช้รูปแบบการอ้างอิงเชิงอรรถท้ายหน้ากระดาษและบรรณานุกรม ดังต่อไปนี้

1. การอ้างอิงเชิงอรรถท้ายหน้ากระดาษ (footnote)

การอ้างอิงเชิงอรรถท้ายหน้ากระดาษให้ใช้ตัวอักษร TH Sarabun New ขนาดตัวอักษร 12 Point โดยให้พิมพ์ไว้ส่วนล่างของแต่ละหน้าที่ยังอ้างอิงตามระบบการแทรกเชิงอรรถในโปรแกรม Microsoft Word และห่างจากขอบซ้ายของกระดาษ 1.25 เซนติเมตร ซึ่งมีหลักเกณฑ์การอ้างอิงเชิงอรรถท้ายหน้ากระดาษ ดังต่อไปนี้

ประเภท	รูปแบบ
1. หนังสือ	ชื่อผู้แต่ง, ชื่อเรื่อง (ตัวเอียง), ครั้งที่พิมพ์, (สถานที่พิมพ์ : สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์), เลขหน้า.
	อรรถ ธรรมโน, <i>ความรู้ทั่วไปทางการคลัง</i> , พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2548), น. 45. Arthur Cecil Pigou, <i>The economics of welfare</i> , 4 th ed., (London : Macmillan, 1952), p. 65. Adrian F. Muller and Thomas Sterner, <i>Environmental taxation in practice</i> , (England : Ashgate, 2006), p. 56-57.
2. บทความวารสาร	ชื่อผู้แต่ง, ชื่อบทความ, ชื่อวารสาร (ตัวเอียง), ปีที่ (ฉบับที่) (เดือนปีที่พิมพ์), เลขหน้า.
	กฤษรัตน์ ศรีสว่าง, แนวทางการกำหนดฐานภาษี ผู้เสียภาษี และอัตราภาษีตามกฎหมายภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาสำหรับประเทศไทย, <i>วารสารวิชาการ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี</i> , 5 (2) (2560), น. 63. Gilbert E. Metcalf and David Weisbach, The design of a carbon tax, <i>Harvard Environmental Law Review</i> , 33 (58) (2009), pp. 33-43.
3. บทความในหนังสือ	ชื่อผู้แต่ง, ชื่อบทความ, ใน ชื่อผู้แต่ง (บรรณาธิการ), ชื่อหนังสือ (ตัวเอียง) (ครั้งที่พิมพ์), (สถานที่พิมพ์ : สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์), เลขหน้า.
	สุเมธ ศิริคุณโชติ, การคลังยุคทุนนิยม, ใน สุปรียา แก้วละเอียด (บรรณาธิการ), <i>อาจารย์บูชา 80 ปี ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ปรีชา สุวรรณทัต</i> , (กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2561), น. 259. Janet E. Milne and Mikael Skou Andersen, Introduction to environmental taxation concepts and research, In J. E. Milne and M. S. Andersen (Eds.), <i>Handbook of Research on Environmental Taxation</i> , (Cheltenham : Edward Elgar Publishing, 2012), pp. 15-32.
4. หนังสือพิมพ์	ชื่อผู้แต่ง, ชื่อบทความ, ชื่อหนังสือพิมพ์ (ตัวเอียง) (วันเดือนปีที่พิมพ์), เลขหน้า.
	กฤษรัตน์ ศรีสว่าง, มาตรการทางเลือกในการแก้ไขปัญหาขยะพลาสติก, <i>กรุงเทพธุรกิจ</i> (3 พฤษภาคม 2561), น. 9. Saadia Gardezi, Voting patterns in Punjab, <i>The Nation-Lahore</i> (2018, June 16), p. 6.

ประเภท	รูปแบบ
5. วิทยานิพนธ์	ชื่อผู้แต่ง, ชื่อวิทยานิพนธ์, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ หรือวิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบริหารธุรกิจ, ชื่อมหาวิทยาลัย/สถาบันการศึกษา, ปีที่พิมพ์), เลขหน้า. กฤษรัตน์ ศรีสว่าง, ระบบภาษีสิ่งแวดล้อมสำหรับประเทศไทย ศึกษาแนวทางการใช้มาตรการกฎหมายภาษีคาร์บอน, (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), น. 89. Thinnavut Phoombanchoed, Tax policy for financing education expenses, (Master's thesis, Thammasat University, 2013), p. 40.
6. รายงานการวิจัย	ชื่อผู้แต่ง, ชื่อเรื่อง (ตัวเอียง) (รายงานผลการวิจัย), (สถานที่พิมพ์ : สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์), เลขหน้า. กฤษรัตน์ ศรีสว่าง, การจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาเพื่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ศึกษากรณีผู้เสียภาษีฐานภาษีและอัตราภาษี (รายงานผลการวิจัย), (สงขลา : คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2560), น. 55-56. Sarayut Wutthayaphon and Avirut Charnchai Kittikon, <i>Court panel system in the Central Tax Court</i> (Research report), Bangkok : Central Tax Court, 2010), p. 35.
7. เอกสารการประชุมวิชาการ (proceedings)	ชื่อผู้แต่ง, ชื่อบทความ, ใน ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ), ชื่อการประชุม (ตัวเอียง), (สถานที่พิมพ์ : สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์), เลขหน้า. จิตตภา สารพัฒน์ก ไชยปัญญา, การอธิบายเรื่อง "สมาส" ในตำราไวยากรณ์ไทย, ใน สุชาติ พงศ์กิตติวิบูลย์ (บรรณาธิการ), <i>การประชุมวิชาการเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 10 ประจำปี 2559</i>, (ชลบุรี : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2559), น. 160. Nguyen Thai-Nghe, Tomas Horvath and Lars Schmidt-Thieme, Factorization Models for Forecasting Student Performance, In Mykola Pechenizkiy (Ed.), <i>International Conference on Educational Data Mining (EDM) 2011</i>, (Eindhoven : Eindhoven University of Technology, 2011), p. 11.
8. ข้อมูลจากเว็บไซต์	ชื่อผู้แต่ง, ชื่อบทความ (ตัวเอียง), สืบค้นวัน เดือน ปี, จาก URL เอนก เหล่าธรรมทัศน์, <i>พรรคการเมืองกับความรู้สึกสามัคคี</i>, สืบค้นวันที่ 16 มิถุนายน 2561, จาก https://thaipublica.org/2018/06/aneklaothamatas05-2/ CNN Wire Staff, <i>How U.S. forces killed Osama bin Laden</i>, Retrieved May 3, 2011, from http://www.cnn.com/2011/WORLD/asiapcf/05/02/bin.laden.raid/index.html
9. บทความวารสารอิเล็กทรอนิกส์	ชื่อผู้แต่ง, ชื่อบทความ, ชื่อวารสาร (ตัวเอียง), ปีที่ (ฉบับที่) (ปีที่พิมพ์), เลขหน้า, สืบค้นวัน เดือน ปี, จาก URL อริศรา เหล็กคำ, กฎหมายระหว่างประเทศกับการใช้ประโยชน์จากน้ำในแม่น้ำระหว่างประเทศ: ศึกษาการสร้างเงื่อนไขลุ่มแม่น้ำโขงสายหลักตอนล่าง, <i>วารสารนิติสังคมศาสตร์</i>, 10 (1) (2560), น. 7-38, สืบค้นวันที่ 16 มิถุนายน 2561, จาก https://www.tci-thaijo.org/index.php/CMUJLSS/article/view/92160 Justin T. Buckingham, Lavonia Smith LeBeau, and William M. P. Klein., The performance versus ability distinction following social comparison feedback, <i>Current Research in Social Psychology: An electronic journal</i>, 63 (4) (2011), Retrieved June 23, 2011, from http://www.uiowa.edu/grpproc/crisp/crisp.html
10. วิทยานิพนธ์จากเว็บไซต์	ชื่อผู้แต่ง, ชื่อเรื่อง (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ หรือวิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบริหารธุรกิจ) ชื่อมหาวิทยาลัย/สถาบันการศึกษา, ปีที่พิมพ์, เลขหน้า, สืบค้นวัน เดือน ปี, จาก URL วีระพงศ์ วงศ์แสนศรี, วิเคราะห์โทษปรับความผิดโทษในประมวลกฎหมายอาญา (วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2556, น. 29, สืบค้นวันที่ 27 มีนาคม 2561, จาก http://tdc.thailis.or.th/tdc/ Daniel C. Oshi, Rural women and the financing of health care in Nigeria (Doctoral dissertation) Institute of Social Studies, 2009, p. 78, Retrieved September 17, 2015, from http://libopac.ait.ac.th/

ประเภท	รูปแบบ
11. กฎหมาย	ชื่อกฎหมาย ปี พ.ศ. ที่ประกาศใช้, เลขมาตรา/เลขข้อ
	พระราชบัญญัติจัดสรรรายได้ประเภทภาษีมูลค่าเพิ่มและภาษีธุรกิจเฉพาะให้แก่งานการส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2534, มาตรา 27 Human Rights Act 1998, Section 10
12. การอ้างอิงเอกสารซ้ำและไม่มีเอกสารอื่นมาคั่น	ชื่อผู้แต่ง, เรื่องเดียวกัน, เลขหน้า.
	จุมพต สายสุนทร, เรื่องเดียวกัน, น. 89. Arthur Cecil Pigou, Ibid, p. 65.
13. การอ้างอิงเอกสารซ้ำแต่มีเอกสารอื่นมาคั่น	ชื่อผู้แต่ง, เรื่องเดิม, หน้า.
	จุมพต สายสุนทร, เรื่องเดิม, น. 89. Arthur Cecil Pigou, Op. cit., p. 65.

2. บรรณานุกรม

การอ้างอิงบรรณานุกรมให้ใช้ตัวอักษร TH Sarabun New ขนาดตัวอักษร 16 Point ตามที่กำหนดใน Template โดยเรียงลำดับตามตัวอักษรเริ่มต้นจากภาษาไทยและภาษาอังกฤษในลำดับถัดมา ซึ่งมีหลักเกณฑ์การอ้างอิงบรรณานุกรมดังต่อไปนี้

ประเภท	รูปแบบ
1. หนังสือ	ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่อง (ตัวเอียง). ครั้งที่พิมพ์. สถานที่พิมพ์ : สำนักพิมพ์. อริญ ธรรมโน. (2548). <i>ความรู้ทั่วไปทางการคลัง</i> . พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน). Pigou, Arthur Cecil. (1952). <i>The economics of welfare</i> . 4 th ed.. London : Macmillan. Muller, Adrian F., and Sterner, Thomas. (2006). <i>Environmental taxation in practice</i> . Aldershot, England : Ashgate.
2. บทความวารสาร	ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อบทความ. ชื่อวารสาร (ตัวเอียง), ปีที่ (ฉบับที่), เลขหน้าที่. กฤษรัตน์ ศรีสว่าง. (2560). แนวทางการกำหนดฐานภาษี ผู้เสียภาษี และอัตราภาษีตามกฎหมายภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาสำหรับประเทศไทย. <i>วารสารวิชาการ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี</i> , 5 (2), 63-88. Metcalf, Gilbert E., and Weisbach, David. (2009). The design of a carbon tax. <i>Harvard Environmental Law Review</i> , 33 (58), 33-43.
3. บทความในหนังสือ	ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อบทความ. ใน ชื่อผู้แต่ง (บรรณาธิการ), ชื่อหนังสือ (ตัวเอียง) (ครั้งที่พิมพ์), เลขหน้า. สถานที่พิมพ์ : สำนักพิมพ์. สุเมธ ศิริคุณโชติ. (2561). การคลังยุคหุ่นยนต์. ใน สุปรียา แก้วละเอียด (บรรณาธิการ). <i>อาจารย์บูชา 80 ปี ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ปรีชา สุวรรณทัต</i> . น. 259. กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. Milne, Janet E., and Andersen, Mikael Skou. (2012). Introduction to environmental taxation concepts and research. In J. E. Milne and M. S. Andersen (Eds.), <i>Handbook of Research on Environmental Taxation</i> , pp. 15-32. Cheltenham : Edward Elgar Publishing.
4. หนังสือพิมพ์	ชื่อผู้แต่ง. (วันเดือนปีที่พิมพ์). ชื่อบทความ. ชื่อหนังสือพิมพ์ (ตัวเอียง), เลขหน้า. กฤษรัตน์ ศรีสว่าง. (3 พฤษภาคม 2561). มาตรการทางเลือกในการแก้ไขปัญหาขยะพลาสติก. <i>กรุงเทพธุรกิจ</i> , น. 9. Gardezi, Saadia. (2018, June 16). Voting patterns in Punjab. <i>The Nation-Lahore</i> , p. 6.

ประเภท	รูปแบบ
5. วิทยานิพนธ์	ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อวิทยานิพนธ์. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทหรือวิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, ชื่อมหาวิทยาลัย/สถาบันการศึกษา). กฤษรัตน์ ศรีสว่าง. (2557). ระบบภาษีสิ่งแวดล้อมสำหรับประเทศไทย ศึกษาแนวทางการใช้มาตรการกฎหมายภาษีคาร์บอน. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์). Thinnavut Phoombanchoed. (2013). Tax policy for financing education expenses. (Master's thesis, Thammasat University).
6. รายงานการวิจัย	ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่อง (ตัวเอียง) (รายงานผลการวิจัย). สถานที่พิมพ์ : สำนักพิมพ์. กฤษรัตน์ ศรีสว่าง. (2560). การจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาเพื่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ศึกษากรณีผู้เสียภาษีฐานภาษีและอัตราภาษี (รายงานผลการวิจัย). สงขลา : คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. Sarayut Wutthayaphon and Avirut Charnchai Kittikon. (2010). <i>Court panel system in the Central Tax Court</i> (Research report). Bangkok : Central Tax Court.
7. เอกสารการประชุมวิชาการ (proceedings)	ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อบทความ. ใน ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ). ชื่อการประชุม ครั้งที่ (ตัวเอียง) (เลขหน้า). สถานที่พิมพ์ : สำนักพิมพ์. จิตตภา สารพัฒน์ ไชยปัญญา. (2559). การอธิบายเรื่อง "สมาส" ในตำราไวยากรณ์ไทย. ใน สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์ (บรรณาธิการ). <i>การประชุมวิชาการเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 10 ประจำปี 2559</i> (หน้า 160). ชลบุรี : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. Thai-Nghe, N., Horvath, T., and Schmidt-Thieme, L.. (2011). Factorization Models for Forecasting Student Performance. In Mykola Pechenizkiy (Ed.). <i>International Conference on Educational Data Mining (EDM) 2011</i> (p. 11). Eindhoven : Eindhoven University of Technology.
8. ข้อมูลจากเว็บไซต์	ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อบทความ (ตัวเอียง). สืบค้นวัน เดือน ปี, จาก URL เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2561). <i>พรรคการเมืองกับความไร้รักสามัคคี</i>. สืบค้นวันที่ 16 มิถุนายน 2561, จาก https://thaipublica.org/2018/06/aneklaothamatas05-2/ CNN Wire Staff. (2011). <i>How U.S. forces killed Osama bin Laden</i>. Retrieved May 3, 2011, from http://www.cnn.com/2011/WORLD/asiapcf/05/02/bin.laden.raid/index.html
9. บทความวารสารอิเล็กทรอนิกส์	ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อบทความ. ชื่อวารสาร (ตัวเอียง), ปีที่ (ฉบับที่). สืบค้นวัน เดือน ปี, จาก URL อริศรา เหล็กคำ. (2560). กฎหมายระหว่างประเทศกับการใช้ประโยชน์จากน้ำในแม่น้ำระหว่างประเทศ: ศึกษาการสร้างเงื่อนไขในลุ่มแม่น้ำโขงสายหลักตอนล่าง. <i>วารสารนิติสังคมศาสตร์</i>, 10 (1). สืบค้นวันที่ 16 มิถุนายน, 2561, จาก https://www.tci-thaijo.org/index.php/CMUJLSS/article/view/92160 Buckingham, Justin T., LeBeau, Lavonia Smith, and Klein, William M.P.. (2011). The performance versus ability distinction following social comparison feedback. <i>Current Research in Social Psychology: An electronic journal</i>, 63 (4). Retrieved June 23, 2011, from http://www.uiowa.edu/grpproc/crisp/crisp.html
10. วิทยานิพนธ์จากเว็บไซต์	ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่อง (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทหรือวิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต) ชื่อมหาวิทยาลัย/สถาบันการศึกษา. สืบค้นวัน เดือน ปี, จาก URL วีระพงศ์ วงศ์แสนศรี. (2556). วิเคราะห์โทษปรับความผิดลหุโทษในประมวลกฎหมายอาญา (วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. สืบค้นวันที่ 27 มีนาคม 2561, จาก http://tdc.thailis.or.th/tdc/ Oshi, Daniel C.. (2009). Rural women and the financing of health care in Nigeria (Doctoral dissertation) Institute of Social Studies. Retrieved September 17, 2015, from http://libopac.ait.ac.th/

บทความวิชาการ

กฎหมายว่าด้วยธรรมาภิบาลโลก: บทสำรวจความรู้เชิงวิพากษ์

Law of Global Governance: A Critical Knowledge Survey

- ทิฆัมพร รอดขันเมือง -

- Tikumporn Rodkhunmuang -

ข้อพิพาทระหว่างประเทศเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาที่ประเทศไทยมีส่วนเกี่ยวข้อง

International Intellectual Property Disputes Involving Thailand

- กฤษดา มุงคุณ -

- Kritsada Mungkhun -

บทความวิจัย

ปัญหาทางกฎหมายในการนำตัวผู้ติดยาเสพติดที่มีความผิดปกติทางจิตจากการใช้ยาเสพติดเข้ารักษา

ตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551

Legal Issues Concerning the Custody of Drug Addicts with Mental Disorders Resulting from Substance Abuse for Treatment under the Mental Health Act B.E. 2551 (2008)

- ประทีป ทับอัฐตานนท์ , จิดาภา พรยิ่ง -

- Pratheep Tabbutanon, Jidapa Pornying -

สิทธิของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมกับการจัดตั้งป่าชุมชนในป่าอนุรักษ์

Traditional Local Community Rights and the Establishment of Community Forest in Preserved Forest

- สัจจานรี มานะกล้า -

- Satchanaree Manakla -

SONGKLANAKARIN LAW JOURNAL

FACULTY OF LAW PRINCE OF SONGKLA UNIVERSITY

15 KARNJANAVANICH RD. , HATYAI , SONGKHLA 90110 TEL. +66 74 282525

www.law.psu.ac.th

[psulaw.official](https://www.youtube.com/psulaw.official)